

**ГАЛЕРЕЯ
РІДКІСНИХ ВИДАНЬ**

Наукової бібліотеки Закладу
вищої освіти «Подільський
державний університет»

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

ГАЛЕРЕЯ РІДКІСНИХ ВИДАНЬ

Наукової бібліотеки Закладу вищої освіти
«Подільський державний університет»

Анотовано-ілюстрований покажчик
україномовних рідкісних і цінних видань

1918-1947 років

м. Кам'янець-Подільський

2023

Укладач – Людмила Посітко

Г 15   **Галерея рідкісних видань Наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» : анотовано-ілюстрований покажчик україномовних рідкісних і цінних видань 1918-1947 років / уклад. Людмила Посітко. – Кам'янець-Подільський, 2023. – 114 с.**

Рідкісні видання складають найціннішу частину бібліотечного фонду наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» і якісне забезпечення доступу до нього сучасним та майбутнім поколінням є одним з найважливіших завдань бібліотеки. З цією метою науковою бібліотекою створено анотовано-ілюстрований покажчик україномовних рідкісних і цінних видань, які зберігаються в фонді наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ».

Покажчик розрахований на професорсько-викладацький склад, науковців, дослідників, студентів, архівних працівників.

Рекомендовано до випуску

рішенням зборів колективу наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»

(протокол № 12 від 02.12.2021 р.)

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧА	4
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ	6
АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	107
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	111

ВІД УКЛАДАЧА

«Читання книги – це ніби розмова з найкращими людьми минулих століть»

Декарт

Рідкісна книга – унікальне явище в історії людської культури, одне з найцінніших винаходів генія людської думки, яка, матеріалізувавшись у вигляді друкованого слова, знайшла крила, стала невловимою і безсмертною.

Книжкові пам'ятки – рідкісні і цінні видання зберігаються не лише у великих державних бібліотеках України, але і у багатьох спеціальних, вузівських бібліотеках, музеях, архівах тощо. Всі ці видання є надбанням нації і складають основу духовної спадщини нашої держави. Так і у фонді нашої наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» зберігаються унікальні видання, що є рідкісними і цінними. Фонд рідкісної і цінної книги наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ» створено при безпосередньому перегляді фондів, каталогів бібліотеки, згідно «Інструкції про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», затвердженого Наказом Міністерства культури і мистецтв України від 20.11.2001 року № 708.

Оскільки видання рідкісних і цінних книг наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ» складається в основному з видань ХІХ-початку ХХ ст., то зацікавленість викликає визначення рідкісності та цінності саме таких видань. У фонді зберігається технічна, наукова та навчальна література, переважно видань сільськогосподарського призначення. Зібрано велику кількість словників, довідників.

Пріоритетним для нашої держави вважаються національний та українознавчий підхід. Це означає найбільш повне зібрання україніки: видань

українською мовою; виданих в Україні; видань, які за змістом стосуються України; авторів – українців тощо.

У фондах рідкісних видань рекомендується в першу чергу зосереджувати україніку XIX- початку XX ст, це обумовлено становленням системи книговидання в Україні, її одержавленням, ідеологізацією. Такий підхід є історично справедливим щодо вітчизняної книги, об'єктивним, і дозволяє фондоутримувачам спростити експертизу та відбір книжок до відповідних підрозділів і, одночасно, до Державного реєстру книжкових пам'яток за цим критерієм.

З метою розкриття фонду саме україномовних рідкісних видань наукової бібліотеки було підготовлено даний бібліографічний покажчик.

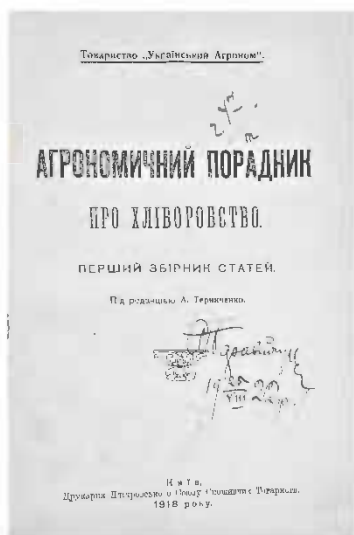
Книги, що увійшли до покажчика, 1918-1947 років видання, розміщені за хронологією, в межах хронології за абеткою прізвища автора (чи назвою книги). Позиції пронумеровані, проілюстровані, анотовані. Анотації до книг в покажчику подаються мовою оригіналу зі збереженням орфографії першоджерел. Бібліографічний опис і скорочення здійснено за чинними в Україні стандартами. Видання містить алфавітно-предметний покажчик та іменний покажчик авторів, редакторів, укладачів публікацій з відсиланням до відповідного порядкового номеру.

Покажчик буде цікавим для професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів, магістрантів студентів, дослідників, архівних працівників та бібліофілів.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ

1918

1. **Агрономичний поради́к про хліборобство : перший збірник статей / під ред. А. Терниченко ; Товариство «Український агроном». – Київ : Друк. Дніпровського Союзу Споживчих Товариств, 1918. – 62 с. – (В кн. : Терниченко А. Курс хліборобства : підручник. Вид. друге, доп. й випр. Київ : Держвидав, 1922. Ч. 1 : Грунтознавство. 130 с.).**

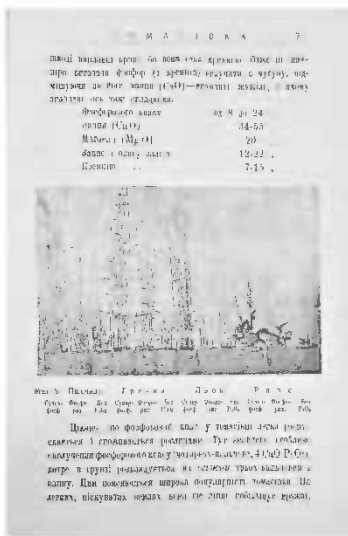
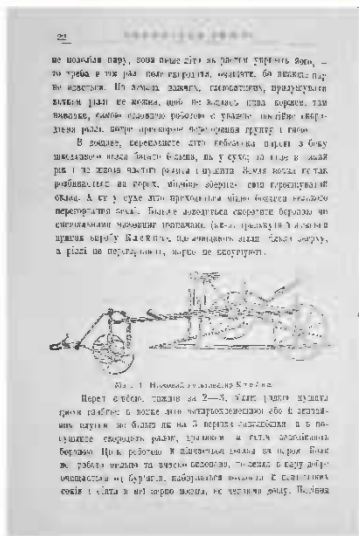
Хліборобська справа на Україні перебуває зараз історичні дні. На долю нашого селянства, багатоміліонного трудящого люду України випало складати іспит на культурну і громадську дорослість, на хист самому народові, своїми руками і заходами порядкувати землю у країні. Тяжке і складне це завдання. Вимагає воно багацько знання, щирої свідимости, – це перш усього. Слід напружити всі сили, щоб трудові хазяйства були як найкультурнішими.

Треба подбати про врожаї, здобутки, про сорти рослин, вигідні машини. Поперед хліборобів що-денно постають усе нові питання. Що-далі складнішим стає вся праця нових господарів, частіше їм приходиться звертатися за порадами до давніх своїх поради́чників і приязних напутчиків-агрономів.

Щоб піти назустріч потребам нашого люду, випускаємо цього Поради́чника по хліборобству. В цій книжці зібрані статті, наведено практичні, короткі поради, які в багатьох випадках сучасного життя необхідно класти в основу хліборобських робіт.

2. Терниченко А. Курс хліборобства : підручник для середніх і нижчих сільсько-господарських шкіл і агрономичних курсів / А. Терниченко. – Київ : Вид. Т-во «Український агроном», 1918. – Ч. 2 : Загальне хліборобство. – 151 с. : мал. – (В кн. : Терниченко А. Курс хліборобства : підручник. Вид. друге, доп. й випр. Київ : Держвидав, 1922. Ч. 1 : Грунтознавство. 130 с.).

Курс хліборобства природньо поділяється на три основні частини, льогично сполучені одна з одною. Першою підвалиною знання про хліборобство – є відомости про ґрунти, їхні одміни, природу їх, досліджування й вивчення з агрономичної точки погляду. Ці відомости складають досить закінчену систему знання, що взагалі зветься ґрунтознавством. Тільки після ознайомлення з ґрунтом є можливий перехід до розгляду висновків загального хліборобства, котре

вже

не зупиняється докладно на ознаках і природі різних земель, а цікавиться підготовкою поля до сівби, засівом його рослинами, технічними заходами хлібороба в певних місцевих ґрунтових і кліматичних умовах. Ця друга частина курсу хліборобства дошукується загальних висновків і спостережень, що дотикаються праці хлібороба в полі. На основі таких висновків зможемо остаточно оцінити хліборобські заходи,

вибрати з них найбільш вигідні і дотепні в тих чи інших місцевих обставинах, і цим полекшити найперше завдання господаря: вирощувати польові рослини.

Друга частина курсу поділяється на чотири головні розділи, відповідно найбільшим заходом польового господарства: 1) Обробіток землі, 2) Угноювання земель, 3) Насіння і сівба і 4) Догляд за посівами.

1919

3. **Королів В. Скотолічебник : (ветеринарні поради) / В. Королів. – Третє, доп. й виправ. вид. – Київ : ВКВС, 1919. – VIII, 267 с. : 49 мал. – (Всеукраїнський кооперативний видавничий союз ; № 16).**

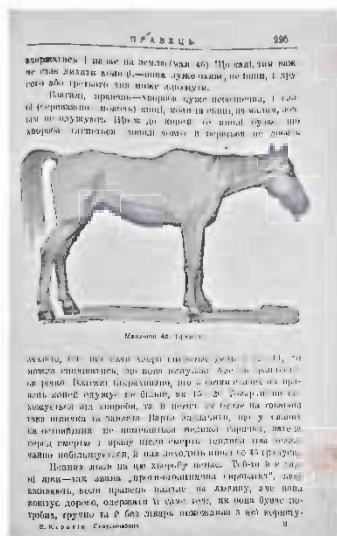
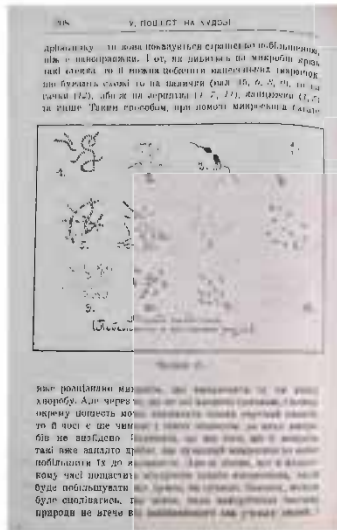

В кожному хазяйстві дуже часто на худобі трапляються різні хвороби, які можуть коїти непоправимі втрати хазяїнам через те, що, буває, саме під гарячий час не дають користуватись з робочої сили скотини, або через те, що можуть зовсім лишити хазяйство без худоби. Проте-ж всім відомо, що в селянському житті без скотини – як без рук, бо хлібороб ніякої справи без коняки чи товарюки не зробить.

Наші ж селяни, хоча й звикли ходять біля худоби, але-ж часто-густо не знають, яким способом можна вберегти свою скотину від хвороби, або – що саме слід робити, коли у двір прийде лихо. Миттю дістати поради у ветеринара часто буває неможливо, бо поки-що по селах лікарів не густо, а роботи в них сила, округи великі, так що часом і побіжить чоловік за скільки верстов до лікаря, – а його вже викликано

вберегти свою скотину від хвороби, або – що саме слід робити, коли у двір прийде лихо. Миттю дістати поради у ветеринара часто буває неможливо, бо поки-що по селах лікарів не густо, а роботи в них сила, округи великі, так що часом і побіжить чоловік за скільки верстов до лікаря, – а його вже викликано

кудись в інший куток. Тоді біжи назад та шукай коновала, або яку бабку-шептуху. Цих, звичайно, більше по селах, але-ж кожному відомо, що користь з них невелика, бо вони й самі люде нетямущі й, хоча спритно беруться до кожної справи, – та тільки рідко коли ця справа виходить у них добре. Частіше-ж через свою недосвідченість коновали та шептухи не то що не вміють дати справжньої ради хворій скотині, а роблять їй ще більше шкоди...

Щоб трохи запобігти такому лихові, – й зложено отсю книжку, в якій, спиняючись переважно над хворобами, ми часами подаємо й інші відомости, що стосуються справи скоторської, як от, наприклад, про полог у худоби, сполування, годівлю то-що.

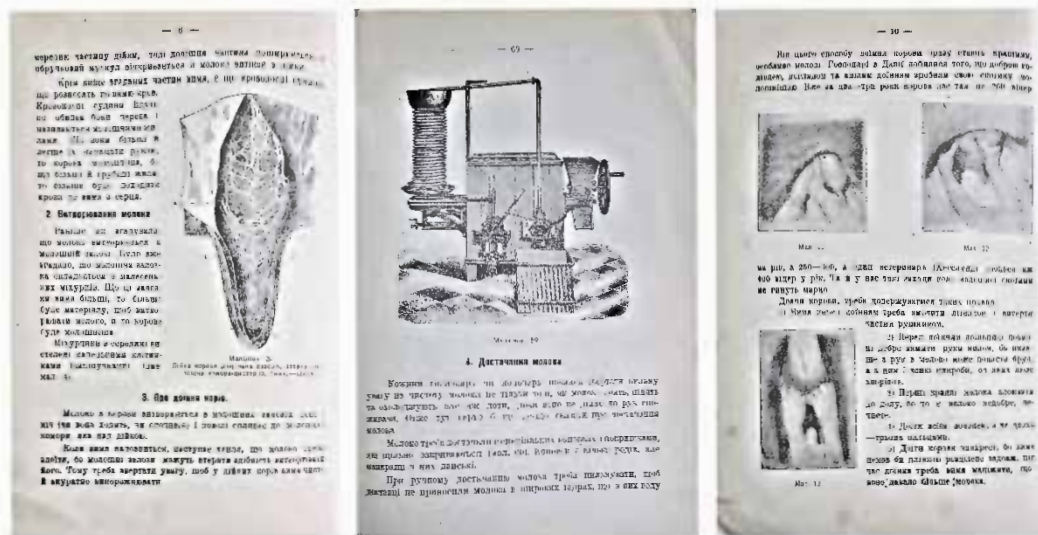
Користуючись тими відомостями, що в цій книзі подано, треба назавше мати на увазі, що рятувати худобу самому варто тільки в тих випадках, коли поблизу немає лікаря; та й то слід подати тільки першу поміч, а тим часом прохати як найшвидше лікарської поради.

1920

4. **Михайлюк К. Молокознавство / Кость Михайлюк. – Київ : Культура й знання, 1920. – 87, П с. : 63 мал., табл. – (Центральний Український Сільсько-Господарський Кооперат. Союз ; № 9).**

Книга складається з п'яти частин: частина перша про вим'я, доїння і молоко; частина друга про дослідження молока; частина третя про посуд в молочарському господарстві; частина четверта, як треба обходитися з молоком перед його

перетворенням в інші продукти; частина п'ята про бактерії в молочарському господарстві.

1922

5. Терниченко А. Курс хліборобства : підручник для агро-технічних шкіл і с.-г. технікумів / А. Терниченко. – Вид. друге, доп. й випр. – Київ : Держвидав, 1922. – Ч. 1 : Грунтознавство. – IV, 130, II с.

Виучувати край і природу не можна, не дізнавшись про природу поверхні земної – ґрунту. Особливо це приходиться мати на увазі тому, хто до науки прихильється з гадкою скористати своє знання на практиці, хто сили природи має використовувати через

заняття сільським господарством. Загально відомо тепер, що хліборобську справу той тільки добре впорядкує, хто свідомо розбирається у всіх головніщих явищах природи, розуміє їх і вміє скористатися гарними їх ознаками, одхилиючи все небажане, шкідливе. А в першу чергу того знання потрібно хліборобові про землю, про ґрунт.

Ця книжка складена як підручник, як систематизований виклад найперших відомостей про ґрунти й землі, про досліджування ґрунтів, вивчення їх одмін і прикмет, щоб на підставі такого знання зробити ті чи інші практичні висновки й наукою ґрунтознавства скористатися в господарському ділі. Як побачить читач, висновки тії можливо робити тільки після докладного, всебічного вивчення ґрунту. В основі ґрунтознавства повинен лежати погляд на ґрунт не тільки як на поверх земної кулі, як на масу неорганічних і органічних продуктів, а як і на явище складних фізико-хімічних та біологічних процесів, що призводять до великих і постійних змін у земній корі. З цієї точки погляду дається характеристика і наших головніших, найбільше поширених на Україні, ґрунтів.

1923

6. **Тутковський П. А. Словник геологічної термінології : (проект) / П. А. Тутковський ; Всеукр. Акад. Наук, Ін-т Наукової Мови, Природ. Відділ. – Київ : Держвидав України, 1923. – Х, 201 с. – (Матеріяли до української природничої термінології та номенклатури ; Т. II).**

Геологічна Секція Природничого Відділу Інституту Наукової Мови при Всеукраїнській Академії Наук у складі голови – академіка П. А. Тутковського зредагувала розділ перший (російсько-український словник термінів геологічних та споріднених) таким способом: а) ухвалені терміни, як найпридатніші, надруковано курсивом; б) з кількох термінів ухвалено і надруковано курсивом термін основний і де-які синоніми, що віддають різні відтінки основного поняття; інші синоніми не відзначено; в) не відзначено (надруковано звичайним шрифтом) терміни, що їх Секція не ухвалила, а також вузькі провінціалізми і слова, що не віддають спеціально геологічні та спорідненні поняття; г) терміни, що їх Секція додала, поставлено у дужках; д) слова, що належать до обсягу ботаніки, зоології, математики, метеорології та хемії, виправлено здебільшого за матеріялами, що є у відповідних Секціях Відділу.

Складати цього словника автор розпочав і закінчив ще за старого російського правопису, і Секція його не зміняла, щоб не затримувати друк словника.

Другого розділу цього твору Секція не редагувала і цей розділ друкується з редакції автора.

1924

7. **Записки Сільсько-господарського Інституту в Кам'янці на Поділлію. – Кам'янець на Поділлію : Друк. ім. Леніна, 1924. –** –

Т. 1. – 1924. – 196 с. : табл.

Кн. 2. – 1926. – 105, 4 с. : іл., табл.

Кн. 3. – 1926. – 80 с. : іл., табл.

Кам'янецький Сільсько-Господарський інститут, як окрема вища школа, повстав у 1921 році. Сільсько-Господарський факультет, що в 1919 році утворився при бувшому Українському Університеті, який мав замало персоналу і навчальних матеріальних засобів – тільки в незначній мірі був базою Сільсько-Господарського Інститута, але він дав основне ядро академічних робітників теперішнього Інститута. Інститут не мав свого попередника, від якого міг би дістати в спадщину кабінети, лябораторії, належно пристосовані помешкання. Реальну базу, на яку спирається нині СГІ, витворено протягом трьох років існування стараннями Радвледи, студентства й персоналу СГІ.

В історії СГІ «Записки» являються другим по черзі колективним твором. Першим був Науковий збірник, присвячений п'ятій річниці Жовтневої Революції, що вийшов 7-го Листопаду 1922 року, видрукований на машинці. Матерьяльні обставини не дозволили тоді дати йому широкого розповсюдження.

Прекладений том «Записок» виходить коштом добровільних внесків академробітників СГІ, які асигнували для того 10% своєї зарплати, починаючи з Квітня місяця 1924 року протягом трьох місяців.

8. **Ігнат'єв Б. Весняна флора : визначник весняних рослин : підручник для лабораторних занять, біологічних екскурсій та самоосвіти / Б. Ігнат'єв ; [пер. М. Клоков]. – пер. з третього перероб та доп. вид., перероб. – Харків : ДЕРЖВИДАВ України, 1924. – 255 с. : мал.**

Особливістю книжки Ігнат'єва є переведення біологічної методи, що хоча трохи скерована в дусі

вимог сучасної трудової школи.

Пристосування визначника до української флори потребувало безумовної ґрунтовної переробки, яку за браком часу не вдалось перевести остаточно. Головна переробка торкнулась систематичного боку визначника, з

якого частину північних рослин було одкинато і натомість внесено значну кількість південних родів, що властиві нашій країні. За відсутністю української

флори чи повного визначника, пристосованого до меж України і така систематична переробка лишилась далекою од бажаної певности. Що ж торкається до біологічного боку визначника, що висунений в книжці на перший план, в цьому відношенні було зроблено де-які додатки і де-які скорочення, але взагалі біологічні описи не було перероблювано. Перекладчик М. Клоков.

9. **Тутковський П. А. Матеріали для сільсько-господарської бібліографії України = MATÉRIAUX POUR LA BIBLIOGRAPHIE DE L'ÉCONOMIE RURALE DE L'OUKRAÏNE / П. А. Тутковський ; Всеукр. Акад. Наук. – Київ : Друк. ВАН, 1924. – Вип. 1. – 48 с.**

Для корисної роботи у всіх галузях сільського господарства необхідно мати джерело відомостей про те, що вже було зроблено наукою по різних відділах сільського господарства на Україні, що було надруковано в давні і нові часи про наше сільське господарство (у нас і за кордоном) на всіх мовах.

Спробу такої можливо повної сільсько-господарської бібліографії України представляє собою ця праця, яка поділяється на слідуючі розділи:

I. Рослиноводство: сільське господарство взагалі і польоводство; сільськогосподарські машини і знаряддя; городництво, баштани, технічні рослини; садівництво, овочівництво; лісоводство, лісорозведення, лісоохорона, лісознищення, захищаючі посадки, живі огорожі; травосіянне, лугівництво; виноградарство і виноробство; тютюноводство; буряководство, селекція; досвідні поля і станції; сільськогосподарські виставки і з'їзди; хмільництво; зрошення, обводнення, осушення, каналізація; шкідники (рослинні і животні) і боротьба з ними, фітопатологія, градобиття; угноєння; вогнетривале булівництво.

II. Животноводство: животноводство взагалі; скотарство і молочне господарство; коневодство і кінські заводи; вівчарство і кролівництво; свинарство; птахівництво; рибальство і рибоводство; бджільництво;

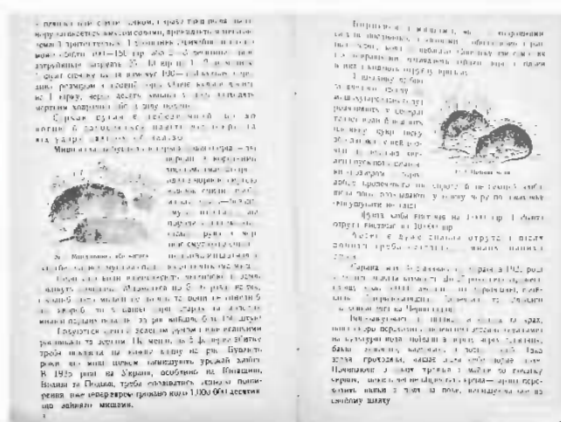
шовківництво; полювання і звірині промисли; сільськогосподарська ветеринарія; морське животноводство (устрицеводство, ракушечний промисел); верблюдоводство.

III. Економіка сільського господарства: економічне становище населення (кооперативна справа, робітниче питання, оджої промисли, переселенська справа, продовольча і пожарна справа); землеволоніння, аренда, колонії; місцеве і земське самоурядування; звичаєве право України.

Усі заголовки статей і книг приведені тут на тих мовах, на яких вони були надруковані. В кінці вміщено показчик місцевостей України.

1925

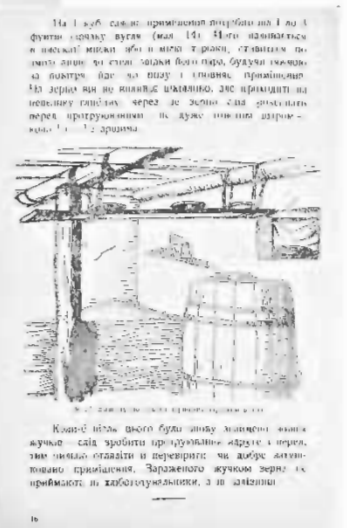
10. **Аверін В. Яких найголовніших шкідників треба сподіватися 1925 року на Україні та як з ними боротися / В. Аверін. – Київ : Держвидав України, 1925. – 16 с. : мал. – (Бібліотека селянина).**

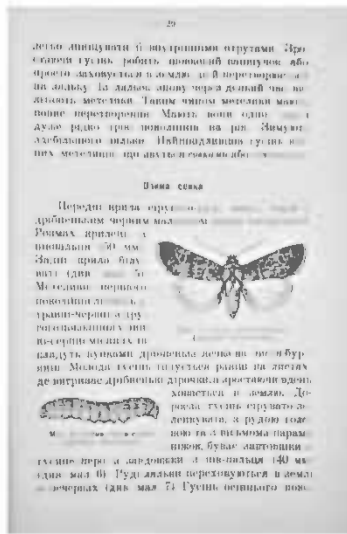
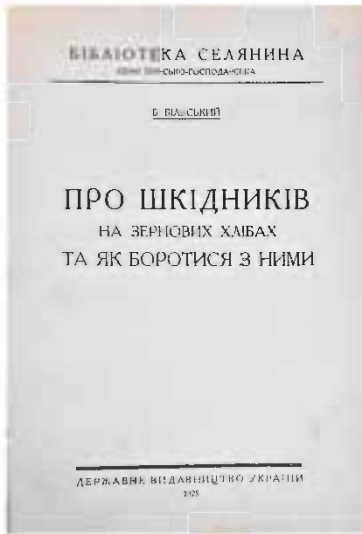
В цій книжці показані найголовніші польові, садові та городні шкідники та методи боротьби з ними.

Польові шкідники: ховрашки, миші, сарана, озима

черва, хлібний жук, гесенська муха, зона. Садові шкідники: білан жилкуватий, золотозуз, прядка недопарка, прядка перстенівка, яблунева міль. Шкідники на городах та бурякових плантаціях : вовчок, попільця, капустані білянки, бурякові свинки.

11. **Більський Б. Про шкідників на зернових хлібах та як боротися з ними / Б. Більський. – Київ : Держвидав Ураїни, 1925. – 49 с. : мал. – (Бібліотека селянина) (Серія сільсько-господарська).**

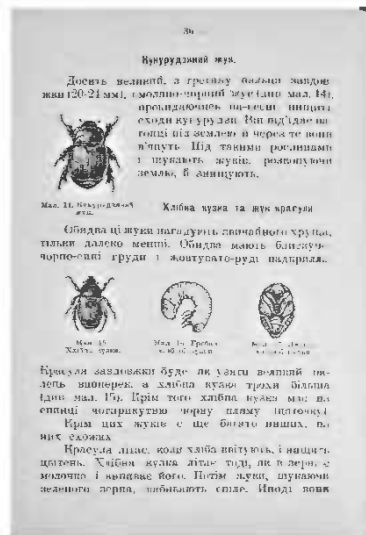
Шкідники псуують насіння, заважають рости рослині, а іноді знищують майже спілий уже врожай. Шкідниками взагалі ми звемо всі живі істоти, що нам шкодять. Шкідниками в сільському господарстві звуться такі створіння, що

псуують садовину, городину або хліб на полі. В цій книжці ми розглянемо тільки таких, що шкодять нам на полі. Серед них є й рослини і тварини. До шкідливих рослин перш за все треба долучити різні бур'яни. Бур'яни й сами по собі шкідливі, бо вони глушать хліб, а не менш вони шкідливі ще й тим, що розплоджують інших шкідників. Із рослин найчастіш паразитують різні грибки – цвіль або порошок різного кольору; нею іноді бувають вкриті пошкоджені рослини.

В цій книжці ми не будемо розглядати цих шкідників, а тільки скажемо, що їх є дуже багато: зона, сажка, ріжки, головня та іржа, що зменшують, а іноді і зовсім знищують, урожай хлібів. Із тварин на полі шкодять птахи, різні звірята та комахи. Із птахів справді шкідливий буде один тільки горобець. Із звірят на полі шкодять різні гризуни: ховрашки, хом'яки та інші. Вони гризуть пагонці рослин, стинають наче серпом спілий хліб та підгризають коріння в буряків.

Ми не будемо тут докладно розбирати всі заходи, а скажемо тільки, що ховрашків можна знищувати різними пастками, виганяючи їх із нори водою чи

отруйними газами. Інших гризунів нищать хемічними отрутами. Найшкідливіші

з польових гризунів – миші. Знищити мишею дуже допомагають хижі звірятка та хижі птахи, а тому знищувати їх не треба. Шкода від гризунів дуже помітна, і самі вони добре кидаються в очі. Не така помітна, але-ж ще більша, бо завжди буває, шкода від різних комах. Як тільки людина починає сіяти яку-небудь нову рослину, що раніш тут не росла або була дика, так зараз-же починають плодитися і шкідливі для неї комахи; прикладом цього може бути буряковий

довгоносик, кузка.

Над тим, щоб вивчити життя комах та вишукати способів з ними боротися, попрацювало вже досить багато вчених. Ця книжка й має ознайомити селянина-господаря з тими здобутками цієї роботи, які він може використати, щоб поліпшити своє господарство.

12. **Західно-Український Господарь : Сільсько-Господарська газета для Подільського та південно-Волинського села. – Кам'янець на Поділлію : К-П СГІ ім. Карла Маркса. – 1925. – січень, ч. 1. – 31 с. ; лютий, ч. 2. – 15 с. ; березень, ч. 3. – 33 с. ; квітень-травень, ч. 4-5. – 30 с.**

Сільське господарство на Поділлію, Південній Волині, Буковині і Східній Галичині творить головну основу народного господарства. Ми живемо тільки з сільського господарства.

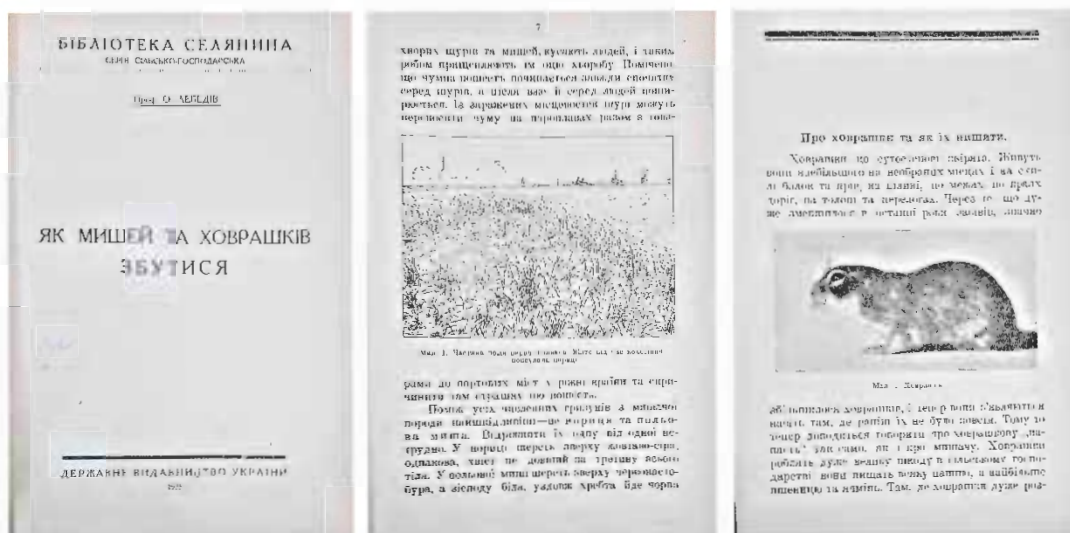
Нам треба по-новому будувати своє господарство, заводити нові порядки в ньому. Нам треба добрати ліпші рослини й ліпшу худобу. Нам треба брати з нашої землі більші врожаї. Нам треба гуртуватися в кооперативи й колективи для того, щоби спільно боротися за кращі умови господарювання, за багатче, за ліпше

життя. Все це ми можемо досягнути тільки тоді, коли на допомогу сільському господарству Поділля й Волині покличемо науку.

Сільсько-Господарський Інститут в Кам'янці-Подільському, повинен працювати над наукою сільського господарства для потреб Поділля й Волині. Добутки своєї роботи Інститут повинен передавати для вжитку господарюючих мас Поділля й Волині. Свою роботу Інститут зможе виконати тільки тоді, коли буде знати що потрібно для господарів нашого краю і зможе говорити з тими масами. Це можливо тільки тоді, коли Сільсько-Господарський Інститут буде видавати сільсько-господарську газету для Подільського й Волинського села. Така газета може тільки тоді дійти до широких мас, коли її на допомогу придуть земельні органи Поділля й Волині, робітники землі й лісу, учителі й самі господарі.

Таким чином, прийшов Інститут до думки видавати сільсько-господарську газету, присвячену інтересам Подільського й Волинського села.

13. **Лебедів О. Як мишей та ховрашків збутися / О. Лебедів. – Київ : Держвидав України, 1925. – 34 с. : мал. – (Бібліотека селянина) (Серія сільсько-господарська).**

Оцю книжку написано на те, щоб показати селянинові, як дуже шкодять у сільському господарстві гризуни, що до них належать миші, ховрашки, хом'яки, щурі та інші. Мало того, що в попередні посушливі роки пропала в селян більша частина врожаю, – до цього нещастя прилучилося ще друге, яке знищило по багатьох місцях і

те, що можна було-б з решток зібрати. Щоб це зрозуміти, доволі сказати, що 1922 року розповсюдились гризуни на 8 мільйонах десятин, і ще й досі їх не поменшало. Щоб перемогти такого ворога, треба провадити з ним нещадну боротьбу по всьму фронті, на всій території, що він захопив.

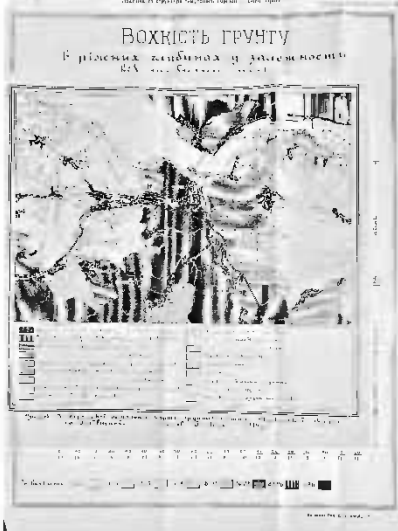
14. **Махов Г. Ґрунтознавство : підручник для с.-г. інститутів і технікумів / Г. Махов. – Харків : Держвидав України, 1925. – 159 с. : іл., табл., фото., карти.**

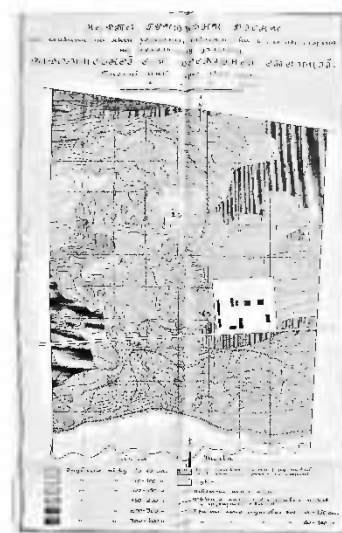
У цьому підручнику коротко викладено основи ґрунтознавства з значним поширенням розділів про ґрунти України.

Цей конспект-підручник не є, розуміється, окремим розділом «про ґрунти» з курсу загального землеробства, навпаки, він трактує ґрунт як

самостійне природне тіло, що досліджується властивими йому методами. Ґрунтознавству – як науці, час уже дати місце не тільки в сільсько-господарській, а й у загальній школі. Але в той

же час ми намагались уникнути й того «академічного» абстрактного викладу науки про ґрунти, який часом примушував авторів зумисне віддалятися від справ практичного ґрунтознавства.

Наша скромна спроба складення короткого підручника-конспекту є, на наш погляд, певним доказом того, що, тільки цілком науково підходячи до справи вивчення ґрунтів, можна поробити досить важливі й цікаві висновки що до агроґрунтознавства та оцінювання земель.

15. **Сільсько-господарські райони Поділля і громадські сівозміни для них / Подільське Губерніяльне Земельне Управління. – Вінниця : Держ. друк. ім. Леніна, 1925. – 74 с. : табл.**

Головним питанням сільського господарства в сучасний мент для земельних установ є землевпорядкування селянських господарств. Правильне розв'язання цього питання можливо лише тоді, коли воно буде переводитись на основі всебічного вивчення земельного господарчого устрою селянських господарств даної місцевості й тих природньо-історичних та економічних умов, в яких вона знаходиться. Поділля в протилежність іншим губерніям України бідне на статистично-економічні й дослідчі матеріали по части вивчення стану й умов сільського господарства. Самі ці матеріали не систематизовані, а губернія в с. г. відношенні не районована.

Тому ГЗУ, як керуючий земельний орган, сучасною роботою ставить своїм завданням виявити стан селянського господарства Поділля й перевести хоча-би спробу, поскільки статистико-економічних і інших матеріалів по вивченню сільського господарства мається поки що замало, головним чином вони одержані за 2 останні роки, сільськогосподарського районування.

Друге саме головне й актуальне завдання цієї роботи дати агроземлеустрійному персоналу на місцях основні принципи раціонального землеустрою, в першу чергу дати методи правильної будови громадських сівозмінів і прикладні схеми їх для окремих с. г. районів Поділля.

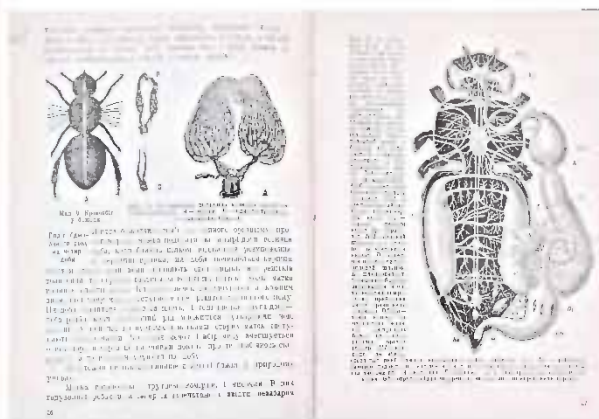
16. Шимановський В. Пасічництво : з додатком уваг для вчителів та статуту пасічницького т-ва / В. Шимановський. – Київ : Книгоспілка, 1925. – 198 с. : 77 мал.

Бджільництво чи пасічництво це не мало-пожиточна справа, немов забавництво, а серйозний та прибутковий промисел.

Я замірився уложити оце книжку, виклавши в ній у що-найпростішій формі усі найкращі й

випробовані вже правила, вибираючи їх із широкої таки вже тепер літератури та книжок про пасічництво.

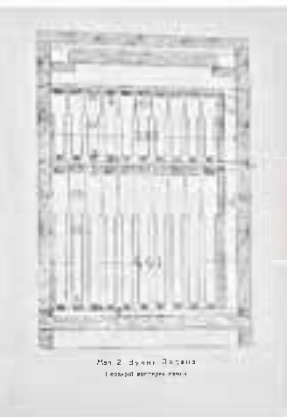
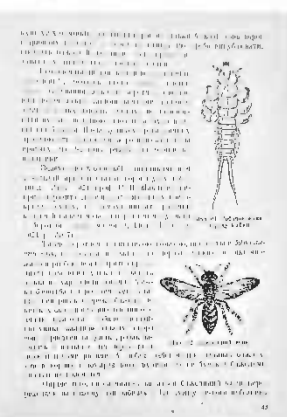
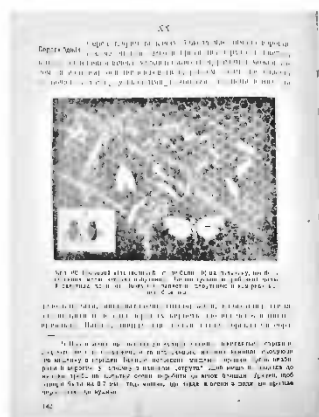
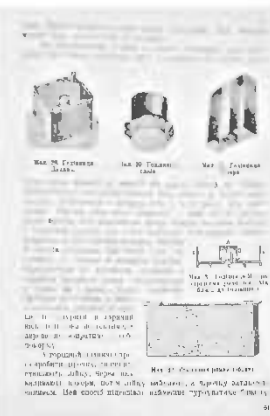
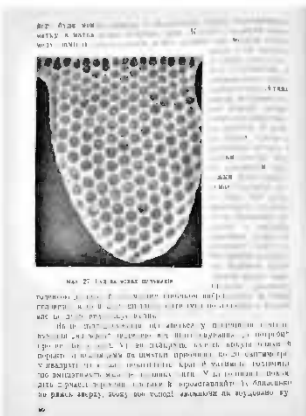
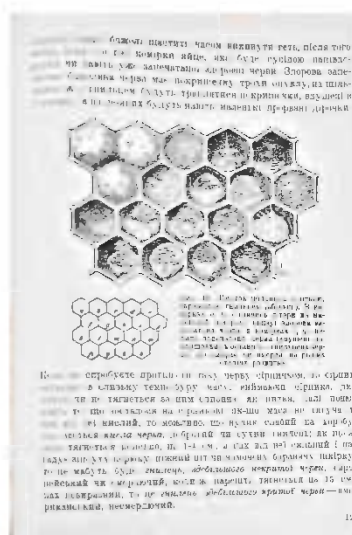
Користуюсь для своєї книжки відомостями з праць про пасічництво наших

земляків, а також чужоземних авторів, із творів яких взято багато й малюнків, що подаємо їх в цій книжці.

Разом з-тим, я виложу й здобуті власним досвідом вказівки що до самої,

сказати-б, методики викладу пасічництва; роблю це з переконання, що, поширюючи пасічництво між сільською молоддю, розвинений пасічник, навіть з самого початку своєї праці, коли про грошові прибутки ще й згадки не може бути, знайде собі в цій роботі радість і втіху.

Розповівши коротенько про саму природу бджоли, сказавши про неї тільки найголовніше, щоб люди розумно до неї ставились, я далі додержуватиму той порядок, яким виконується праця на пасіці. Багато разів я навмисне радив де-яким

молодим пасічникам робити все так, як виложено в моїй книзі, без ніякої моєї особистої допомоги. Вони робили і все виходило дуже добре. Тих самих наслідків я бажаю досягти і усім тим читачам цієї книжки, що схотіли-б скористатися нею у своїй практиці коло бджоли.

17. **Васильченко В. Економічні основи землевпорядження : підручна книга для землевпорядних ВУЗів / В. Васильченко ; пер. з рос. Г. Млодзінського, за ред. М. Йогансена. – Харків : Держвидав України, 1926. – 180 с.**

Процес раціоналізації сільського господарства, що нині відбувається, годі мислити, не реорганізувавши відповідно земельну площу. Розвиток сільського господарства викликає потребу в раціональному землевпорядженні, яке набуває в цих умовах величезного значіння.

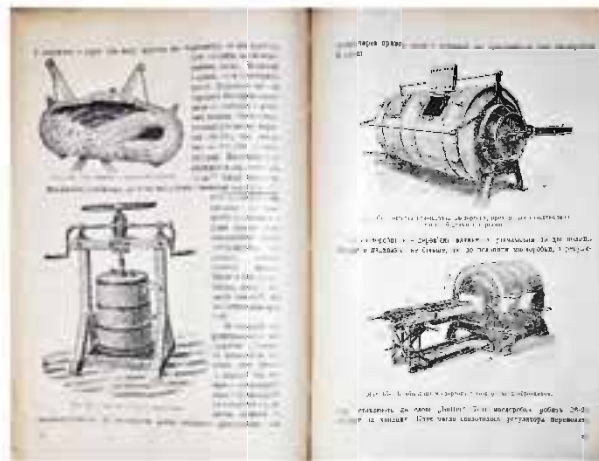
Завдання, що їх має землевпорядження, – утворити через раціональну організацію території умови, що стимулюють поступовий розвиток сільського господарства, – потребують і відповідного теоретичного й наукового обґрунтування сучасного землевпорядження.

18. **Гулак Г. Молочарство : Молокознавство. Маслоробство. Сироварство : poradnik для молочарів та молочарських товариств / Г. Гулак. – Київ : Книгоспілка, 1926. – 208 с.**

Україна має всі умови для розвитку молочарства, і такі райони, як північна Київщина, Волинь і Чернігівщина, що економічно тяжать до Києва, можуть добре впорядковувати в себе сільське господарство тільки за допомогою молочарства. Вже давно молочарські продукти давали головний прибуток у тамтешнім селянським господарстві. Молочарську справу на Україні скупчено навколо всієї системи с.-г. кооперації: цю роботу провадять і універсальні с.-г. кредитові т-ва, і фахові скотарсько-молочарські, а часто просто молочарські т-

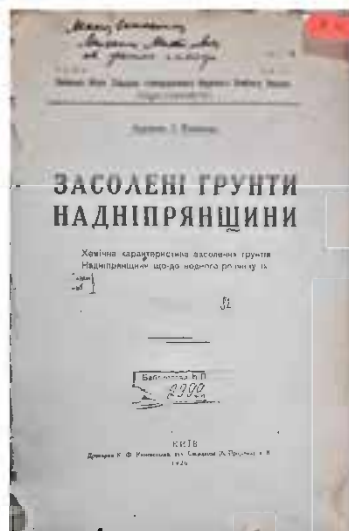

ва. Загалом по Україні на 1926 р. працювало коло 500 молочарських та універсальних с.-г. т-в, що переробили коло 120.000.000 кілограмів молока, головним чином на сир та вершкове масло. Захоплення сироварством в Україні пояснюється двома чинниками: по-перше, сир виробляти

значно вигідніше, ніж масло, по-друге – для цього не треба дорогого устаткування. Природні умови України цілком сприяють виробництву у нас експортного масла. Своєю якістю наше масло, за експертизою проф. Томсона в Лондоні, наближається до масла ново-зеландського, що займає друге місце на світовім маслянім ринку. Отже, перед нашою молочарською кооперацією лежать великі завдання: організувати цілу сітку великих районованих маслоробень, підготувати робітників-молочарів і звернути пильну увагу на поліпшення якості продукту.

19. **Канівець І. Засолені ґрунти Наддніпрянщини : Хемічна характеристика засолених ґрунтів Наддніпрянщини що-до водного розчину їх / І. Канівець ; Київська Філія Сільсько-господарського Наукового Комітету України, Секція Хліборобства. – Київ : Друкарня К. Ф. Книгоспілки, 1926. – 48 с.**

Вивчення засолених ґрунтів було поставлене Секцією Хліборобства Київською Філією Сільсько-господарського Наукового Комітету України, як одне з чергових завдань експериментального дослідження природніх багатств нашого краю. Такі землі є досить поширені в районі діяльності Філії. Господарське їх значіння й практичне зацікавлення солонцюватими ґрунтами – безперечні. Але агрономічного вивчення їх майже не роблено, у кожному разі хемічно-фізична й

господарська природа засолених земель є ще мало дослідженою. Тому нами було поставлено на меті перевести широке дослідження – експедиційне й анкетне – цих земель, а зібрані матер'яли всебічно обробити, використавши як методи лабораторного аналізу, так і виявлення значіння таких учасників у бюджеті сільсько-господарської людности.

Роботу було переведено протягом 1924 та 1925 років. Умови праці мало сприяли успішному й швидкому виконанню поставлених нами перед собою планових завдань. В частині хеміко-фізичних властивостей засолених земель ця праця склала дипломну працю автора в Київському Сільсько-господарському Інституті. Частина праці що-до економічно-господарської оцінки засолених земель, що базується на експедиційно – та анкетно зібраному матер'ялі – ще чекає розробки й опублікування.

Не зупиняючись перед тим, що робота вивчення засолених земель не є остаточно закінченою, визнано було, після заслухання її на прилюдному засіданні Секції Хліборобства, вартою видрукувати в частині аналітичної характеристики цих земель, головним чином з тим, щоб освітлити де-які цікаві менти в літературі й дати змогу зацікавленим установам та особам глибше й повніше поставити на порядок своєї праці проблему агрономічного вивчення засолених земель. Ми певні в тому, що наведені в цій праці матер'яли й аналітичні висновки допоможуть освітлити й господарські та технічні вимоги до цих інтразональних земель, і вони дадуть змогу найдоцільнішого їх використання практичними господарствами нашого краю.

20. **Мельник О. Критичний огляд головніших розвідок, з'окрема праці Кельнера, відносно витрат енергії на продукцію молока / О. Мельник. – Кам'янець на Поділля : Друкар. ім. Леніна, 1926. – 7 с. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділля» ; 1926).**

Побіч з працями про піддержуючий корм зібрано вже також певний матеріал й про продуктивний, і то по більшій частині в т. зв. научно-господарських досвідах американських і скандинавських країн. Особливо для нас цікавий матеріал цих послідних. Багатий досвід скандинавських контрольних союзів дає

нам можливість розібрати питання про затрату матерії і енергії на продукцію молока. По їхніх даних на продукцію 1 клг. молока середнього складу: жиру 3,5%, білка 3,25% і цукру 4,91% в тепловій вартості 700 Cal. потрібно дати в продуктивному кормі $\frac{1}{3}$ клг. кормової одиниці (ячменю), або 0,233 клг. крохмального еквіваленту (бо 1 клг. корм. одиниця = 0,7 клг. крохм. еквіваленту), або округло 975 Cal., значить тут енергія використовується на продукцію

молока на 71,8%, а на страту йде 28.2%.

До подібного висновку приходять проф. Д'яков (1917 р.) в своїх респіраційних дослідках над ляктуючою жінкою, над впливом ляктації на обмін матерії і енергії; при чому визначив розхід енергії на самий витвір молока в 30% від енергії виділеної в молоці. По Кельнеру затрачується енергії на витвір молока 27%. З наведених висновків маємо лише загальні виводи про розхід енергії загалом на продукцію молока, однак, кілька її йде на витворення окремих складників молока, поки що певних даних не маємо ще ніяких. Першу спробу в цьому напрямку зробив Д-о О. Кельнер.

21. **Михаловський А. І. До с.-г. характеристики району Кам'янець-Подільського Досвідного поля / А. І. Михаловський. – Кам'янець на Поділлі : Друкарня ім. Леніна, 1926. – 15 с. – (Відбитка з кн. 3-ої «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділлі» ; р. 1926).**

Наддністрянщина належить до найменш досліджених і мало вивчених частин України; економічна та природо-історична характеристика цього району надзвичайно своєрідна, мало подібна до інших районів України і навіть Поділля.

Слабий розвиток науково-дослідницької праці на терені району висовує в роботі Кам'янець-Под. С.-Г.

Інституту та місцевих земельних органів чергове питання наукової розробки і дослідження основних проблем сільського господарства. Досвідне поле, яке одночасно являється рільничим відділом Кам'янецької досвідної станції при С.-Г. Інституті, і є одним з закладів, що при їх допомозі досліджуються проблеми сільського господарства району.

22. **Табенцький О. О. Анатомія та біологія цукрових буряків : короткий нарис з російсько-укр. та укр.-рос. ботаничним словником / О. О. Табенцький. – Київ : Цукротрест, 1926. – 55 с.**

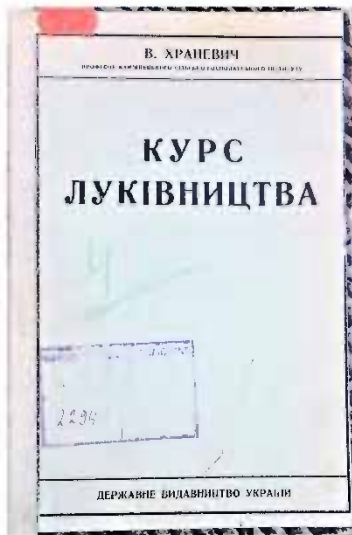
Випускаючи нариса окремою брошурою, я вважаю за можливе запропонувати її до уваги студентів, що вивчають анатомію та біологію цукрових буряків, як коротенький підручник-конспект до відповідного розділу читаного мною спеціального курсу анатомії сільсько-господарських рослин.

План, вжитий у цьому нарисі, близько підходить до викладу предмету в читаному курсі і в значній мірі відповідає розділові матеріалу у виданому раніше атласі – *Beta vulgaris* L. var. *Saccharifera*. Отже, оцей нарис, друкований окремим відбитком, може правити й за короткий поясняльний текст до атласу.

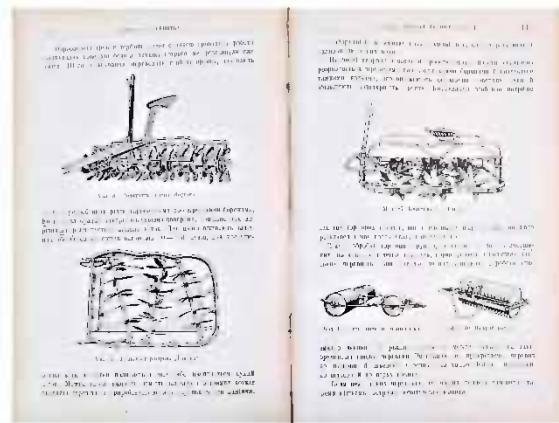
23. **Храневич В. Курс луківництва : підручник для культур.-техн. зоотехнікумів і як допоміжна книжка для решти с.-г. ВУЗ'ів : в 2-х ч. / В. Храневич. – Одеса : Держвидав України, 1926. – 303 с. : мал.**

Практика луківництва завжди повинна бути тісно звязаною з його теорією – лукознавством.

В підручнику, що ми пропонуємо, ми завжди керувались цим положенням і в другій його частині, при ознайомленні з різними методами культури лук, ми завжди переслідували мету – обґрунтувати доцільність даного методу культури,

виходячи з тих динамічних і біологічних процесів, які утворили даний стан в еволюції луки, що її маємо

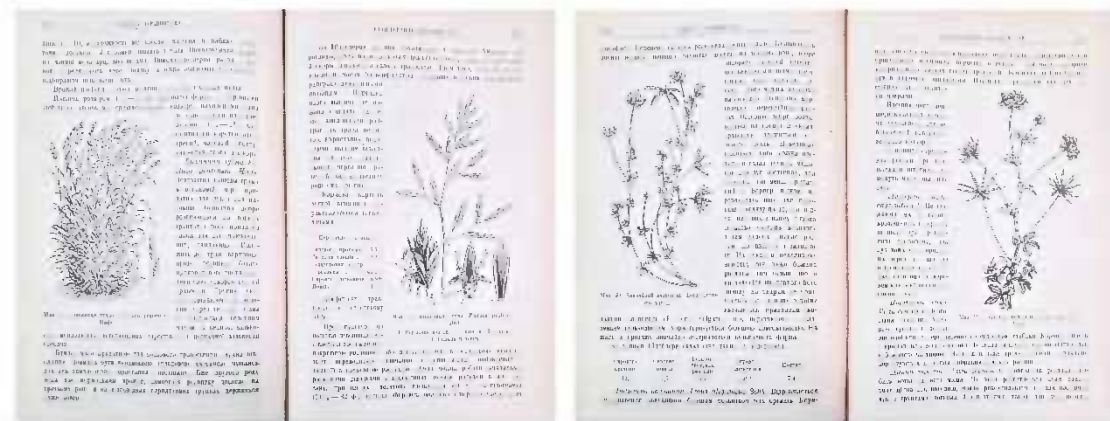

поліпшити.

Вважаючи за краще мати всебічне науково-теоретичне

освітлення кожного агрикультурного заходу в практиці раціонального лувівництва, ми в першій частині підручника подаємо основні елементи лукознавства, базуючись цілком на недавно опублікованій праці проф. В. Р. Вільямса «Естественно-

исторические основы луководства», де вперше, як про це говорить сам автор, зроблено «спробу опрацювання тих висновків, що до них привело вивчення лук, як природних рослинних громад, і разом з цим спробу підвести наукові підвалини під методи й заходи практичного лувівництва».

Професор Кам'янецького Сільсько-Господарського Інституту
В. Храневич, 1924 р.

24. Аверін В. Г. Мисливство : poradnik українського мисливця / В. Г. Аверін. – Харків : Радянський селянин, 1927. – 253 с. : мал.

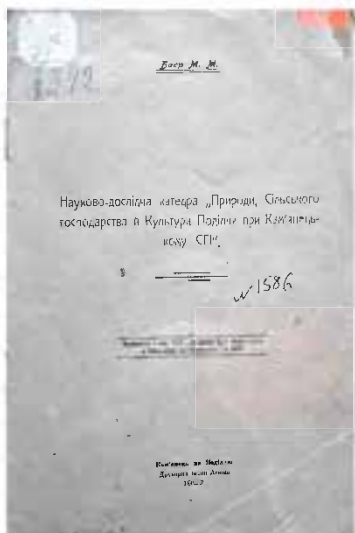

Я поставив собі на меті зробити перший попит дати українському мисливцеві – і, насамперед селянинові – невеликого підручника, щоб допомогти йому розібратись в основних питаннях мисливської справи, як і про сучасний стан мисливського господарства на Україні. Складаючи цього підручника, я користувався мисливською літературою, виданою останніми роками – до речі сказати, цікаво виданою і досить приступною; але не цурався й старої відповідної

літератури. Що до України, то крім роботи окремих авторів я використав періодичні видання ВУСМРУ, де розкидано багато цінних відомостей про наших звірів і птахів; поза тим, нарешті, використав я і свої довголітні записи, матеріали і спостереження.

25. **Баєр М. М. Науково-дослідча катедра «Природи, сільського господарства й культури Поділля при Кам'янецькому СГІ» / Баєр М. М. – Кам'янець на Поділлію : Друкарня ім. Леніна, 1927. – 19 с. – (Відбитка з кн. 4-ї «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділлію», р. 1927).**

Розвиток науково-педагогічної роботи в СГІ неминухо ставив питання про заснування окремого наукового осередку для систематичної наукової праці над проблемами народнього, зорема сільського господарства Поділля. Шукаючи такого осередку, науково-педагогічні робітники СГІ масами входять у склад заснованого в 1925 році «Наукового товариства при ВУАН в Кам'янці-Подільському», але показалося, що відірване від ВУЗ та від педагогічної праці в ньому, занадто ріжноманітне, науково-популярного типу будови, це товариство не могло правити за науковий осередок, спеціалізованої довкола питань сільського господарства Поділля, наукової роботи.

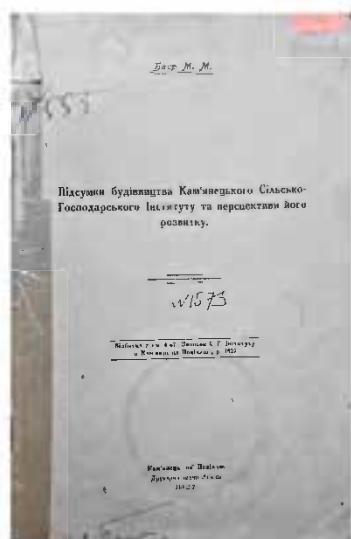
Науково-дослідча катедра під ріжними назвами: «Історії та економіки Поділля», «Економіки Поділля», «Народнього господарства й культури Поділля» існувала при Кам'янець-Подільському ІНО вже з 1923-24 року, але, за своєю організаційною структурою та напрямком своєї роботи, мимо того, що науково-дослідчі змагання робітників СГІ були гострі й виразні, за весь час свого існування ця катедра притягнула до науково-дослідчої роботи тільки трьох науково-педагогічних робітників СГІ із загальної кількості 22. Ніяких перспектив, що ця катедра зможе виконати ролю організаційного осередку науково-дослідчої роботи всієї маси науково-педагогічних робітників, таким чином, не було.

Наявність цих факторів мусила мати на оці Факультетська Комісія Сільсько-господарського Інституту, коли в червні 1926 року утворила організаційне бюро науково-дослідчої катедри при СГІ й доручила йому виявити можливості утворення й розвитку при СГІ науково-дослідчої катедри,

запроектувати її майбутню організаційну структуру, її склад та накреслити схематичний кошторис.

26. **Баєр М. М. Підсумки будівництва Кам'янецького Сільсько-Господарського Інституту та перспективи його розвитку / Баєр М. М. – Кам'янець на Поділлі : Друкарня ім. Леніна, 1927. – 21 с. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділлі», р. 1927).**

Ще за часів польсько-петлюрівської інтервенції на Кам'яничині, устами ес-ерівського земства промовило трудове селянство Поділля про свої вимоги на вищу агрокультуру, на вищу сільсько-господарську школу. В квітні 1919 року, за ініціативою Подільського земства і Кам'янецької міської думи заложено було, в складі утвореного в Кам'янці в р. 1918 «Державного Українського Університету» з факультетами: богословським, фізико-математичним, природничим та юридичним, новий сільсько-господарський факультет. Ні мандрівна «республіка УНР», ні так само мандрівне «Подільське Земство» не могли забезпечити новий факультет матеріально. Він був пасинком, приймаком у складі старіших факультетів, необхідним для того, щоби вести земельне господарство Університету, для підтримки існування його педагогічного персоналу та технічних робітників. В погорілому будинку колишньої «Двохкласової епархіяльної жіночої школи» на Лагерній вул. новий факультет почав свою роботу з жовтня 1919 року.

27. **Баєр М. М. Спроба обґрунтувати необхідну й достатню точність означення поля (площі) при землеурядженню / М. М. Баєр. –**

Кам'янець на Поділлію : Друкарня ім. Леніна, 1927. – 11 с. – (Відбитка з кн. 4-ї «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділлію» р. 1927).

В процесі землевпорядження сучасна система полігонів окружної межі, землекористування, дорожньої мережі, що виникала в процесі тисячелітньої боротьби селянства за землю, замінюється економічно-доцільною новою системою, що базується на окружній межі, полігонах водопостачання, рельєфу, вжитків, землекористування й таксаційних полігонах. Таким чином, постає необхідність трактувати сукупність полігонів не тільки з погляду геометричного, але й обов'язково з погляду господарського.

28. **Гудзенко В. П. Матеріали до стандартизації методів зоотехнічного аналізу / В. П. Гудзенко. – Кам'янець на Поділлію : Друк. ім. Леніна, 1927. – 12 с. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок с.-г. Ін-ту в Кам'янці на Поділлію»).**

Аналізуючи корми, що вживались на фермі Кам'янець-Подільського Сільсько-господарського Інституту, а саме: кукурудзу, горох, овес, ячмінь, конюшину, люцерну (без грубих стеблів) і гречану полу, довелось зіткнутись з деякою непогодженістю в методиці аналізів. На цю непогодженість нам і хотілось звернути увагу.

29. Дехтярьов М. Шкідники збіжжя в коморах та як їх позбутися / М. Дехтярьов. – Харків : Радянський селянин, 1927. – 23 с. : іл.

Останніх років
силенно розмножилося
шкідників зерна в
коморах.

Мало не в
кожній коморі вони,
якщо не псують нині
хліба, то сидять собі
великою чи малою

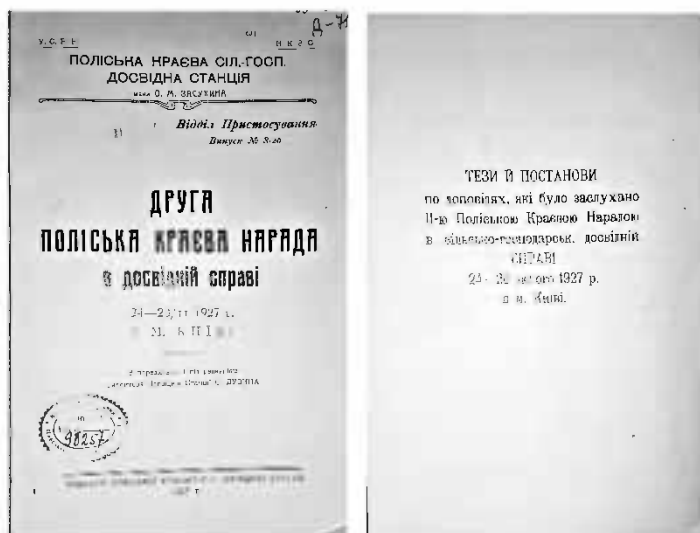
силою по щілинах, по куточках та поміж сміттям, чекаючи лише того часу, коли хлібороб привезе з поля свій врожай, щоб почати розплоджуватися та нищити селянське добро. Шкідники ці – коморний довгоносик, молі, кліщі та ціла низка інших дрібних ворогів людини. Годуються вони зерном, борошном та іншими продуктами. Якщо дати їм досить часу, то вони знищать зерно чи то борошно вщент; але невеликим числом вони засмічують продукти своїм калом, через що вони робляться отруйними і завдають тяжких хвороб людині, якщо вона поїсть хліба з такого продукту.

Шкідники в коморах – то наші «внутрішні» вороги, з якими треба завзято й уперто боротись.

Далі ми оповідаємо про найголовніших шкідників хліба в коморах та про їхнє життя, а потім уже розповімо й про те, якими засобами можна з ними боротися.

30. Друга Поліська краєва нарада в досвідній справі 24-28/ II 1927 р. в м. Києві : [тези й постанови] / з перед. і під ред. С. Дувіна ; Поліська краєва сіл.-госп. досвідна станція імени О. М. Засухина. – Київ : Вид.

Поліської краєвої с.-г. досвідної станції, 1927. – 75 с. – (Відділ Пристосування ; Вип. № 8/26).

Проробка питань с.-г. значіння на з'їздах, нарадах, конференціях Поліського Краю являє безперечний інтерес в тім, що відбиває його життя, знайомить з суспільно-громадського значіння думками й напрямком роботи агроробітників Полісся, зі станом галузів та заходами по сільському

господарству, з успіхом і невдачами, що до підняття його продукційности по лінії громадської й досвідної агрономії й т. и...

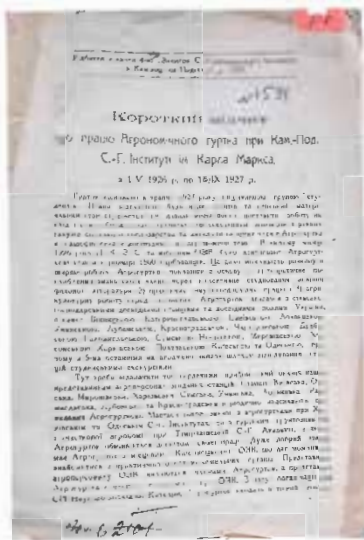
Тому термінове опублікування докладних протоколів таких нарад належало-б признати обов'язковим для краєвої організації...

Аби швидче ознайомити широкі кола робітників сільського господарства й відповідні установи з роботою подібних нарад, ми запропонували доповідачам Краєвих Нарад приставляти тези своїх доповідів з тим, щоб їх можна було опублікувати без жодної затримки...

За вказаною метою й видається цей випуск з тезами й постановами другої Поліської Краєвої Народи в сільсько-господарській досвідній справі.

31. **Короткий відчит про працю Агрономічного гуртка при Кам.-Под. С.-Г. Інституті ім. Карла Маркса з 1/V.1926 р. по 15/IX.1927 р. – Кам'янець на Поділлі, 1927. – 5 с. – (Відбитка з книги 4-ої «Записок С.-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділлі»).**

Гурток засновано в травні 1923 року ініціативною групою студентів. Повна відсутність будь-яких коштів та кепський матеріальний стан студентства не давали можливості поставити роботу як слід і вона обмежувалась спочатку заслухуванням доповідів з різних галузів сільського господарства та виїздами

окремих членів Агрогуртка в підшефні села з доповідями на агрономічні теми. В лютому місяці 1926 року Н. К. З. С. та місцевим ОЗВ було асигновано Агрогурткові кошти в розмірі 1500 карбованців. Це дало можливість розвинути ширше роботу Агрогуртка, поклавши в основу її: 1) теоретичне поглиблення знань своїх членів через колективне студювання новішої фахової літератури; 2) практичну науково-дослідчу працю і 3) агрикультурну роботу серед селянства.

32. Мигулін О. Шкідні та корисні звірі України / О. Мигулін. – Харків : Радянський селянин, 1927. – 166 с. : мал.

З давніх-давен, як люди стали господарювати на землі та розводити для себе різні корисні рослини, чимало треба було їм перемогти різних перешкод, що гальмували розвиток сільського господарства. Серед цих перешкод, як відомо, чимало важать так звані шкідники, цеб-то різні дикі тварини, які живляться тими рослинами, що люди для себе розводять. Шкідники бувають різноманітні. Здебільшого – це всякі комахи, як от жучки, гусені, робачки. Крім комах, багато шкодять

іще й різноманітні звірки, як от ховрашки, миші, пацюки, що рік-у-рік відбирають у господаря частину врожаю. Треба додати, що серед усяких диких тварин є чимало таких, що людям та їхньому господарству не шкодять і некорисні. Але є й такі, що за весь час свого життя

корисні
людам
тим, що

вибавляють шкідних тварин і тим захищають корисні рослини від пошкоджень.

У цій книжці ми як раз і гадаємо розповісти про наших українських звірів, як шкідних, як і корисних. Ми зазначимо, які в нас є звірі, як вони живуть та які вони до людей і до тих корисних рослин, що їх розводять у нашому сільському та лісовому господарствах.

Що між наших звірів є й такі, які мають значіння в мисливському господарстві, то, розглядаючи їх, ми вияснимо значіння деяких мисливських звірів у нашому господарстві.

Отже, в нашій книжці ми маємо з'ясувати всебічно значіння звірів українських у господарстві – сільському, лісовому та мисливському.

Відзначивши шкідних для господарства звірів, ми розкажемо наприкінці книжки про сучасні засоби вибавляти їх, а відзначивши корисних, вияснимо, як треба захищати їх, щоб дурно вони не гинули.

33. **Михаловський А. І. Визначення родючости ґрунту по генетичних горизонтах / А. І. Михаловський. – Кам'янець на Поділліу : Друкарня ім. Леніна, 1927. – 6 с. : табл. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок С.-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділліу» ; р. 1927).**

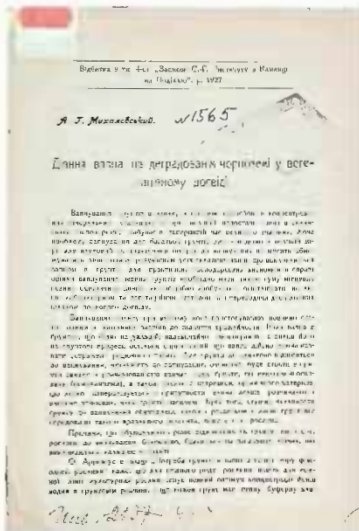
Ґрунт, як тіло природо-історичне, складається з окремих, до певної міри диференційованих по фізичним та хемічним ознакам, верств – так званих поземів, горизонтів та підгоризонтів. Окремі поземи в процесі генетичного розвитку набувають своїх певних властивостей; тому, для вивчення того або

іншого чинника ґрунту, потрібно вивчити його по всіх генетичних наверстуваннях, а не обмежуватись лише одним орним шаром.

Об'єктом дослідження в нашій досвіді був суглинястий деградований чорнозем навчально-досвідного поля Кам'янецького С.-Г. Інституту. Завдання досвіду полягало в визначенні чутливості ґрунту, по його генетичних позомах, до головних родів угноєння – азоту, фосфору, калія.

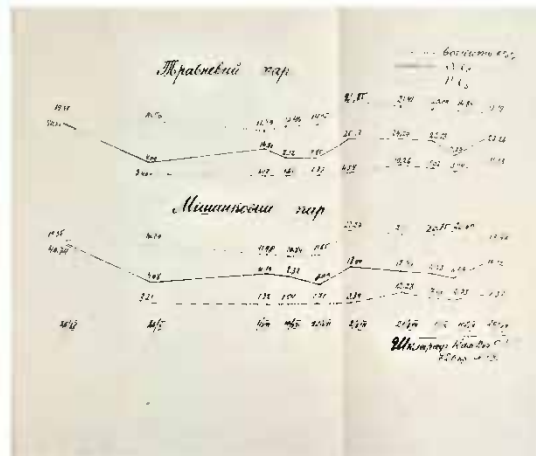
34. **Михаловський А. І. Діяння вапна на деградованім чорноземі у вегетаційному досвіді / А. І. Михаловський. – Кам'янець на Поділля : Друк. ім. Леніна, 1927. – 4 с. : табл. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділля», р. 1927).**

Вапнування ґрунтів в звязку з гострою потребою в концентрованих мінеральних угноєннях та при великій нестачі гною в селянськiм господарстві, – набуває в теперішній час великого значіння. Хоча проблему вапнування для багатьох ґрунтів вже з'ясовано в великій мірі, але науковий та практичний інтерес до вапнування не мусить обмежуватись лише одним розумінням усіх складних явищ, що викликаються вапном в ґрунті; для практичних господарських висновків в справі оцінки вапнування певних ґрунтів необхідно мати також суму місцевих певних емпіричних даних, які потрібно здобувати і освітлювати не лише лабораторним та вегетаційним методом, а і переводячи дослідження шляхом польового досвіду.

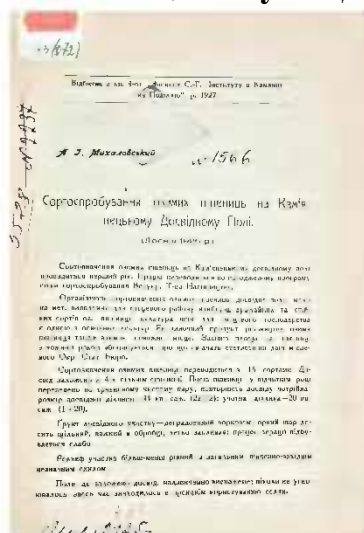
35. **Михаловський А. І. До питання про взаємовідношення між процесами нітрофікації та мобілізації фосфорової кислоти в деградованому**

чорноземі : (з робіт Кам'янецького досвідного поля) / А. І. Михаловський. – Кам'янець на Поділлію : Друкарня ім. Леніна, 1927. – 7 с. : табл. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок С.-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділлію» ; р. 1927).

Фізико-хімічні та біологічні процеси ґрунту утворюють надзвичайно складне і ще мало досліджене середовище, в умовах якого проходить життя рослин. Ґрунтові процеси не завжди є сприятливими для розвитку рослини; вони по своїй природі іноді бувають у великій мірі антагоністичними і можуть утворювати в складі ґрунтового розчину низку змін, мало сприяючих нормальному розвитку рослинного життя; такими процесами є, наприклад, нітрофікація і денітрофікація, мобілізація та іммобілізація фосфорової кислоти і т.п. процеси ґрунту.

36. Михаловський А. І. Сортоспробування озимих пшениць на Кам'янецькому Досвідному Полі : (Досвід 1926 р.) / А. І. Михаловський. – Кам'янець на Поділлію : Друкарня ім. Леніна, 1927. – 6 с. : табл. – (Відбитка з кн. 4-ої «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділлію» ; р. 1927).

Сортовивчення озимих пшениць на Кам'янецькому досвідному полі провадиться перший рік. Працю переводиться по погоджену програму сітки сортоспробування Всеукр. Т-ва Насінництва.

Організуючи сортовивчення озимих пшениць, досвідне поле мало на меті виявлення для місцевого району найбільш врожайних та стійких сортів оз. пшениці, культура якої для місцевого господарства є одною з основних культур. Як риночний продукт рільництва озима пшениця також займає поважне місце. Засівна площа оз. пшениці з кожним роком збільшується, про що свідчать статистичні дані місцевого Окр. Стат. Бюро.

37. **Ро Л. Таксація овочевих дерев, ягідних рослин, виноградників та городніх культур способом Юнге та Кріста : підручник про садівників, садово-городні профшколи та технікуми / Л. Ро. – Харків : Радянський селянин, 1927. – 126 с. : табл.**

Теорію цінувати (таксацію) культури овочевих дерев і ягідних кушів та враховувати їхню прибутковість можна назвати вступом до науки про організацію садівничого господарства. Хоч таксаційна теорія з'явилася і значно пізніше за інші садівничі галузі, проте, вона не менше за них важлива. І досі оцінювати культури вважалося за невдячне і тяжке завдання в садівництві.

В книжці, що її має перед собою читач, викладено таксаційну методу, що її виробили Кріст та Юнге і що її широко вживається в Німеччині. Математичну частину розробив Кріст, технічну – Юнге. А критично оцінювали попередні старі методи – обидва спільно.

На великий жаль, у нашій українській практиці та літературі майже нема таких відомостей про врожайність тих або інших пород і сортів за різні періоди їхнього життя, щоб на них можна було ґрунтуватися, оцінюючи. Через те, хоч-не-хоч, довелося запозичити ці відомості із закордонних джерел. Проте, їх можна використовувати лише для того, щоб розпізнатися в справі. Отже, оцінюючи, в кожному окремому випадку треба вважати на місцеву обстановку, в якій ростуть дерева, – як природню, як і господарську.

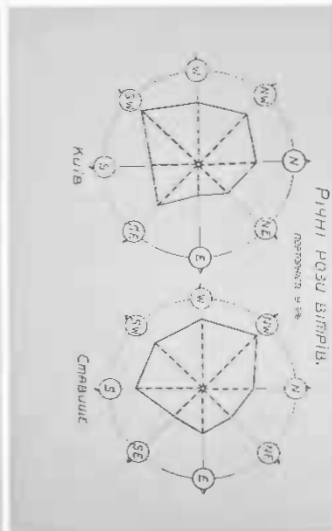
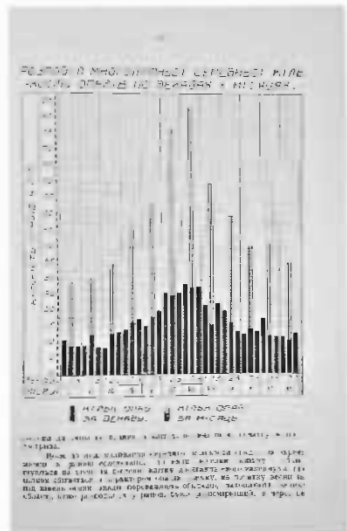
38. Федоров О. Кліматичні умови району Білоцерківської селекційної станції цукротресту / О. Федоров, Н. Журавська ; пер. Вас. Поріцький. – Біла-Церква, 1927. – 88 с. : карта, граф., табл. – (Труди Білоцерківської селекційної станції ; Т. 3, вип. 1).

Район Білоцерківської Селекційної станції являє підвищену область від 150 до 300 метрів над рівнем моря.

Підвищення району над рівнем моря йде зі сходу на захід і найбільшої висоти досягає біля Козятина.

Район цей перетинає досить велика річка Рось з багатьма її допливами. Сама Рось, що починається в районі Погребища, вгорі має загальний напрямок з заходу на схід, далі круто завертає майже на північ і коло Білої Церкви досить круто змінює напрямок на півд.-схід.

Тече Рось досить глибокою, широкою низиною й тільки в горішній течії йде глибокою балкою.

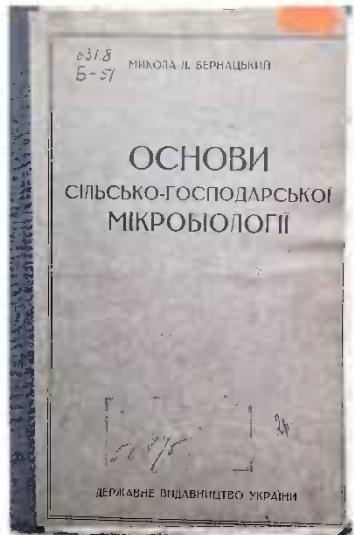
Для характеристики району станції з кліматичного боку довелося використати, як опорні, три пункти, що мають менш-більш довгий ряд спостережень, а саме: 1

– Київ, для якого ми взяли 25 літній період спостережень, 2 – Козятин, з періодом за 15 років і 3 – Ставище, з періодом за 10 років. Крім того використано було матеріали таких ще пунктів з меншим періодом спостережень: 1. Білоцерківської метеорологічної станції Селекстанції за 4 роки, 2. Сквирської метеорологічної станції за 6 років та 3. Велико-Половецької метеорологічної станції за 5 років.

Через те, що спостереження в Білій Церкві та на ближчих пунктах – у Сквирі та В.-Половецькому надто короточасні, довелося використовувати матеріали віддаленіших пунктів – Києва, Козятина та Ставища.

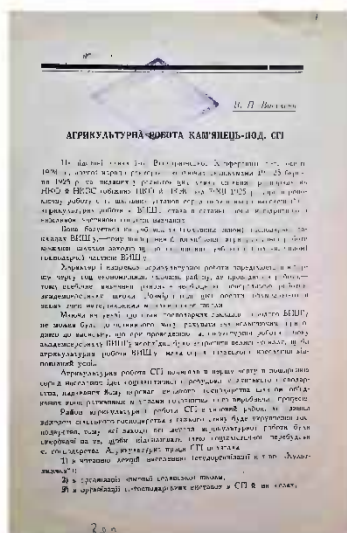
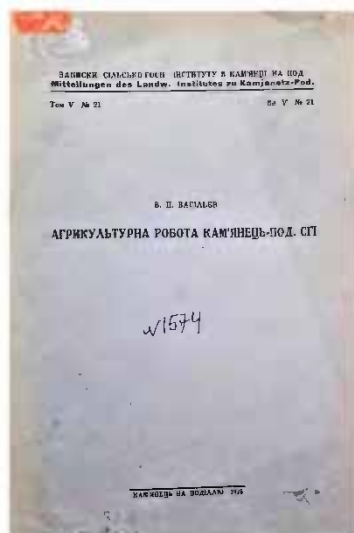

39. **Бернацький М. Л. Основи сільсько-господарської мікробіології : підручник для с.-г. ВУЗів / Микола Л. Бернацький. – Харків : Держвидав України, 1928. – 151 с.**

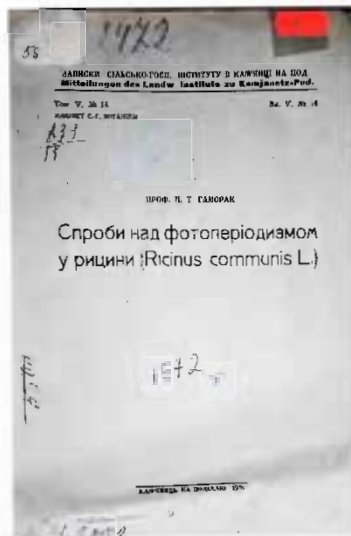

Цей короткий підручник сільсько-господарської мікробіології являє собою скорочений та відповідно перероблений для друку курс моїх лекцій, що я його викладав студентам Кам'янець-Подільського, імени Карла Маркса, Сільсько-господарського Інституту, починаючи від року 1921.

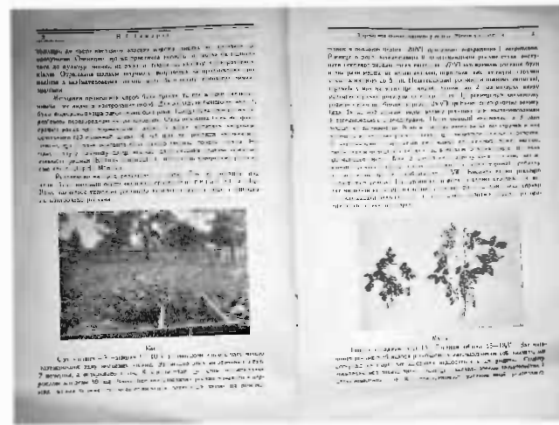
40. **Васільєв В. П. Агрикультурна робота Кам'янець-Подільського СГІ / В. П. Васільєв. – Кам'янець на Поділлі, 1928. – 7 с. – (Записки с.-г. інституту в Кам'янці на Поділлі ; Т. 5, № 21).**

41. **Гаморак Н. Т. Спроби над фотоперіодизмом у рицини (*Ricinus communis* L.) / Н. Т. Гаморак. – Кам'янець- на Поділля, 1928. – 6 с. – (Записки СГІ в Кам'янці на Поділля ; Т. V, № 14).**

Интерес, що проявляється останніми часами до культури рицини на Україні, привів мене на думку зробити початкові спроби над

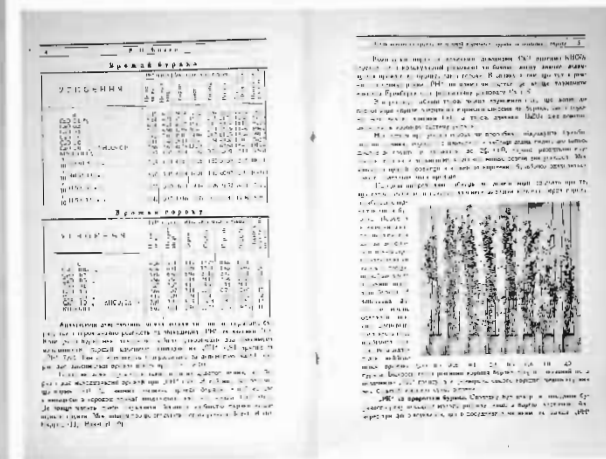

фотоперіодизмом цієї рослини. Спершу важно було встановити, чи ця рослина загалом реагує на зміну довжини дня змінами в терміні квітнення. Коли б показалося, що у рицини завважається фотоперіодизм чи то одного чи то другого типу (довгого чи короткого дня), тоді б була можливість штучно впливати на квітнення та овочування...

42. **Живан В. П. Вплив квасности ґрунту на врожай кормового буряка та польового гороху (*P. arvense*) / В. П. Живан. – Кам'янець на Поділля, 1928. – 20 с. : іл., табл. – (Відбитка з кн. 5-ої «Записок Сільсько-Господарського Ін-ту в Кам'янці на Поділля»).**

В роботі хотілось з'ясувати взаємовідносини поміж ростом зазначених рослин та квасністю ґрунту. Поруч з цим був намір

з'ясувати також і рух тих процесів, які під впливом квасности відбуваються як в ґрунтах, так і в самій рослині. Кормовий буряк взято було тому, що з ним проведено було відносно небагато робіт і крім того висновки цих робіт, з мого погляду, не могли бути безсумнівними. Польовий горох (пелюшка) відносно краще вивчений і тому його взято як стандарт для порівняння висновків з буряком.

В нашій роботі фіксувався врожай рослин не тільки на підставі вивчення активності квасности, але також до деякої міри порушено питання і про інші форми квасности. Крім цього ми вивчали зміни квасности соку рослин під впливом квасности ґрунту та навпаки, зміни буферности соку рослин та ґрунтів під впливом рослин та вапна, рух активної квасности ґрунту за період росту, зміни мінерального азоту, гумусу та фосфору під впливом вапна, і в решті решт хемічні зміни в рослинах під впливом вапнування. Всі ці питання звязані однією думкою, а саме: яку маємо залежність їх під впливом квасности ґрунту та рослини.

43. **Живан В. П. Про вивчення мішанок західного Поділля : (з робіт фітотехнічної підсекції Науково-Дослідчої Катедри в Кам'янці на Поділлі) / В. П. Живан. – Кам'янець на Поділлі, 1928. – 15 с. : табл. – (Відбитка з кн. 5-ої «Записок Сільсько-Господарського Ін-ту в Кам'янці на Поділлі»).**

На Поділлі, а особливо на Кам'янецьчині, розповсюджені посіви так званих мішанок, себ-то таких комплексних посівів, які складаються переважно з ячменю, вівса, вики, сочевиці, гороху та інших рослин. Площа під мішанками займає великий відсоток всієї засівної площі, при чому ця площа виявляє стійкість та тривалість і не підлягає великим коливанням. По окремих округах Поділля мішанки займали в 1927 році такий відсоток засівної площі:

Кам'янецьчина – 21,4%, Могилівщина – 10,3, Тульчинщина – 7,1, Проскурівщина – 6,7, Вінницька округа – 6,3.

Вико-вівсяна мішанка вже давно відома не тільки в Україні, але і в других країнах. Проте ж подільська мішанка відрізняється помітно від звичайної вико-вівсяної сумішки по-перше наявністю великої кількості складників, які в ню входять, по-друге тим, що вона майже виключено використовується не на сіно, а на зерно. При всьому цьому треба відмітити, що подільська зернова мішанка в свій склад включає значну кількість бур'янів, що не завжди звичайно для вико-вівсяних мішанок, які використовуються на сіно. Деякі особливості цих мішанок з'явилися одною із причин їх вивчення. Причому це вивчення ми розпочали з Кам'янецьчини. Другі округи ми затронули лише в самих загальних рисах.

44. Колесник П. П. Звідомлення про діяльність науково-технічного гуртка / П. П. Колесник. – Кам'янець на Поділлі, 1928. – 4 с. – (відбитка з «Записки Сільсько-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділлі»; Т. V, № 22).

Науково-технічний Гурток (Агрогурток), що провадить свою роботу під керівництвом академкомісії і за допомогою академперсоналу Інституту, об'єднує 133 студентів: - 1-го курсу 29 осіб, 2-го курсу – 36, 3-го – 36 і 4-го – 22 осіб та професури й викладачів 28 осіб, разом 151 осіб.

Організаційна форма Агрогуртка регламентується статутом. Правління, що вибирається на загальних зборах, керує всією роботою між зборами, причому Агрогурток поділяється на секції. На чолі секцій – бюро. В правління Агрогуртка входить 5 членів і 2 канд.; бюро секції складається з 3-х членів і 1 кандидата.

Вся праця Агрогуртка розподіляється так: 1) праця правління; 2) праця загальних зборів; 3) видавниче бюро; 4) науково-дослідча; 5) зовні-вишівська; 6) праця секцій; 7) кабінету райагронома і 8) бібліотеки.

Загальних зборів відбулось 10, на яких розглянуто такі доповіді: Наукова командировка в Німеччину – проф. Живана; Експурсія по досвідні станції – проф. Михаловського, і ряд інших. Головну вагу праці перенесено на окремі практичні відділи.

45. **Мельник О. С. Матеріяли до характеристики коров'ячого і овечого молока Кам'яниччини / О. С. Мельник. – Кам'янець на Поділля, 1928. – 13 с. : табл. – (Відбитка з кн. 5-ої «Записок Сільсько-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділля» ; 1928).**

Вивчення коров'ячого і овечого молока Кам'яниччини, його кількості і якості має на меті: а) подати середній (штандартний) склад молока названих тварин нашої округи, який потрібний для організаційно-господарських і для контрольних цілів, б) виявити поживну вартість місцевого молока, як народну харчу, в) з'ясувати його придатність як сирівця для дальшої технічної перевірки на масло, сир, бриндзю і інші молочні продукти, г) дати певний матеріал для раціональної годівлі молочної продуктивної худоби, з узглядненням не тільки кількості, але й якості продукту при встановленню районних норм, д) дати характеристику місцевої худоби і овець як продуцентів молока при їх виучуванню.

Ось тому то пізнання місцевого молока серед місцевих умов природніх і економічних має чимале значіння не тільки теоретичне, але й практичне.

46. **Михаловський А. І. До питання про змішані посіви / А. І. Михаловський. – Кам'янець на Поділля, 1928. – 9 с. : табл. –**

(Відбитка з кн. 5-ої «Записок Сільсько-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділлію ; р. 1928).

Змішані посіви різних сільсько-господарських рослин мають значне розповсюдження в сільсько-господарській практиці. Спостереження та практичний досвід свідчать, що суміші різного рода рослин дають більш надійні й високі врожаї, ніж чисті посіви, особливо на бідних ґрунтах та в мало сприятливих в кліматичному відношенню місцевостях.

В Наддністрянському районі Поділля селянське господарство широко практикує змішані посіви; але, крім звичайних змішаних посівів, як суржик-жито з пшеницею, мішанка-ячмінь або овес з викою, – тут значно поширені посіви просапних: кукурудза з кабаком, коноплею, квасолею та інші комбінації змішаних посівів. Такі посіви зовсім не досліджено, і не відомо в якій мірі вони є доцільними і чи економічно себе виправдують.

Для розв'язання цієї проблеми ми перевели анкетне обслідування господарств Кам'яниччини; крім того, на досвідному полі закладено досвід з змішаними посівами кукурудзи в сполученню з найбільш поширеними рослинними компонентами.

47. **Набоков М. П. Робітничий факультет при Кам'янець-Подільському СГІ ім. Карла Маркса / М. П. Набоков. – Кам'янець на Поділлію : Друк. ім. Леніна, 1928. – 3 с. – (Відбитка з «Записок сільсько-госп. Інституту в Кам'янці на Под. ; Т. 5, № 20.).**

Організований р. 1922, як однорічний, Робфак при СГІ р. 1925 перетворено вже на 3-х річний, – на сталий учбовий заклад, завданням якого –

підготовлювати, в першу чергу, робітників та селян до ВИШ'ів сільсько-господарської вертикалі.

З 1922 року по 1928/29 навч. рік Робфаком виховано для ВИШ'ів 205 студентів.

Прийом 1928/29 року дає підвищення робітників на 154%, а батраків майже на 100%, але ж на сьогодні селянства на Робфаці більше ніж робітників та батраків разом.

Це пояснюється цільовою установкою Робфаку, як учбового закладу при СГІ, а також і тим, що Робфак обслуговує суто селянські округи – Кам'янець-Подільську, Тульчинську, Могилівську, Шепетівську та Вінницьку.

48. **Нове в скотарстві / склали : В. Устьянцев, І. Широких, Ю. Уман; за ред. Ю. Умана. – Харків : Радянський селянин, 1928. – 176 с.**

Наше завдання було в тім, щоб систематизувати й передати все те, що в закордонній пресі останніх років є найцікавіше і найістотніше. Проте це, на перший погляд, скромне завдання ускладнилося тим величезним та різноманітним матеріалом, який був у нас під руками. Отож це й примусило нас до деякої міри звузити виклад, обмежившись на декількох найважливіших темах, що набирають водночас особливого інтересу для сучасної роботи в царині скотарства в Україні.

До таких окремих тем належать питання селекції племінного добору й розведення племінних тварин, питання, годівлі с.-г. тварин і, нарешті, вивчення будови тіла та конституції с.-г. тварин.

Поліпшення наших с.-г. тварин іде двома основними шляхами: за методом племінного добору, селекції с.-г. тварин та шляхом поліпшення зовнішніх умов годівлі й утримання. Тільки сполучення основаної на наукових даних селекції с.-г. тварин із поліпшеними умовами годівлі й утримання може бути запорукою успішного розведення нових високопродуктивних порід с.-г. тварин.

Цим двом розділам присвячено статті проф. В. П. Устьянцева «Нові дані в царині селекції молочної худоби» та проф. І. О. Широких «Нові ідеї в царині годівлі».

В тісному та безпосередньому звязку з племінним розведенням с.-г. тварин стоять і питання вивчення конституції (будови тіла) с.-г. тварин, оцінки її і взагалі визначення за зовнішніми формами племінної кошовності тварин, – у звязку з особливими властивостями і складом крові та будовою клітини.

Цьому питанню, що останнім часом набирає великого практичного інтересу, присвячена окрема стаття Ю. Умана «Біохемічна та гістологічна метода в зоотехнії».

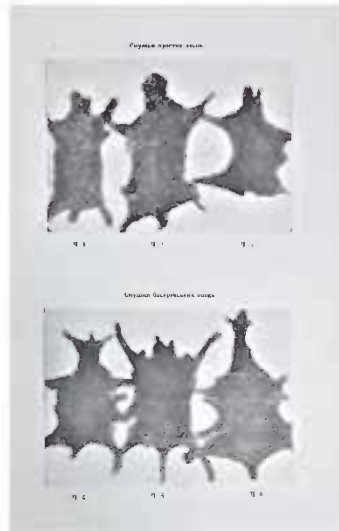
Цими методами й обмежується, власне, той комплекс питань, що їх і вважаємо за потрібне подати до уваги тим, хто цікавиться питаннями з галузі скотарства.

49. **Пальчевський В. І. До вивчення транспіраційного коефіцієнту бур'янів / В. І. Пальчевський. – Кам'янець на Поділля, 1928. – 7 с. : табл. – (Записки Сільсько-Госп. Інституту в Кам'янці на Под., Т. V, № 15).**

В низці методів вивчення транспіраційного процесу рослин, агронома більш понад усе цікавить вивчення транспіраційного коефіцієнту. Вивчення транспіраційного коефіцієнту має велике значіння при визначенню екологічних типів рослин. Для нас у цьому відношенню виявляють особливий інтерес бур'яни й саме в наших кліматичних умовах. Вивченню транспіраційного коефіцієнту бур'янів нам довелося присвятити досить багато часу протягом трьох останніх років. Одночасно з дослідженням транспіраційного коефіцієнту нас цікавив процес продукування бур'янами сухої маси, або виявлення залежності між транспіраційним та асиміляційним процесами, яка характеризувала би бур'яни при різній вогкості ґрунту.

50. **Плюйко С. А. Матеріали до характеристики вівчарства Кам'янецької округи / С. А. Плюйко. – Кам'янець на Поділля, 1928. – 21 с. : мал. – (Відбитка з кн. 5-ої «Записок Сільсько-Господарського Інституту в Кам'янці на Поділля», 1928).**

Матеріалом для складання цього нарису послужили: а) відомості, зібрані р. 1924 при обслідуванні скотарства по всій округі в 376 населених пунктах; б) відомості про техніку вівчарства в 7 наддністрянських селах

Жванецького району, зібрані по спеціальній програмі; в) індивідуальне екстер'єрне описання овець на виставках в м.м. Китайгороді та Жванці р. 1927, в 3-х селах Жванецького району: Гаврилівцях, Ісаківцях та Руді, та м. Китайгороді. Крім того, записи досвідної скотарської ферми Кам'янецького СГІ та аналізи вовни, переведені в лабораторії катедри спеціального скотарства.

51. **Сорти проса = Hirsesornten. За даними колективного випробовування 1923-1927 років / склав Ю. Г. Борисов ; Сортівничо-Насінна Управа Цукротресту. – Київ : Вид. СНУ Цукротресту, 1928. – 126 с. : табл.**

Роля проса в економіці сільського господарства, що її коротко схарактеризував автор цієї роботи у вступі, виключна що-до площі та що-до врожайности проти інших с.-г. культур.

Ця роля набирає більшої ваги ще й завдяки чималій посухотривкості проса, властивості дуже цінній при несталому, з різкими коливаннями континентальному підсонні України та Росії.

Крім того, початок робіт СНУ з просом належить до того часу, коли просо займало виключно важливе місце серед культур харчового споживання.

Ця робота, що її переводили протягом 5-ти років, дала цінні результати; їх почасти вже використано як у справі напрямку насінництва Цукротресту, так і в плануванні сільського господарства та насінництва України загалом – в лінії НКЗ, при чому матеріяли СНУ були одинокі, коли вирішували питання про припустні та рекомендовані сорти.

Випробовування сортів проса переведено з 26 сортами на 11 станціях, з них на 7 станціях Цукротресту та 4 – НЗК України.

52. **Филиповський О. Метод аналізу елементів цукровиробництва, що визначає собівартість цукру та прибутковість заводу залежно від різних чинників та застосування його / О. Филиповський. – Київ : Друк. Книгоспілки, 1928. – 24 с. – (Відбитка з кн. 3 «Праці Науково-Дослідчої Катедри Кооперації при Київському Кооперативному Інституті ім. В. Я. Чубаря»).**

Одним з центральних питань сучасного виробництва цукру в наших умовах є питання про сировину, її собівартість, якість та кількість. Питання про кількість у нас стоїть для різних цукроварень цілком по різному; для одних це є питання про збільшення кількості сировини, щоб завантажити цукроварні до пропускної їх норми, для інших питання йде навіть про заходи, щоб скоротити кількість плантаторів, бо заводи перевантажені сировиною. В зв'язку з цим інакше стоїть питання про якість сировини та її ціну. В той час, як для одних заводів питання може стояти так, щоб збільшити ціну на сировину, але завантажити цукроварні до норми, не звертаючи особливої уваги на якість сировини, була б вона тільки не нижче за середні норми, для інших цукроварень питання йде про те, щоб зменшити ціну на буряк і одержати його кращим.

Цілком зрозуміло, чому так багато уваги звертається на сировину, особливо в той час, коли черговим завданням стало питання про те, щоб знизити собівартість цукру, знизити продажну його ціну та поширити споживання його масами робітництва й селянства. З усіх елементів, що визначають собівартість цукру на долю сировини припадає як тепер, так припадало й у довоєнні часи, щось з 60% од усіх виробничих витрат.

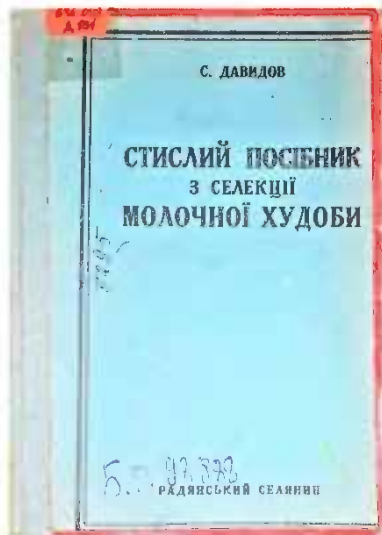
53. **Храневич В. П. Матеріали до характеристики шкідливої ентомофауни польових культур Кам'янецьчини / В. П. Храневич ; Кабінет С.-Г. Зоології. – Кам'янець на Поділлі, 1928. – 25 с. : діагр., табл. – (Записки Сільсько-Госп. Інституту в Кам'янці на Под., ; Т. V, № 12).**

Шкідлива ентомофауна Кам'янецьчини, як і всієї Наддністрянщини Поділля, до самих останніх років залишалась цілком недослідженою ні з боку фавністичного складу, ні з боку економічного її значіння. Ті ентомологічні праці, що їх раніш опубліковано попередніми дослідувачами фауни Поділля, подають лише загальні систематичні списки ріжних груп комах, не торкаючись ні біології їх, ні тим більш питання про їх ролю в економіці сільського господарства даного району.

В нашій розвідці ми ставимо собі за мету подати стисло характеристику якісного та кількісного складу шкідливої ентомофауни польових культур, з'ясувати, оскільки це дозволяють сучасні дані, їх економічну вагу, та встановити разом з цим для поодиноких шкідників деякі моменти з їх біології. В цілому ж розвідка має дати матеріал до попереднього з'ясування статичної та динамічної шкідливості досліджуваного району; вона ж, сподіваємось, допоможе переведенню в майбутньому дальнішої більш поглибленої дослідницької роботи, рівно ж сприятиме належній організації заходів по боротьбі зі шкідниками.

54. **Давидов С. Стислий посібник із селекції молочної худоби : підручник по с.-г. ВУЗ'ах та як посібник для с.-г. профшкіл / С. Давидов. – Харків : Радянський селянин, 1929. – 148 с.**

З розвитком науки про спадковість і в зв'язку з перспективами, що розгортаються перед нами в галузі сільсько-господарського скотарства завдяки досягненням цієї науки, постало за останні роки між зоотехніками велике зацікавлення питанням селекції у скотарстві.

В наслідок цього, користуючись своїм досвідом з організації селекційної роботи в ярославській породі великої рогатої худоби, а також чужоземною літературою, яку вдалося мені одержати, я вирішив написати цей невеличкий посібник, щоб допомогти тим самим всім, хто цікавиться питаннями селекції, ознайомитися з основами цієї справи й її методикою, до якої ми прийшли, організуючи цю роботу в ярославському скотарстві.

Книжка, властиво, розбивається на дві частини. В першій частині висвітлено питання спадковості в великої рогатої худоби та змінливості молочної продуктивності в неї в зв'язку з впливом не спадкових чинників, а другу частину присвячено методиці та організаційним питанням селекції.

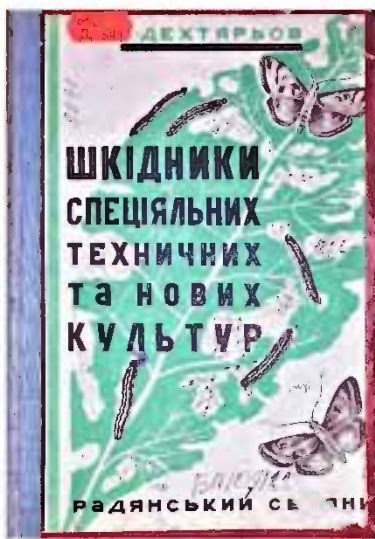
55. **Грюнер М. Насінництво : посібник по с.-г. вишах / М. Грюнер. – Харків : Радянський селянин, 1930. – 428 с.**

Робота проф. Грюнера «Насінництво» являє собою великий інтерес, бо в ній зібрано багатющий матеріал з-за кордону. Автор повніше чим хто небузь використовує усю відому літературу з питань насінництва і з великою ретельністю, навіть іноді з надзвичайною докладністю, пише про ті чи інші

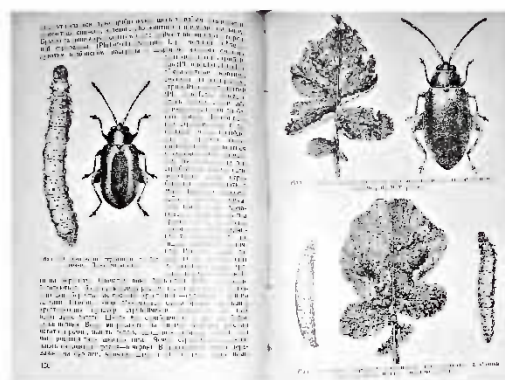
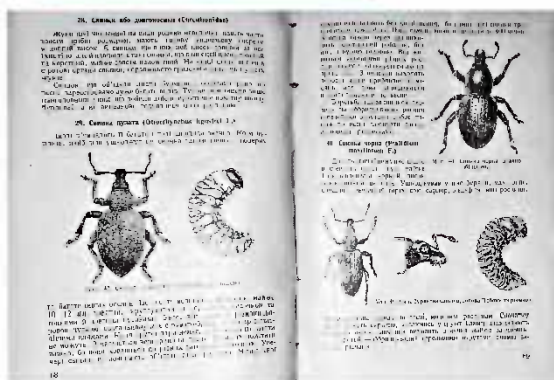
технічні спостереження німецьких дослідників у цій галузі. Досить, але меншою мірою використано наш український матеріал. Сподіваємося, що читач-насінник зможе почерпнути з неї те цінне, що потрібно знати кожному спеціалістові в галузі насінництва.

56. Дехтярьов М. Шкідники спеціальних, технічних та нових культур : (практичний підручник) : посібник по с.-г. навчальних закладах / М. Дехтярьов. – Харків : Радянський селянин, 1930. – 287 с. : іл.

Швидке зростання засівної площі під спеціальними, технічними та новими культурами на Україні водночас висуває на передній план також і справу захисту цих засівів від численних шкідників, що як коли роблять надзвичайну шкоду.

Цілком зрозуміло, що різноманітність зазначених культур перш за все з погляду ботанічного. Обумовлює велику кількість видів різних комах, що часто якнайтісніше зв'язані своїм життям, розвитком

та

існуванням з даною культурою. Нам довелося зробити спробу в справі складання такого практичного підручника, де було б подано найголовніші відомості про

шкідників спеціальних, технічних та нових культур. Для цього ми, скільки можна було, використали літературні джерела в цій галузі, а також скористалися й своїми власними спостереженнями.

57. **Кулжинський С. Конюшина / С. Кулжинський. – Харків : Радянський селянин, 1930. – 75 с. : мал.**

З усіх багаторічних трав ще перед війною, та й тепер – найрозповсюдженіша червона конюшина, яка мала і має найбільше значіння на Україні.

Добре зібране сіно з конюшини вважають за чудовий корм для всіх наших свійських тварин. Солома з конюшини на корм іде мало, бо коли молотять конюшину, то в соломі залишаються тільки грубі стеблинки, всі ж тендітні частинки конюшини – листячко, молоденькі стеблинки, власне конюшинна

ПОЛОВА

потрапляють, коли молотять і трутть конюшинне насіння, в конюшинну полову. Одначе, в разі конюшинну солому довати худобі в перемішку з кормовими буряками, то й солома чудово справляється у шлунку худоби.

Конюшинна зелена трава дуже добрий корм для молочних корів і для молодняка: бо саме цим тваринам – дійним коровам і молоднякові – треба давати в кормах дуже багато білка і кальцію – вапна. А цих речовин є багато в

конюшинному сіні, конюшинній траві та навіть у соломі з насіннєвої конюшини.

Конюшина дуже придатна, як пасовисько, і з засівів конюшини можна мати чудові пасовиська. Якже пасовисько правильно організоване, то й від тварин можна мати найбільше молочних продуктів тощо, а це має величезне значіння.

58. **Маслова Г. Л. Амоніак і салітра в угноєнні та ґрунті / Г. Л. Маслова. – Київ : Трест «Київ друк», 1930. – 34 с. – (Праці / Київська крайова с.-г. дослідна станція, Відділи агрохемії та рільництва ; Вип. № 47).**

Визначенню амоніакової форми азоту треба дати в наших дослідах більше уваги, ніж це було досі, і ті основні етапи вивчення нітратів щодо кривої нагромадження, вимивання, впливу різних факторів та інше, вивчаючи амоніаковий процес у ґрунті, треба пройти швидким темпом у найближчі часи. Крім того, вивчаючи азотовий балянс ґрунту, треба тісніше погодити це вивчення з фізично-хемічними властивостями ґрунту, від яких головне й залежить доля нагромаджених у ґрунті розчинних форм азоту. Дійсно, до цього часу ми надзвичайно мало уваги надавали тому, яка здатність різних ґрунтів до мінералізації органічних форм азоту, до вбирання різних форм азоту та опускання їх в спідні шари залежно від характеру ґрунту і т.д.

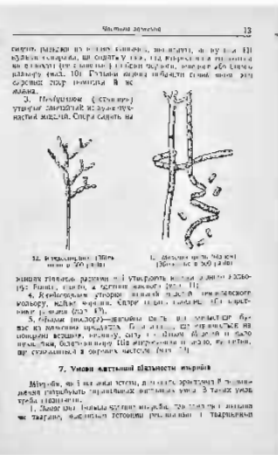
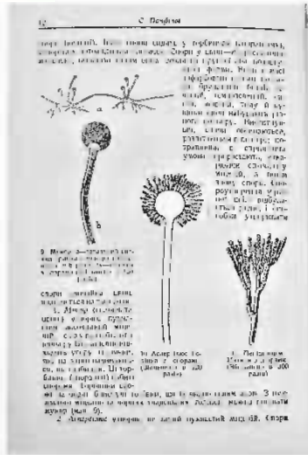
Через все це цілком зрозуміло, чому, наприклад, і досі не виявлено будь-якої закономірності щодо впливу на врожай не тільки природних запасів салітри, а й різних азотових угноєнь, на різних ґрунтах, бо вивчення азотових угноєнь до цього часу було тільки у тому, що дослідники робили облік врожаю на цих угноєннях, зовсім не вивчаючи взаємовідносин угноєння з ґрунтом.

59. **Панфілов С. Мікробіологія молока й молочних продуктів : пер. з рос. : посібник для майстрів маслоробства та сироварства / С. Панфілов. – Харків : Радянський селянин, 1930. – 85 с. : мал., табл.**

Цього підручника по мікробіології молока й молочних продуктів призначається для майстрів маслоробства та сироварства. Потреба на

такий підручник відчувається вже давно, але особливо гостро виявилась вона в зв'язку з масовою підготовкою та перепідготовкою майстрів, що тепер переводиться, бо закріпити знання, добуті на курсах, без відповідного підручника дуже трудно й загально. Пропонований підручник і утворено в

процесі самої роботи авторою, що він її провадив на курсах для майстрів кілька останніх років підряд.

Мета підручника – допомогти майстрові хоч будь-як орієнтуватись у мікробіологічному обґрунтуванні виучуваних технічних способів і таким чином зрозуміти їх глибше і свідоміше. Це завдання визначило й розмір підручника:

в ньому зачеплено лише основні питання, що близько стоять до практики й

подібні для їх розуміння. Для осіб, які зацікавляться докладнішим висвітленням питань, що ми їх зачепили, наводимо в кінці книжки деякі вказівки щодо літератури в цій спеціальності, на жаль, дуже убогої.

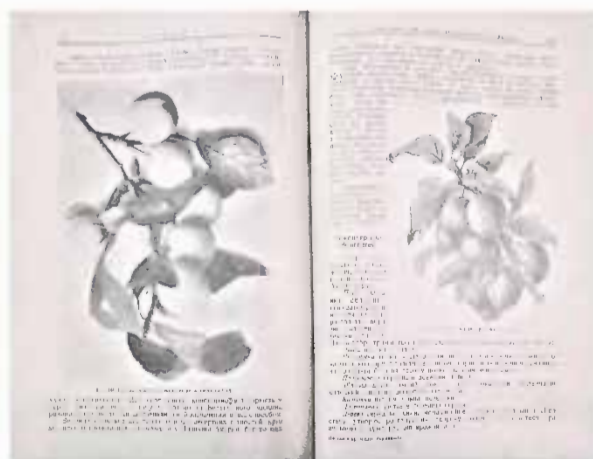
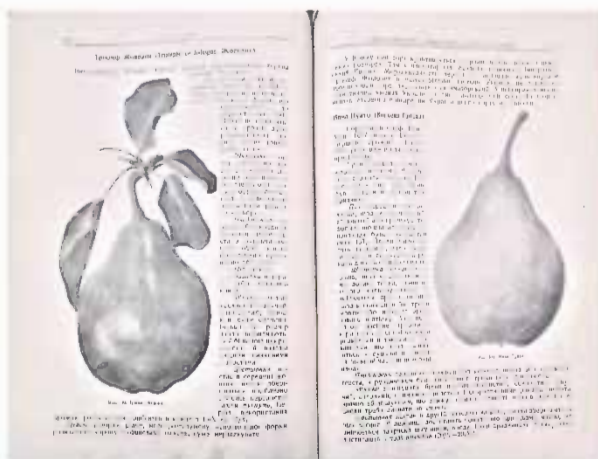
60. **Смиренко В. Л. Плодові асортименти України : посібник по сільськогосподарських ВУЗах та садово-городніх профшколах / В. Л. Смиренко. – Харків : Радянський письменник, 1930. – 355 с. : мал.**

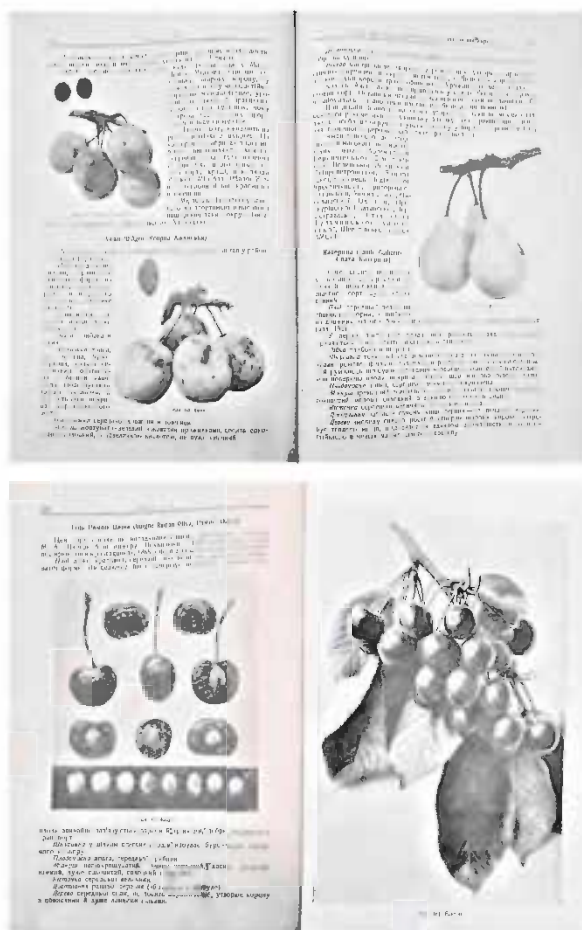

У книзі наводиться характеристика сортів, занесених до асортиментів масового поширення України. До цієї групи додано описи низки сортів, що дають надію стати промисловими сортами України або що є хороші амоторські сорти. Крім того, описано низку сортів, що раніш фігурували в промислових

асортиментах України але тепер з тих або інших причин виключені з них.

На жаль, авторові не пощастило дати описів усіх без винятку сортів масового поширення. Про деякі місцеві сорти не пощастило зібрати досить повних та перевірених відомостей. Низка сортів, занесених до списків, являють

собою, очевидно, збірне поняття й не можна дати описів таких сортів, без попереднього детального вивчення їх.

Описи сортів складено здебільша на підставі власних спостережень та записів. Крім того, використано відповідні матеріали Мліївської Досвідної Станції «Атлас Плодів» за редактуванням А. С. Гребницького, «Генеральний Каталог» та «Дослідження Кримського Промислового Плодівництва» Л. П. Симиренка, а також невидану ще «Помологію» того ж автора й низку інших авторитетних наших та закордонних джерел.

У розділі V, де наводиться загальнотеоретичні помологічні відомості, і в розділах VII-XII, що присвячені описові сортів різних порід, наведено до 200 фотографій та малюнків. Останні здебільша оригінальні, а почасти їх запозичено з найкращих помологічних джерел.

61. Старовіров М. О. Відгодівля волів на жомі : (досліди 1928 року) / М. О. Старовіров ; Н. К. З. С., Київська зоотехнічна дослідна станція «Терезіно» Біла Церква. – Київ, 1930. – 19 с. : табл. – (Видання Київської зоотехнічної дослідної станції «Терезіно» ; Вип. 1).

Відділ скотарства Київської Краєвої сільськогосподарської Дослідної Станції, накреслюючи плана своїх колективних дослідів, ухвалив перевести дослідження за нормами відгодівлі

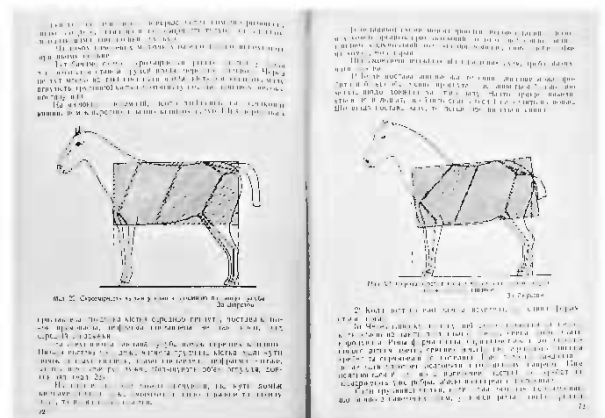
професорів Е. А. Богданова та І. С. Попова. Для цієї мети Богуславське скотарсько-молочарське товариство «Суспільство» дозволило нам перевести ці досліді в своїх волонях – Миронівській та Воронцово-Городищенській.

Для вказаної мети ми поставили на дослід на Воронцово-Городищенській волонні 2 групи волів по 12 голів в кожній. Вони були зборні та типові, що їх звичайно відгодовують на цій волонні, місцевого походження, червоні та червоно-рябі на масть. Всі вони були нижче середньої вгодованості, середнім віком в 9 років, крім волів 1 групи 2 підгрупи, що їх пересічний зріст дорівнювався 10 рокам. Дослідні групи ми формували виключно з того скоту, що йшов на заміну. До того ж ми вимірювали температуру волонь – вона протягом всього часу відгодівлі була занадто велика й дорівнювалась в середньому 14⁰ на всьому протязі відгодівлі. Цей факт має величезне значіння і на нього ми звертаємо увагу. Отже дві групи, з яких 1 групу було поставлено 1/IV і другу 26/IV були в однакових температурних умовах. Для 1-ох групи було встановлено раціон за нормою проф. І. С. Попова, для 2-ої за нормами проф. Е. А. Богданова.

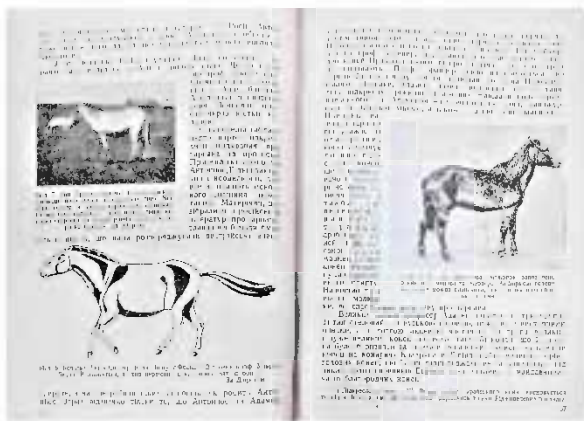
62. Широких І. О. Конярство : підручник / І. О. Широких. – Харків : Держвидав України, 1930. – 403 с. : мал.

Наша країна має більш за чверть коней всієї земної кулі, але більшість їх досі лишаються такими ж, якими були за минулої доби роботи сохи і не відповідають новій епосі – епосі трактора. Тому ясно, що перш за все треба поставити завдання про піднесення якості коней до рівня сучасної культури. З'ясування засобів та меж, в яких повинна проходити зміна кінського поголів'я в інтересах

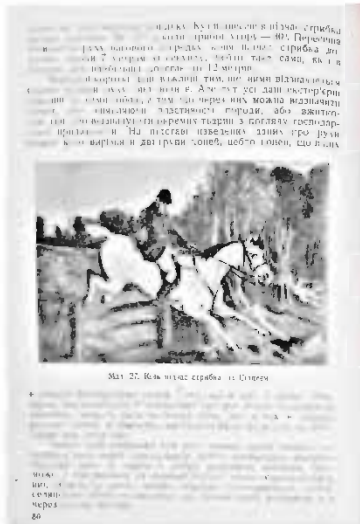

сільського господарства, що вступає на нові рейки, є основною метою, якою керувався автор, складаючи значну частину цієї книжки.

І раніш і тепер наше конярство не обмежувалось обслуговуванням тільки сільського господарства, воно використовувалось і для охорони країни.

Така двоїстість завдання дуже ускладнює виклад, тим більш, що протягом півсторіччя не тільки у нас, але й у інших країнах конярство та коневодство зазнало

важливих змін, які не цілком збігаються для двох зазначених напрямів. Ми спостерігаємо, з одного боку, можливість ушляхетнювання коней, використовуючи чистокровного коня, та заплідників з групи порід напівкровних коней; з другого боку, підтримується завдання та утворення міцної основи завдяки важким породам коней; потрете, при тій величезній кількості коней, мимоволі спиняється увага на так званих в підручниках – тубільних породах. Щодо цих порід, або навіть скажемо ширше, і взагалі до коней корінних типів у частині конярів існує вже не нове переконання, що ці коні не зважаючи на їхню миршавість, мають такі цінні властивості, що коли б тільки надати їм ще 5 см росту, величезна більшість їхня могла б і без схрещування задовольнити поставлені вимоги.

Різноманітність завдань та різноманітність матеріалу надають чимало труднощів у складанні книжки, але ці труднощі ще збільшуються в зв'язку з такими обставинами. Технічний бік справи і на практиці і в літературі до такої міри установлений, що в цій галузі є можливість оперувати строго фактичним матеріалом.

1931

63. **Барданів М. Ю. Сорго, його значення та спосіб культивування / М. Ю. Барданів. – Харків : Держсільгоспвидав, 1931. – 55 с.**

Сорго є одна з найважливіших посухотривалих рослин, що може мати велике значення для розвитку народного господарства України, особливо в степовій смузі. Ще не забуті неврожаї 1921 та 1924 року та загибель озимини 1928 та 1929 р.р. Коли ярина й озимина не повертали насіння і не давали грубого корму, то сорго родило добре як на насіння, так і на зелену масу (сіно). Сорго підчас таких стихійних лих цінне тим, що його зерном цілком можна годувати тварин, а в сприятливі роки воно дає багато кормової маси, яку охоче їсть худоба.

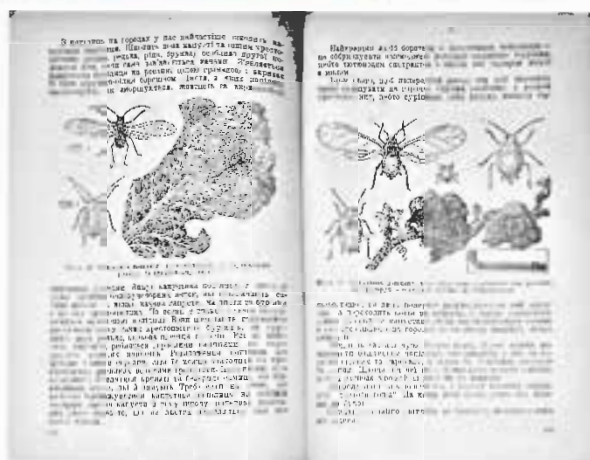
64. **Булдовський О. Т. Практикум із зоології : (Хребетні та безхребетні тварини) : підручник для с.-г. інститутів / О. Т. Булдовський. – Харків : Держсільгоспвидав, 1931. – 278 с.**

Характер тем підручника, як видно зі змісту, за об'єкти роботи вибирає переважно тих тварин, що відіграють певну роль в сільському господарстві або в санітарно-гігієнічних умовах нашого населення і пізнання яких конче потрібне для кожної освіченої

людини нашого часу. Майже всі об'єкти розглядається досить детально, і так, щоб у практиканта склалося цілком ясне уявлення про даний організм, як певну систему органів, що утворилася внаслідок спільної дії трьох сил: впливу оточення, спадковості та реакції самого організму на ці впливи. Через те, поруч з чисто морфолого-анатомічними даними, ми підкреслюємо ще й ті, що виявляють біологічне значення певного органу. З метою з'ясувати перед практикантом зв'язок усіх організмів поміж собою ми широко використовуємо в підсумках і методу порівняння різних організмів.

65. Дехтярьов М. Календар боротьби з шкідниками сільського господарства в колгоспі / М. Дехтярьов. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1931. – 172 с. : іл.

У цій книжці зроблено спробу накреслити календар найголовніших процесів щодо боротьби з найзагрозливішими шкідниками та хворобами сільсько-господарських рослин. Одночасно розглядається також в коротких рисах життя цих шкідників, бо це потрібно для того, щоб свідомо та успішно з ними боротися. Боротьба ця повинна набути значення першочергового завдання. Щорічно шкідники роблять величезну шкоду в сільському господарстві. Шкода ця, навіть за приблизними підрахунками, визначається у мільярдах карбованців.

Одні коморні шкідники за рік нам роблять шкоди не менш, як на 350 мільйонів

карбованців. Отже на цю шкоду шкідників мусимо відповісти проведенням усіх заходів щодо боротьби з ними.

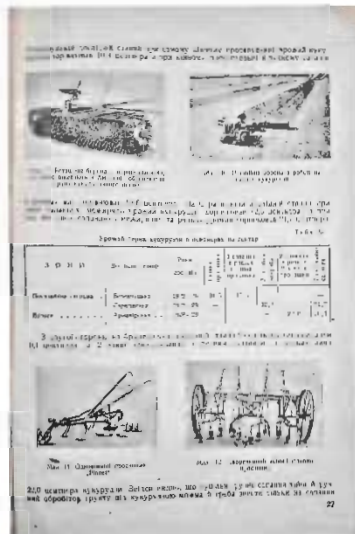
66. **Мортенсен В. Н. Агротехніка кукурудзи : за даними дослідних закладів СРСР / В. Н. Мортенсен. – Харків : Держсільгоспвидав, 1931. – 57 с. : мал., табл.**

Ця книжка обмежує свій зміст способами культивування кукурудзи у вузькому розумінні цього слова. Автор зовсім не зачеплює багатьох питань виробництва кукурудзи (значення кукурудзи, використання її, сорти, селекція, насінництво).

Характеристична відміна цієї книжки є в тім, що всі способи культивування кукурудзи розглядаються на засадах оцінки їх від дослідних закладів Союзу (почасти Америки). Автор навмисне уникав різних загальних

місць та апіорних думок, не потверджених тою або тою стороною.

67. **Пайпер Ч. Довгорічні кормові трави : пер. з рос. : посібник для студентів с.-г. виш'ів та агрономів / Ч. Пайпер. – Харків. ; Одеса : Держсільгоспвидав, 1931. – 215 с. : табл.**

В Сполучених Штатах, за даними 1919 року, більше як 0,7 всієї оброблюваної площі використано добувати корми свійським тваринам. Отже, на

корми пішло вдвоє більше землі, ніж під решту культур разом. Вартість кормів, що їх дістали 1919 року, дорівнювала вартості всіх інших культур. Кормодобування взагалі й культура кормових рослин мають велике значення для сільського господарства.

Чисто агрономічні знання, додаючи й ті, що стосуються до впливу на розмір врожаю місцевих і інших факторів, як ось підсоння, ґрунт, угноювання, обробіток, зрошення, сорти, норми засіву, сівозміна – почасти добуто на точних дослідах, але здебільшого їх взято із спроб фермерів.

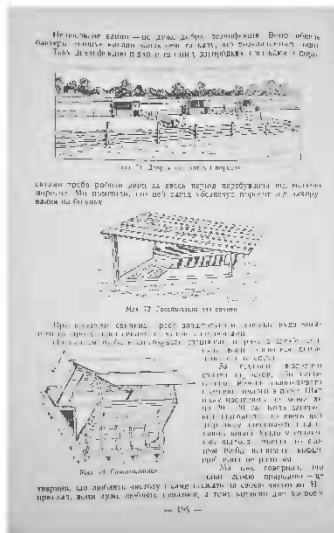
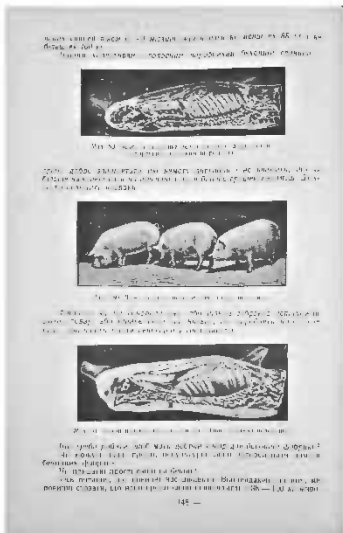
Дані дослідів мають більшу вартість супроти даних, що ґрунтуються на спостереженнях фермерів. Треба ще дуже багато дослідних даних додати до тих, що є, щоб краще розуміти складні фактори, які впливають на врожай. Тим, хто цікавиться цими питаннями, порівняльна бідність точних знань в галузі факторів, що впливають на врожай, так само очевидна, як і обмаль даних про кожну кормову рослину зокрема.

68. Редькін А. Свинарство в колгоспах / А. Редькін. – Харків ; Київ : Держсільгоспвидав, 1931. – 214 с. : мал., табл.

Свиня – тварина скородійшла. Якщо свиню порівнювати з іншими сільсько-господарськими тваринами, наприклад, рогатою худобою, вівцями тощо, то побачимо, що свиня найбільш скородійшла, тобто за найкоротший

строк вона доходить свого повного розвитку як фізіологічного, так і господарського. Щоб виховати корову, потрібно не менш як 2-3 роки, а свиню вже 8-10 місяців можна спарувати, а 12-14 місяців вона вже може пороситись. Коли ж 4-6 місяців свиню почати

відгодовувати, то до 7-8 місяців її можна заколотити і матимемо тушку в 65-80 кг. ваги.

Свиня – найплідючіша тварина. З усіх сільсько-господарських тварин – свиня найплідючіша, бо корова дає за рік одне теля, вівця – одне-двоє ягнят, а свиня за рік пороситься два рази (бо поросною буває 106-120 днів), даючи щоразу 6-8-10 і більше поросят.

Скільки цінних, поживних речовин (м'яса-сала) за півтора року не дасть ніяка інша сільсько-господарська тварина, і свиня в цьому не має собі конкурентів.

69. **Столяр Я. В. Технічна механіка. Опір матеріалів : посібник для індустріальних технікумів / Я. В. Столяр. – Четверте вид. – Харків ; Київ : ДВОУ Держтехвидав, 1931. – 188 с. : табл., фіг.**

індустріальних технікумів / Я. В. Столяр. – Четверте вид. – Харків ; Київ : ДВОУ Держтехвидав, 1931. – 188 с. : табл., фіг.

Перше видання цієї книги видано російською мовою року 1923. У той час я гадав скласти підручника з технічної механіки на три частини: 1. Вступ до механіки. 2. Опір матеріалів і 3. Наука про машину. Книжка, що її були видали, являла собою лише другу частину підручника – опір матеріалів. Проте,

обтяженість іншими роботами не дала мені досі змоги цілком виконати намічене завдання. Тим часом видана книжка досить хутко розійшлася і мала прихильні здання. Це спонукало мене випустити це видання книжки вже українською мовою, бо професійна школа значною частиною перейшла на українську викладову мову.

Нове видання загальною своєю будовою не відмінне від попереднього. Але все ж таки його значно перероблено в деяких частинах: спрощено деякі висновки, заведено нові питання, переглянуто й доповнено приклади й задачі, поліпшено рисунки. Автор.

1932

70. **Аверінцев С. В. Практичні роботи з зоології : (Хордові) : посібник для студентів с.-г. інститутів і технікумів : пер. з рос. / С. В. Аверінцев. – Харків ; Одеса : Держсільгоспвидав, 1932. – 80 с.**

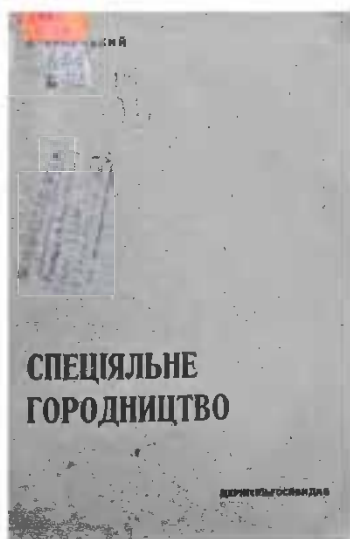

Дуже важко сказати, від чого треба починати практичні роботи з зоології. Очевидно, набагато простіше почати вивчення будов будь-якого одного типового представника наземних хребетних тварин. У такому разі можна на порівнюючі великому об'єкті, обізнатися з застосуванням приладів для розтинання, дізнатися про деякі звичайні прийоми тощо. При цьому можна також дістати і загальну уяву про будову організму. Попутно доведеться обізнатися і з застосуванням мікроскопа. В дальшому найправильніше приступити до робіт за строго систематичним порядком, почавши їх з найпростіших тварин і закінчивши ссавцями. Слід ще зазначити, що надзвичайно бажано, раніше ніж приступити до розтину, пильно обізнатися з живою твариною, попостерігати її рухи, дихання, спосіб брати їжу тощо. Треба постійно за всіх робіт мати на оці, що мета наших робіт є вивчити організм як цілий, що дослідження окремих частин провадиться лише для зручності такої роботи. Далі, треба постійно,

знайомлячися з тими або іншими частинами організму, ясно собі уявляти, яку роль вони виконують. Таким способом ми до певної міри можемо пов'язати анатомію з фізіологією.

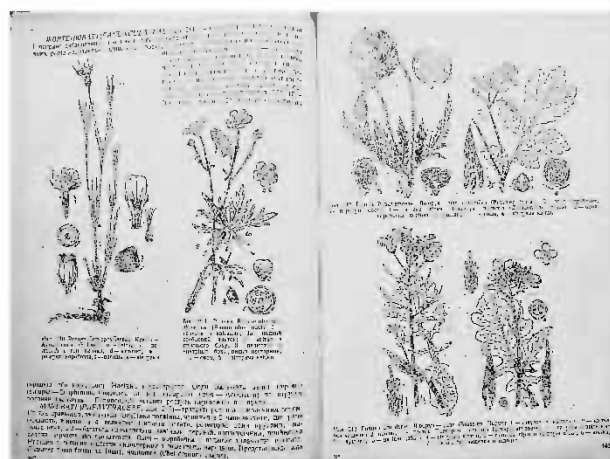
Щоб легше було відшукати потрібні вказівки й довідки, в підручнику вміщено показники, що ними й слід постійно користуватися.

71. **Белецький П. М. Спеціальне городництво : підручник для с. г. технікумів / Белецький П. М. – Харків : Держсільгоспвидав, 1932. – 320 с.**

Підручник побудований на підставі останніх досягнень науки та практичного досвіду з городництва, чималою мірою забезпечує сучасні вимоги учбових завдань у згаданій галузі й допоможе домогтися того, щоб забезпечити людиність основними споживчими товарами, і в тім числі продуктами харчування.

72. **Віленський Д. Г. Ботаніка : підручник для с.-г. вишів / Д. Г. Віленський. – Вид. друге, перероб. та доп. – Харків : Держсільгоспвидав, 1932. – 352 с.**

В
основу
даного

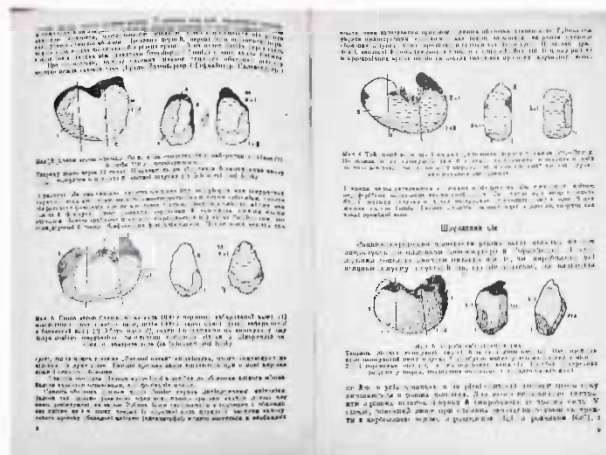
підручника покладено еволюційно-біологічний погляд на рослину, що на загальному тлі його вирізняються ті твердження, які дають уявлення про рослину, як об'єкт сільсько-господарського виробництва.

Перше видання цього підручника складено ще року 1925, тепер він у певній частині застарів, і не то так щодо змісту, як щодо розкладу матеріалу. Тому, щоб полегшити користування підручником, автор переробив його, розподіливши відповідно матеріал, а саме: розподілив його на розділи : морфологія рослин, анатомія рослин, систематика рослин, еволюція рослинного світу, фізіологія рослин, географія рослин. Щодо змісту, то тут теж зроблено деякі зміни – трохи поширено систематику зав'язкових рослин та фізіологію.

73. **Кживанек Фр. Травлення в свиней / Фр. Кживанек ; [ред. Боровський В. В.] ; ВАСГНІЛ, ВНДІ свинарства. – Харків : Держсільгоспвидав, 1932. – 46 с. : мал., табл.**

Одна з біологічних наук, до якої зоотехнія насамперед вдається по довідки, це – фізіологія, а тимчасом саме в цій царині свиний організм найменше вивчений. Ось чому ми вирішили перекласти працю Ф. В. Кживанека «Травлення в свиней», що з'явилася останніми роками і вміщена в чотирьох-томовому німецькому Handbuch der Ernährung und des Stoffwechsels der landwirst schaflichen Nutztiere, що видав 1929 року проф. Ерн. Мангольд.

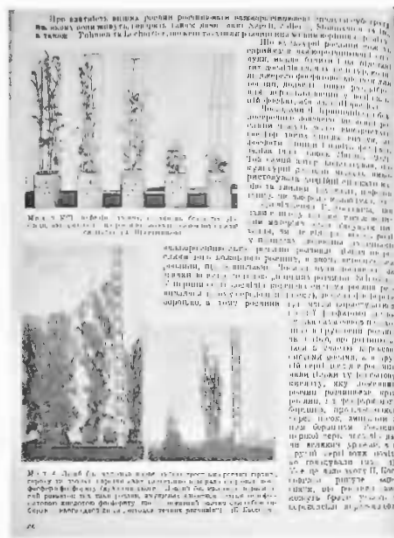

Праця оця – перше зведення наукових дослідів в царині фізіології травлення в свині, і при тому – зведення систематичне. Розбираючи окремі питання, автор не спиняється на самих висновках, а наводить багатий фактичний матеріал і досить докладно описує методику наукових

досліджень, яку вживано в тому чи іншому випадкові. В цьому й є основна цінність пропонованої праці.

Цю працю можна широко рекомендувати і викладачеві, і студентіві, й зоотехнікові-практикові, і надто науковому робітникові, що парацює в свинарстві. Для всіх вона буде, безперечно, корисна не тільки з погляду того досить багатого фактичного матеріалу, що в ній є, а й з другого боку – вона покаже, що свинний організм має свої глибокі відмінні риси і що використання в практиці свинарства висновків, одержаних дослідами над іншими тваринами, не тільки не завжди корисне, а часом навіть і шкідливе. Редактор Боровський В. В.

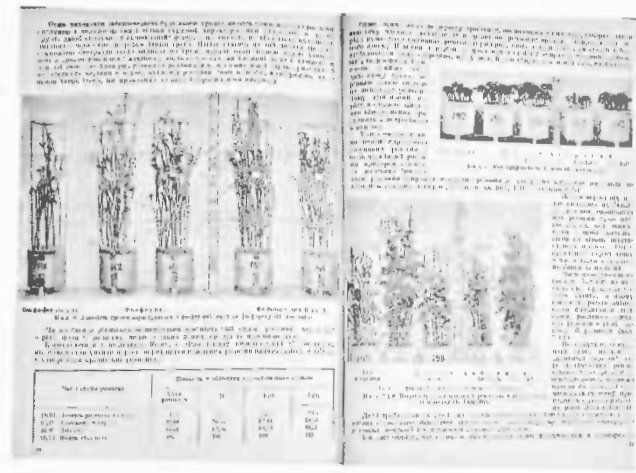
74. **Кравков С. П. Курс загального хліборобства : (Агрономічне ґрунтознавство) : посібник для с.-г. вишів / С. П. Кравков ; з третього випр. та доп. вид. пер. Л. Яценко. – Харків ; Київ : Держсільгоспвидав, 1932. – 240 с. : мал., табл.**

Практика хліборобства має завдання одержати з даної площі землі якнайбільше органічних речовин, переважно білків, вуглеводнів, жирів, що без них не може існувати живий

організм. Цієї мети можна покищо дійти тільки єдиним шляхом – вирощуванням рослин, – і цей шлях ми можемо вважати практично покищо тільки за єдиний, приступний для людини засіб перетворити мінеральні речовини (ґрунт) на складні органічні.

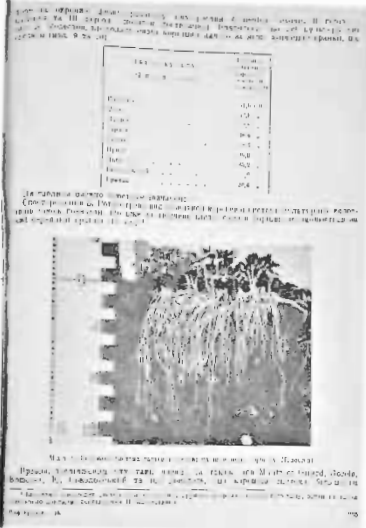
Проте, щоб рослина, яку вирощує людина, якнайповніше та якнайдосконаліше виконувала свої функції – створювала органічні речовини з мінеральних складових частин ґрунту, треба поставити цю рослину в умови, що

сприяли б цій роботі, і створити для неї обставини, за яких усі її життєві функції проходили б якнайінтенсивніше та якнайповніше.

А для цього треба: з одного боку, щоб у ґрунті була достатня кількість усіх потрібних для даної рослини поживних речовин (і

відсутність у ній шкідливих сполук), а також, щоб ґрунт був забезпечений потрібною для цієї рослини вологою, теплом та повітрям, – з другого боку, – щоб в атмосфері, що оточує надземні частини, були такі чинники, як вільний приплив повітря (щоб забезпечити рослини киснем та вуглекислим газом), певна

температура та вологість повітря, врешті, – наявність світлової енергії сонячного проміння певної інтенсивності. Додамо, до усього, що, крім таких «фізично-хемічних» умов, ми повинні намагатися створити для рослини, яку ми культивуємо, сприятливі умови і «фітосоціального» характеру: забезпечити їй відповідними заходами найбільший успіх у боротьбі з бур'яною рослинністю, що відбирає від неї світло, вологу, поживні речовини

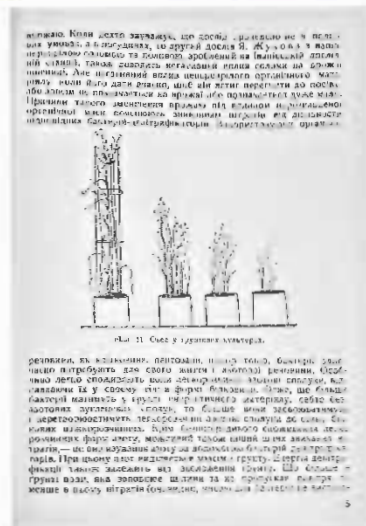
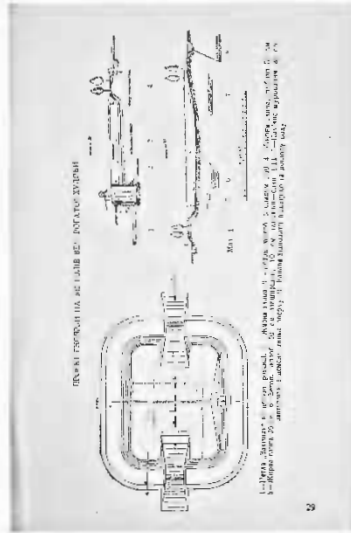
тощо, створити для її життєдіяльності відповідні сприятливі «гігієнічні» умови, захистити її від різних хвороб спричинюваних рослинними та тваринними паразитами, тощо.

Людина має цілковиту змозгу різнобічно та безпосередньо активно впливати на деякі з цих чинників. Раціональним механічним обробітком ґрунту, внесенням у нього різноманітних мінеральних та органічних добрив тощо – ми можемо цілком змінити і хемічний склад та властивості цього ґрунту, і його водний, тепловий та повітряний режим. Далі, реально здійснений і цілий ряд заходів, якими ми можемо активно сприяти поліпшенню зазначених вище «фітосоціальних» обставин та ін.

У першій частині «Курсу загального хліборобства» («Агрономчне ґрунтознавство») розглядаються питання, що стосуються до вивчення взаємовідносин, які існують між культурною рослиною і ґрунтом.

75. **Миронівський І. Органічні добрива / І. Миронівський. – Харків ; Київ : Держсільгоспвидав, 1932. – 104 с. : мал., табл.**

Потребу мобілізувати увагу до органічних добрив зумовлює бідність чималої частини ґрунтів на органічні речовини. В умовах України особливо мало забезпечені органічними речовинами ґрунти Полісся, де близько 65% становлять піски, 30% супіски і лише щось із 5% припадає на спопільнені суглинясті ґрунти. Далеко менше, але також чимало, ґрунтів малозабезпечених органічними речовинами і в лісостепових районах. Лише степові ґрунти досить забезпечені гумусом, що

його в них є до 10%. Коли на цих ґрунтах, чорноземельного типу, можна до певної міри обходитись без органічних добрив, при невеликій кількості мінеральних, то на Поліссі і на подібних ґрунтах Лісостепу без попереднього здобрування досягти високих та постійних врожаїв сучасними засобами неможливо.

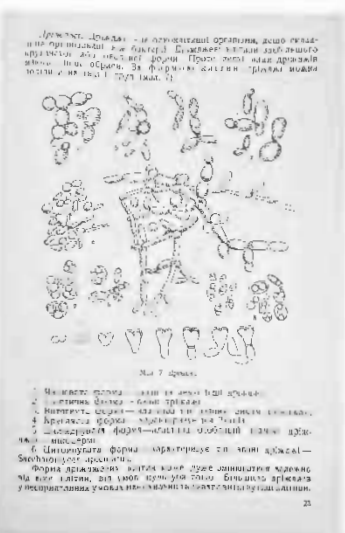
Друга причина, що привертає нашу увагу до органічних добрив, це те, що в їх складі є багато поживних речовин.

Потрібно загострити увагу на вивченні органічних добрив, правильному виготовленні, зберіганні та застосуванні їх. Лише знаючи все це, можна мати від них високий ефект, інакше можна втратити до 50% можливого врожаю. Виходячи з цього я подаю матеріяли науково-

дослідних установ не лише в межах України, а і в межах Союзу та закордонні.

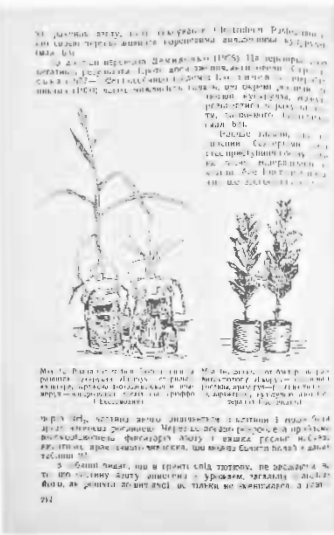
76. **Основи сільськогосподарської мікробіології / А. Ф. Войткевіч, О. В. Войткевіч, Е. Н. Мішустін [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ : Держсільгоспвидав, 1932. – 578 с. : мал., діагр., табл.**

Перше видання цієї книги швидко розійшлося, отже з'явилася потреба терміново випустити друге. Це є показник того, як напіла потреба в виданні такого роду книги.

У цьому виданні перероблено і доповнено

загальну частину і внесено чималі доповнення в розділах мікробіології кормів, ґрунту й молока. Розділ «Імунітет і патогенні бактерії» з цього видання виключено, бо він виходить із кола питань сільськогосподарської мікробіології в власному розумінні слова.

Все, що зв'язано з методикою лабораторного дослідження, перенесено до спеціальних розділів у практикум.

77. Сідельник Г. В. Кролівництво в усупільненому секторі : (в колгоспах, радгоспах і великих робітничих організаціях) / Г. В. Сідельник ; за ред. А. Луся. – Харків : Вид. наркомпостачання УРСР, 1932. – 48 с.

Кролі дають м'ясо, одяг і взуття. Кролівництвом можна збільшити м'ясні ресурси, хутрову сировину.

Кроляче м'ясо належить до, так званого, білого м'яса, в ньому більше корисних речовин, ніж у курячому. На смак воно нагадує м'ясо індика. З кролячих шкірок роблять дуже гарні та тривкі хутра. З кролячого пуху виробляють тонкі та теплі тканини, білизну та спортивний одяг.

Кролі – тварина скороспіла та дуже плодюча. Кролики дають навіть шість окролів за рік. Досвід показує, що від однієї самки можна одержати та зовсім легко вигодувати по повної спілості 15 і навіть більш 20 кроленят протягом кожного року...

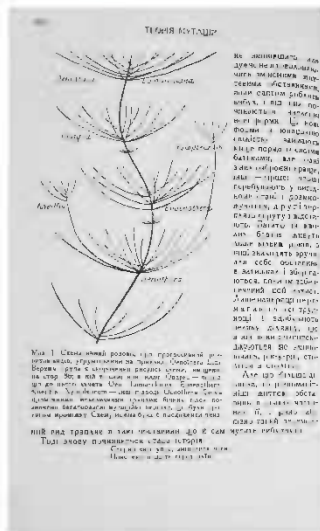
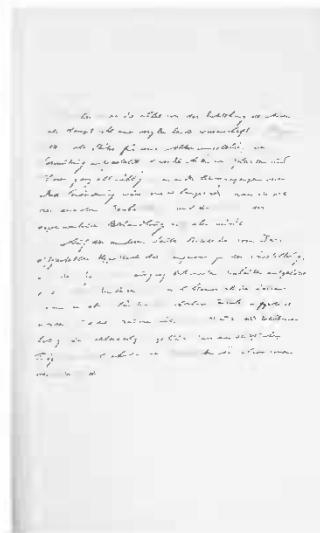
Незважаючи на ці, такі дуже важливі та корисні прикмети кроля, кролівництву в Україні не віддано належної уваги. До 1929 року кролів

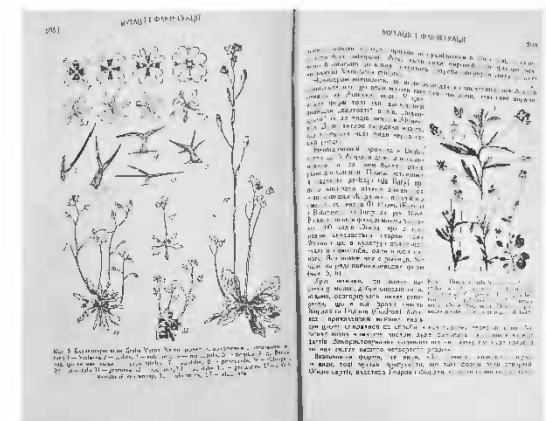

городину та вирощують ранню розсаду. При сучасних умовах парниковий вигін городини замінюють звичайно на вигін у теплицях, парники ж використовують переважно вирощувати розсаду. Проте, з міркувань повнішого використання парників протягом майже цілого року спонукає нас визнати за доцільне сполучити вирощування розсади з вигоном деякої городини.

79. Фріз Де. Вибрані твори : пер. з нім. з передмов. авт. до укр. вид. / Де Фріз ; вступ. ст. та ред. пер. В. Рижикова. – Київ : Держмедвидав, 1932. – 238 с. : портр., рис.

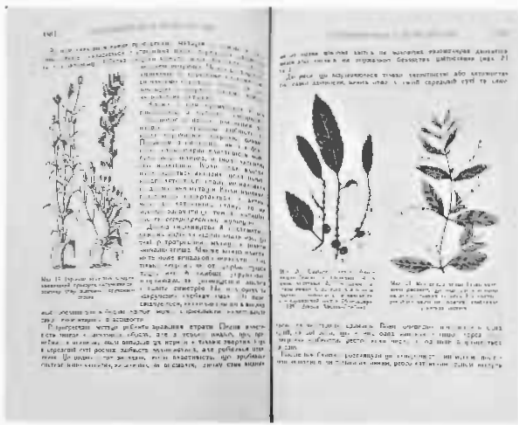

Незважаючи на надзвичайну популярність імені де-Фріза, у нас з його творів видруковано тільки одну-дві маленькі статті і то російською мовою, а мовою українською творів цього великого вченого зовсім нема. Отже, український читач тільки з рефератів може обізнатися з мутаційною теорією, що свого часу зробила епоху. Треба

сказати, що в викладі де-Фріза в підручниках і популярних книжках, відки, головню, черпають відомості про його

твори, є багато хиб. Через усе це вважали ми за дуже вчасне видати справжні твори де-Фріза українською мовою. На жаль, повно перекласти навіть головні праці цього автора тепер було б неможливо – тим то довелося видати тільки вибрані фрагменти.

Цей збірник складено за безпосередніми вказівками автора; при

цьому голяндський учений ласкаво погодився написати передмову спеціально до українського видання.

1933

80. **Зикєєв С. М. Дикі лікарські рослини / С. М. Зикєєв. – Київ : Держсільгоспвидав, 1933. – 28 с.**

Серед природних багатств нашої країни певне місце має дика рослинність, яка досі ще не досить вивчена з господарського боку. Навіть і ті рослини, про які маємо більш-менш певні відомості, ми мало використовуємо. До них належать лікарські рослини.

Кожен із нас, навіть хто мало цікавиться природою, знає, що нема такої рослини, яку можна побачити скрізь. Кожний знає, що біля будинків на подвір'ї не росте гарна конвалія, яку знаходимо в лісі, так само годі шукати в лісі лободу чи щиріцю. Кожна рослина росте в певних умовах освітлення, ґрунту, вогкості, або як кажуть учені, має певну стацію.

У цій книжці ми вживатимемо цього слова в широкому розумінні, а саме, відрізнятимемо такі стації:

1. Ліс листяний або шпильковий, і зазначатимемо, які рослини характерні для першого, а які для другого.

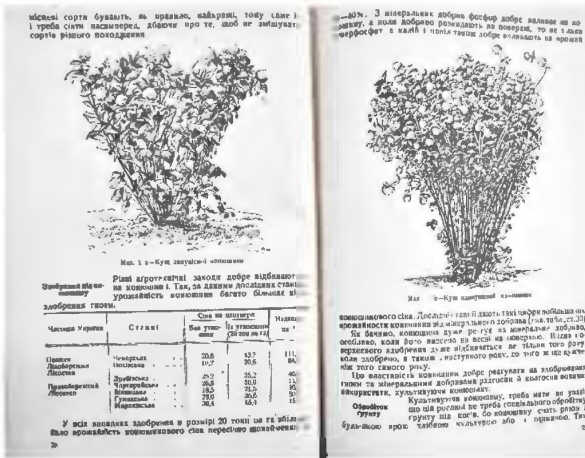
2. Лука. Сюди увійдуть рослини, які найчастіше трапляються на сухих (не надто вогких) луках, на степах, пісках, та взагалі відкритих сонячних місцях, що не надміру зволожені.

3. Болото. Рослини, характерні для цієї стації ростуть у самій воді, біля води та взагалі на ґрунті, який буває надто вогкий, щоб сіяти культурні рослини. Це рослини відкритих місць, але деякі ростуть у затінку. Наприклад, у вільшняхках, лозняках.

4. Поле та город. Рослини, характерні для цієї стації, звемо просто бур'янами. Крім польових та городніх рослин, сюди належать рослини, що найчастіше трапляються біля хат, під тинами, на смітниках тощо.

Коли будь-яка рослина траплятиметься у двох стаціях, ми це зазначатимемо й відсилатимемо до відповідного опису в будь-якій із стацій.

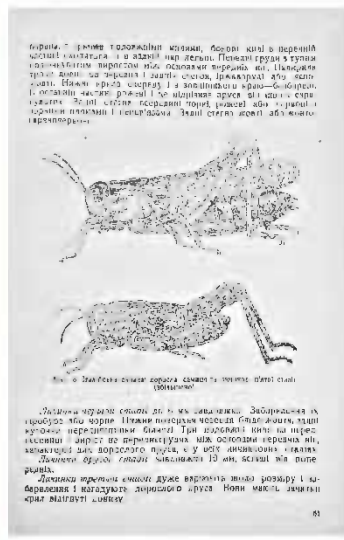
81. **Кормові культури в колгоспах та радгоспах / Всеукраїнська академія с. г. наук, Український НДІ кормів. – Харків : Держсільгоспвидав, 1933. – 179 с.**

Боротьба за розвиток тваринництва, підвищення його продуктивності – це є насамперед, боротьба за утворення міцної кормової бази, це є боротьба за безперерйну, протягом року, раціональну годівлю.

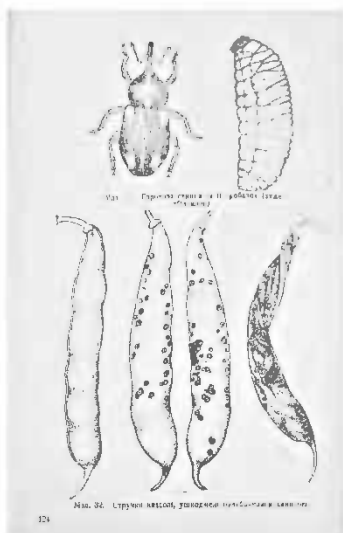
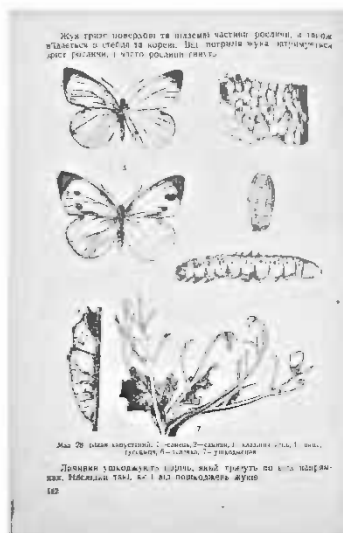
82. **Порадник у справі боротьби із шкідниками сільськогосподарських культур / Українська Акад. с.-г. наук, НДІ захисту рослин «УНІЗР». – Харків : Держсільгоспвидав, 1933. – 215 с. : мал.**

Порадник розраховано на кваліфікованого робітника в справі захисту рослин, на робітника-практика.

Організовуючи боротьбу з шкідниками, треба виходити з системи заходів, спрямованих на знищення різними способами шкідника в різних

стадіях його життя, в різні періоди зростання культури, що її захищають.

Складовими частинами системи заходів можуть бути заходи так профілактичного запобіжного характеру, як і безпосереднє знищення шкідника. Найкраща система складається із тих і тих заходів. Мінливість місцевих умов не дає змоги дати рецептурні деталізовані системи боротьби. Виходячи з загальних настанов, треба конкретизувати окремі розділи, як до місцевих обставин, скориставшись багатьма вказівками в цьому пораднику щодо різних засобів боротьби. Хемічна метода боротьби з шкідливими тваринами, посилена потужною механізацією, має провідну ролу в системі заходів.

83. **Рогозін М. Наука в птахівництві / М. Рогозін. – Харків : Держсільгоспвидав, 1933. – 86 с. : мал.**

В книжку увійшли доповіді наукових робітників, які були заслухані на виробничій нараді, яку скликав Всесоюзний інкубаторо-птахівничий центр (ІПЦ) в січні 1932 року:

1) Питання годівля птиці, 2) Практика годівлі птиці й принципи господарсько-зоотехнічної оцінки раціонів, 3) Головні питання в фізіології годівлі птиці, 4) Попередні наслідки спроб згодувати птиці зерно-падалицю, 5) Про використання ультрафіолкового проміння в птахівництві, 6) Актуальні питання годівлі птиці, 7) Комбікормова промисловість, 8) Селекційна робота в КПТФ, 9) Підвищення продуктивності птиці, 10) Основні настанови в техніці інкубації, 11) Батерійне вирощування курчат, 12) Про боротьбу з хворобами птиці, 13) Організація качинних фарм, 14) Система науково-дослідних закладів у птахівництві.

1934

84. **Келлер Б. А. Ботаніка з основами фізіології : пер. з рос. / Б. А. Келлер ; [ст. ред. Биковський]. – Харків ; Київ : Держсільгоспвидав, 1934. – Ч. 3-6. – 242 с. : мал.**

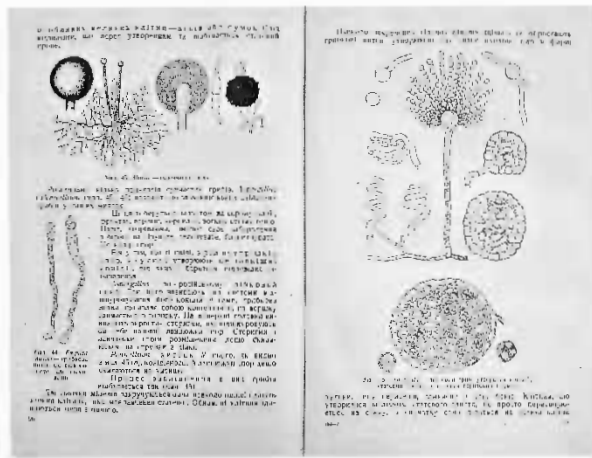

Ч. 3 : Генетика. Генетика – наука про явища спадковості й мінливості. У цій науці ми знаходимо пояснення тому, як виникають нові спадково сталі форми живих істот, - той матеріал, на якому будується процес еволюції – розвитку живого світу. Заразом генетика дає нам у руки методи творення – як творити нові цінні сорти рослин і тварин.

Уже з цього виходить, що генетика становить цілком виключний теоретичний і практичний інтерес, і

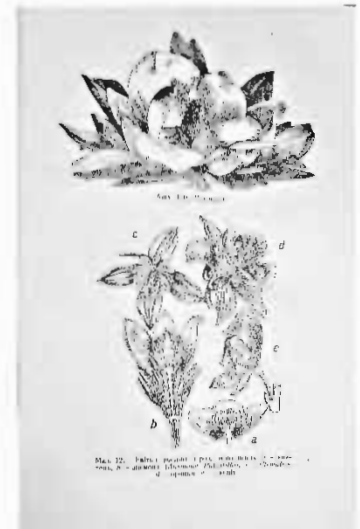
її не можна обминути в цьому курсі ботаніки. Звісно, я можу торкнутися тут відповідних питань тільки дуже стисло і майже виключно щодо самих рослин. Повніше трактує про це окрема моя книжка, що вже вийшла з друку.

Ч. 4. : Стислий огляд рослинного світу і історії його розвитку. Той світ рослин, який існує тепер на землі, заключає в собі величезне багатство, й різноманітність видів. Сучасні рослини мають за собою величезне минуле розвитку рослинного світу від прадавньої

геологічної давнини, від дуже простих істот на землі. Загальне число всіх видів рослин, що живуть тепер на землі, які відомі науці, становить приблизно 250 000. Але це число неповне, бо рік-у-рік відкривають і описують нові види, особливо, звісно, з мало ще досліджених частин землі.

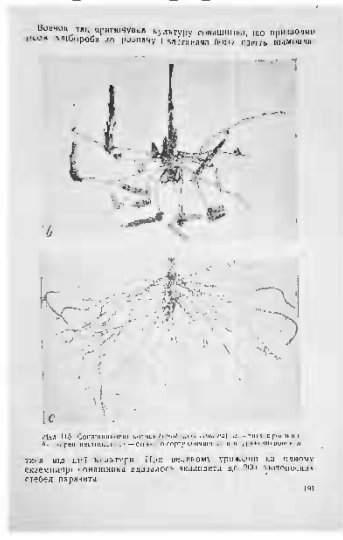
Систематика рослин береться за два головні завдання, тісно пов'язані одне з одним. Поперше – скласти повний інвентар і опис характерних властивостей усіх видів рослин, щоб практично їх використати. Подруге – побудувати таку систему для рослинного світу, яка відбивала б у собі історію його розвитку й стосунки споріднення, що зв'язують між собою різні групи рослини в процесі походження їх.

Безпосередньо історію розвитку рослинного світу або його філогенію вивчає так звана філогенетика, яка використовує для своєї мети всі інші галузі ботаніки.

Ч. 5 : Матеріалістична діалектика індивідуального і філогенетичного розвитку рослини. Виявити матеріалістичну діалектику в явищах рослинного життя – це значить дуже глибоко проникнути в суть цих явищ. Рослинний світ – це якісна

своєрідна форма живої матерії – перебуває в постійному русі – перетворенні в умовах середовища, що рухається, змінюється. Ми можемо простежувати той рух в індивідуальному розвитку рослини – в її онтогенезі і в історії розвитку всього рослинного світу – у філогенезі. Саме собою зрозуміло, що онтогенез і філогенез нерозривно зв'язані один з одним. Індивідуальний розвиток рослин, передусім, визначається попередньою історією їх – філогенезом, і онтогенез спадковими змінами, що виникають в його процесі, постачає матеріал для філогенезу.

Ч. 6 : Деякі питання сільськогосподарської ботаніки в їх теоретичних основах. Я хочу тут ілюструвати твердження на деяких великих питаннях сільськогосподарської ботаніки, обмежуючись дуже короткими і побіжними зауваженнями в трьох питаннях: засухостійкості, морозостійкості і яровізації.

85. **Кржишковський К. Н. Фізіологія свійських тварин : підручник для тваринницьких вишів / К. Н. Кржишковський. – Харків ; Київ : Держсільгоспвидав, 1934. – 424 с. : рис., табл.**

Фізіологія вивчає процеси, що відбуваються в живих організмах. Ми знаємо, що в живих організмах весь час життя їх безнастанно відбувається зміна процесів. Кожен процес, кожне явище в організмі не є щось

застигле, раз назавжди встановлене. Усі процеси в живому організмі безупинно розвиваються: вони ввесь час переходять в нові процеси. Звідси ми повинні

доповнити наше загальне визначення фізіології, як науки про процеси в живих організмах. Фізіологія вивчає процеси в живих організмах в їх розвитку.

Вивчаючи процеси в організмах тварин, фізіолог з необхідності обмежується в кожному окремому випадку вивченням процесу у певної тварини в умовах її віку і тримання. Тим часом фізіологічні процеси у різних тварин в різних умовах їх життя відбуваються неоднаково. Щоб зрозуміти всю складність вияву

життя, треба вивчити його на різних етапах розвитку тварин, у різних умовах життя і в різних тварин. Фізіологічні процеси не є щось застигле й відкрystalізоване в певну форму. Це процеси, що розвиваються в міру

розвитку тварин як окремої особини, так і виду. Звідси потреба для фізіології вивчати порівняльну фізіологію даного процесу у різних видів тварин і фізіологію тварин під час її (тварини) розвитку (ембріологічна фізіологія).

Тільки нагромадивши знання з еволюційної фізіології, ми матимемо досить повні знання з фізіології окремих процесів.

86. Малашевич М. М. Лісокультурна справа : довідник з лісівництва для лісівників, лісомеліораторів і лісових техніків / М. М. Малашевич, А. І. Іващенко ; ВНДІ лісового господарства та агролісомеліорації. – Друге вид., змін. і доп. – Харків ; Київ : Держсільгоспвидав, 1934. – 320 с. : мал.

У цьому довідникові автори правильно підкреслюють головну роль штучного лісорозведення – пісків, ярів та крутосхилів.

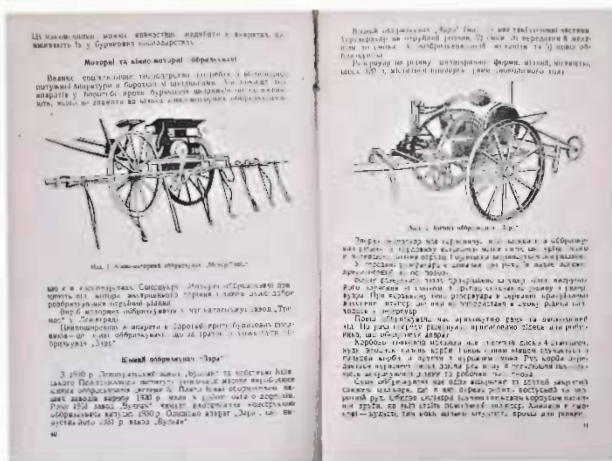
досягнення, вже застосовувані в практиці, знайшли свій відбиток у другому виданні цього збірника.

Цей довідник безперечно буде корисний не лише для середнього технічного персоналу, а й для лісівників та лісомеліораторів, які знайдуть у ньому короткі відповіді на всі запитання, зв'язані з сучасною технікою робіт.

87. **Пузирний Р. Порадник у боротьбі проти шкідників та хвороб цукрових буряків / Р. Пузирний, І. Шевченко. – Харків : Держсільгоспвидав, 1934. – 132 с. : мал.**

Сучасний період реконструкції сільського господарства потребує переходу від уживання окремих заходів боротьби до побудови системи заходів та пляномірного їх застосування. А вживання окремо якогось одного засобу боротьби не може гарантувати цілковитого захисту бурякових культур проти низки шкідників та хвороб, як би акуратно цей засіб не застосовували. Тільки пляново опрацьованими заходами можна не тільки захистити культури від шкідників та хвороб, а й цілковито їх вибавити.

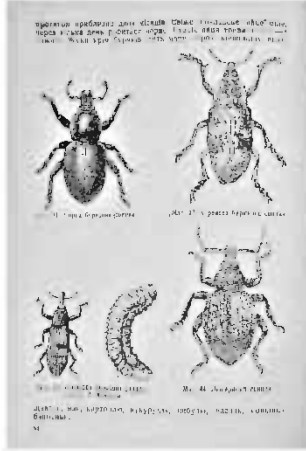
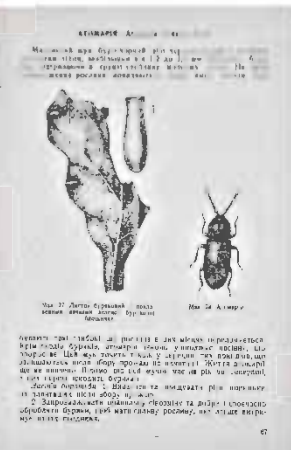
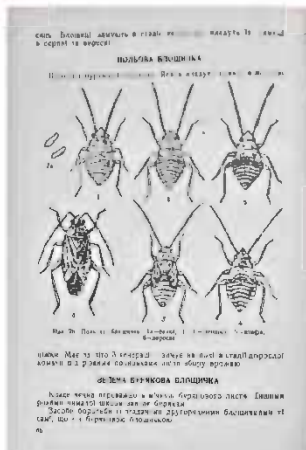
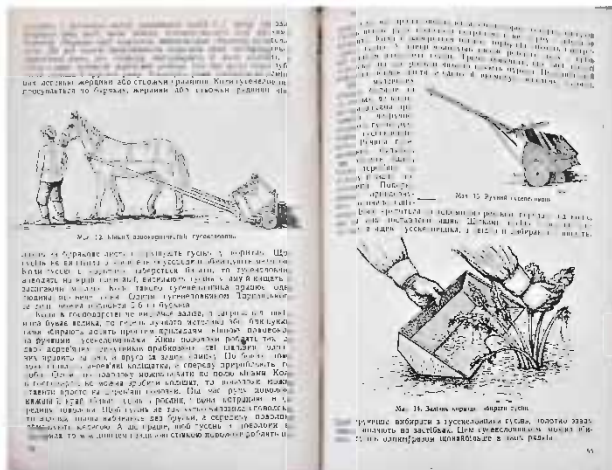
В розділі опису життя шкідників в нашому пораднику ми подаємо головніші засоби боротьби окремо на кожного шкідника. Тут ми засоби боротьби наведемо систематично, зупинившись на

окремих моментах техніки боротьби, що про них згадаємо стисло в розділі опису шкідників.

Усі засоби боротьби проти шкідників на буряках можна поділити на такі:

- 1) культурно-господарські заходи, 2) хемічні методи, 3) механічні методи та 4) біологічні методи.

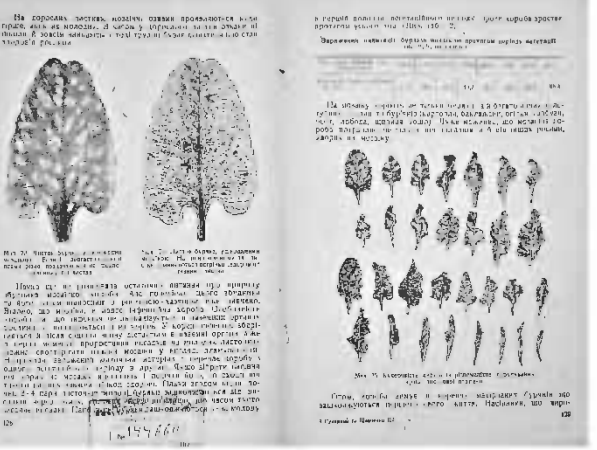
Буряки мають чимало ворогів-паразитів з нижчих рослин. Такі паразити оселяючись на рослині часто спричинюються до повної її загибелі. В кращому разі якщо паразит і не руйнує буряка до кінця, то все ж таки рослина під впливом такого співжиття хиріє, часто дає зменшенні врожаї, або й зовсім їх не дає.

Такий стан здоров'я бурякової рослини часами приводить сільське господарство, й зокрема спеціалізоване бурякове, до великих збитків.

Паразити на буряках це найчастіше грибки. Куди меншою мірою хвороби на буряках спричиняють бактерії. Хвороби, що спричиняють бактерії, об'єднано в окрему групу хвороб бактеріоз. Тут ми розглянемо найголовніші хвороби із групи бактеріоз, і з грибкових.

Порадник вміщує чотири розділи: 1) Організацію боротьби

проти бурякових шкідників та хвороб, 2) Методи боротьби з шкідниками на буряках, 3) Головні шкідники цукрових буряків, 4) Найголовніші хвороби буряків.

багатьох підручниках, а разом з тим описую тільки ті властивості речовин, про які слід знати, вивчаючи їх роль і перетворення в тваринному організмі, і ті способи їх добування, якими вони утворюються або можуть утворитись у тілі людини.

У зв'язку з цим скрізь, де трактується хемія якої небуть речовини, дається паралельно опис перетворень її в тваринному організмі, опис зв'язків її з іншими речовинами й ролі її в тілі людини.

Скрізь, де описується нормальний розвиток якого небуть біохемічного процесу, зазначаються всі найважливіші відхилення від норми, характерні для того чи іншого патологічного стану усього організму або його окремого органу.

89. **Яцута І. О. Зберігання і вивезення гною на поле / І. О. Яцута. – Київ ; Харків : Держвидав колгосп. і радгосп. л-ри, 1935. – 63 с. : рис., табл.**

Одним з вирішальних чинників підвищення врожайності є добрива, зокрема найповніше добриво – гній. Удобрення ґрунту гноєм та іншими добривами в багатьох районах України є найголовніший,

найефективніший агротехнічний чинник підвищення врожайності.

Тому, дуже важливою справою в кожному господарстві повинно бути правильне збирання, зберігання та використання гною на добриво, а також і збільшення кількості гною.

На жаль, у нас в багатьох колгоспах ще не надають цьому питанню великого значення, незадовільно збирають і зберігають гній. Від цього колгоспи мають великі втрати цього цінного добрива, а відтак і недобір врожаю.

Отож треба дбайливо збирати й зберігати гній

В колгоспах і радгоспах і уміло його використовувати.

використовувати.

В цій книжці ми маємо завданням дати колгоспникам і робітникам радгоспів найпотрібніші знання про те, як треба правильно, без втрат збирати, зберігати й використовувати гній для удобрення ґрунтів, щоб збільшувати врожайність наших ланів.

90. **Яцута І. О. Наука про удобрення ґрунтів / І. О. Яцута. – Київ ; Харків : Держвидав, 1935. – 400 с. : мал., табл.**

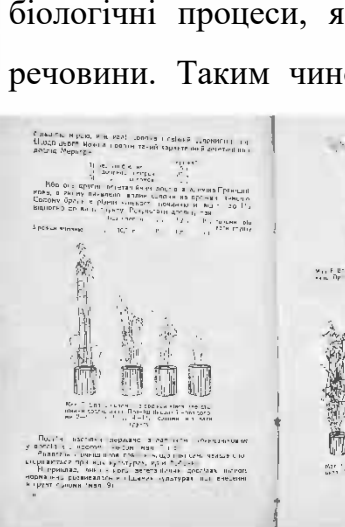
Наука про удобрення ґрунтів має на меті вивчати, якими добривами і як саме треба удобрювати ґрунти, щоб збільшити їх родючість. Під добривом треба розуміти всяку речовину, яку вноситься в ґрунт для того, щоб збільшити його родючість і підвищити врожайність культурних рослин.

При внесенні добрива родючість збільшується з різних причин: або в ґрунт вносяться поживні для рослин речовини, або в ґрунті при внесенні добрива

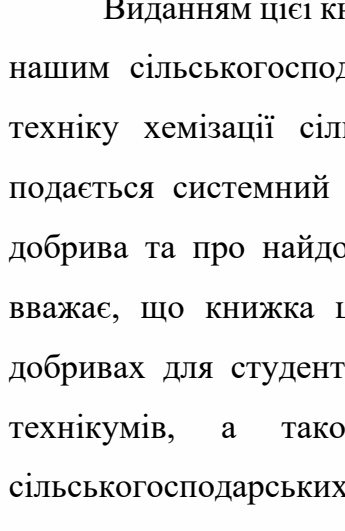

поліпшується фізична будова його, або внесені добрива викликають в ґрунті цілий ряд хемічних явищ, в наслідок яких поживні для рослин речовини з нерозчинного стану перетворюються на стан розчинний, нарешті, внесені добрива стимулюють у ґрунті

біологічні процеси, які збагачують ґрунт на поживні речовини. Таким чином, майже всяке добриво діє не однією, а кількома реакціями, воно викликає ще цілий ряд побічних дій. Ці побічні дії треба також вивчати і знати.

Виданням цієї книжки автор має на меті допомогти нашим сільськогосподарським кадрам освоїти науку і техніку хемізації сільського господарства. В книжці подається системний виклад наукових знань про різні добрива та про найдоцільніше їх використання. Автор вважає, що книжка ця буде корисна як посібник по добривах для студентів сільськогосподарських вишів і технікумів, а також для агрономів і взагалі сільськогосподарських робітників.

1936

91. Підсумки обліку скота в УРСР влітку 1936 року : (чисельність поголів'я та його зміни по півріччях в областях і районах УРСР з січня

1935 р.) / за ред. О. М. Асаткіна ; Управління народногосподарського обліку УРСР. – Київ : Народне господарство та облік, 1936. – 729 с. : табл.

Роботи по обліку скота влітку 1936 року провадились органами Народного Комісаріату Фінансів і органами Народногосподарського Обліку.

На Народний Комісаріат Фінансів було покладено проведення: а) повного обліку колгоспів, господарств колгоспників і одноосібників, як тих, що оподатковуються сільгосподатком, так і тих, що не оподатковуються цим податком; б) повного обліку скота всіх видів і віків у всіх господарствах,

зазначених у п. «а».

На Управління Народногосподарського обліку було покладено: а) повний облік скота в усіх державних і кооперативних господарствах, які мають продуктивний, або робочий скот, як у сільських місцевостях, так і в міських селищах; б) облік приватновласницького скота в містах і селищах міського типу; в) проведення суцільної перевірки даних обліку по колгоспах і проведення контрольних обходів не менш, як по 10% господарств колгоспників, одноосібників і інших приватних власників скота в сільських місцевостях і не менш, як по 10% домоволодінь в містах.

Терміни закінчення обліку, включаючи і контрольні обходи, були залишені на 1936 рік ті ж, що й в минулому році, а саме: для Одеської і Дніпропетровської областей – 1 липня, для інших областей – 5 липня.

В цій публікації подаються підсумки обліку скота по УРСР влітку 1936 року та зміни в чисельності поголів'я на чотири дати: 1 – 1936, VI – 1935, 1 – 1936, VI – 1936 року.

Ця публікація відрізняється від інших аналогічних публікацій тим, що вона містить зміни поголів'я по адміністративних районах в сучасних їх межах з січня 1935 року.

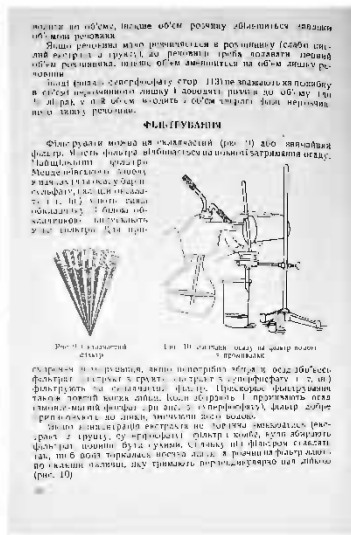
92. **Бджільництво : підручник для райколгоспшкіл та курсів підготовки і підвищ. кваліфікації масових кадрів з бджільництва / Бабій Л. Т., Музалевський Б. М., Таранов Г. В., Терещенко А. К. ; Українська науково-дослідна станція бджільництва. – 2-е вид. (перероб. та доп.). – Київ ; Харків : Держ. вид-во колгоспної і радгоспної літератури УРСР, 1937. – 267 с.**

Перше видання підручника «Бджільництво», що його видано було в 1935 р., повністю розійшлося. З того часу ми маємо значні досягнення в практиці бджільництва і в науково-дослідній роботі. Тому друге видання підручника довелося докорінно переробити. До підручника внесено новий розділ «Організація бджільництва в колгоспах». Наново складено розділи: «Добування воску», «Племінна робота». Ґрунтовно перероблено та доповнено розділи: «Нарощування бджіл», «Хвороби і шкідники бджіл», «Роль бджіл у підвищенні врожайності комахозапильних сільськогосподарських рослин», «Кормова база бджільництва».

93. **Денисієвський В. С. Агрохімічний аналіз : посібник до лабораторних вправ з аналізу рослин, ґрунту, добрив, інсектофунгіцидів та пального і мастила / В. С. Денисієвський. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1937. – 188 с. : іл.**

Механізація більшості робіт у сільському господарстві, широке застосування продуктів хемічної промисловості, як засобів підвищення родючості ґрунту, збільшення врожайності, посилення боротьби з шкідниками рослин і знищення їх на ланах – поширює і поглиблює вимоги до підготовки агрохімічних кадрів.

Агрохімічний аналіз, що доповнює теоретичний курс агрохімії в галузі практичного ознайомлення з хемією рослин, ґрунту та добрив, повинен тепер дати ґрунтовну підготовку до самостійної аналітичної роботи. А обсяг завдань не

обмежується лише аналізом добрив, ґрунту та контролем якості продуктів врожаю. Агрохімік-виробничник повинен тепер добре володіти, крім цього, ще й методом аналізу інсектицидів, фунгіцидів, методом аналізу пального і мастильного матеріалів.

В роботі докладно подані найголовніші аналізи, що їх тепер доводиться провадити у виробничій агрохімічній лабораторії.

Агрохімічні аналізи ґрунту при складанні ґрунтово-агрохімічних карт, аналізи добрив, інсектицидів, пального і мастила докладно описані в роботі з усіма деталями щодо техніки їх виконання.

94. **Підживлення озимих культур / за ред. М. Лясківського ; Український НДІ соц. землеробства. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1937. – 75 с. : табл.**

Практика поставила перед сільськогосподарською наукою невідкладне завдання – розв’язати і висвітлити ряд нових питань, зв’язаних з застосуванням підживлювання сільськогосподарських культур.

Роботи з цього питання, що їх провадить Український науково-дослідний інститут соцземлеробства (м. Харків), ще не закінчені. Проте, одержані вже тепер матеріали, а також підсумки роботи

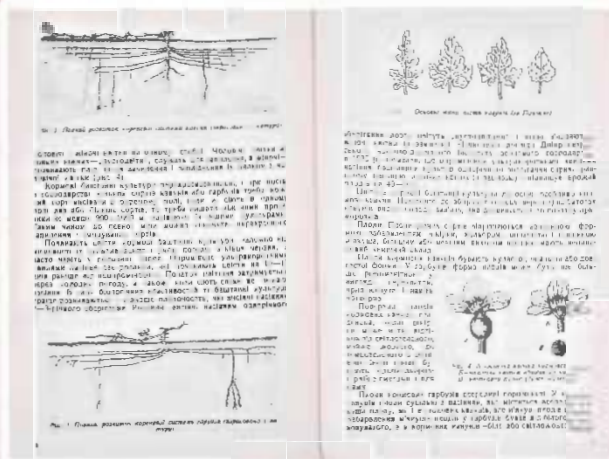
за минулі роки, висвітлюють ряд питань, важливих для практиків і науково-дослідних установ, у зв'язку з побудовою програм дальших досліджень з цього питання.

Отже, не зважаючи на те, що окремі висновки подані в цьому збірнику, в процесі дальшої роботи, можливо, будуть уточнені або змінені, ми вважали за потрібне опублікувати ці матеріали.

В збірнику подані статті: **С. К. Овечкін** Коренева система сільськогосподарських рослин, її роль в мінеральному підживленні; **А. П. Ілляшенко і М. Т. Федоровський** Підживлювання озимих культур; **Н. І. Березницька** Вплив весняного підживлювання на якість урожаю озимої пшениці.

Матеріали, подані у збірнику, охоплюють питання по підживленню озимих культур, і тільки в статті С. К. Овечкіна охоплено і інші зернові культури.

95. **Тишков С. І. Кормові баштанні культури в Степу України / С. І. Тишков ; Народний комісаріат земельних справ УРСР. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1937. – 22 с. : рис. – (Серія Техніка соціалістичного тваринництва).**

Кавун і гарбуз належать до родини гарбузових.

Вони дуже посухостійкі культури; особливо витривалою рослиною є кормовий кавун. Кавун

походить з найжаркіших і найсухіших місць земної кулі; він росте на маловодних ґрунтах пустинь, добре переносить відсутність дощів.

Як гарбуз, так і кавун є однолітні травянисті рослини. Гарбуз своїми зовнішніми ознаками відомий майже кожному колгоспникові, тому в дальшому викладі ми більше зупинимося на особливостях кормових кавунів.

Ця робота видана для

допомоги робітникам тваринництва в справі культивування кормових баштанних культур.

В брошурі коротко висвітлюються питання агротехніки, збирання та зберігання кормових баштанних культур.

1938

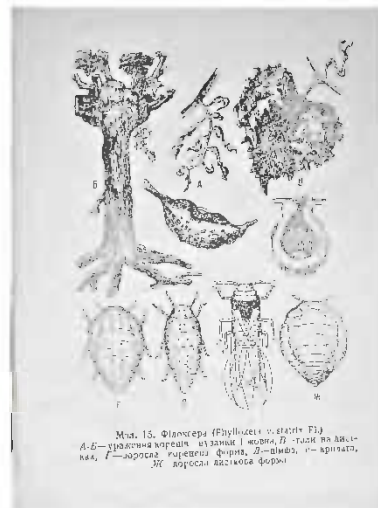
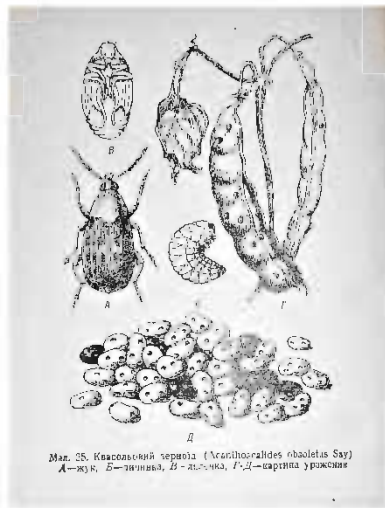
96. **Заходи по карантину рослин в УРСР : (для хат-лабораторій) / Є. А. Гурська, Т. М. Гольд, П. І. Єгоров [та ін.] ; за ред. П. І. Єгорова ; Державна служба зовнішнього і внутрішнього карантину рослин, Українська карантинна лабораторія. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1938. – 127 с. : іл.**

Боротьба за врожай, складаючись з таких

засобів, як правильний обробіток ґрунту, добір сортів, своєчасність посіву,

боротьба з бур'янами, шкідниками, хворобами та ін., повинна бути організована так, щоб використати весь той позитивний досвід і знання, які нагромаджуються у працівників сільського

господарства.

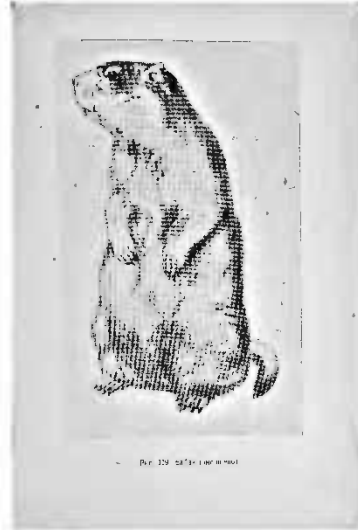
Проводити в життя це повинні також і хати-лабораторії. В боротьбі за врожай хати-лабораторії, зайняли одну з провідних ролей. Відомо, що хати-лабораторії провадять велику роботу і в галузі боротьби з бур'янами і в боротьбі з шкідниками та хворобами. Не можуть вони стояти осторонь і при проведенні в життя порівнюючи нових заходів по карантину сільськогосподарських рослин.

97. Мигулін О. О. Звірі УРСР : (матеріали до фауни) / О. О. Мигулін ; Академія наук УРСР, Ін-т зоології та біології. – Київ : Видав. АН УРСР, 1938. – 426 с. : рис., табл.

Ця робота є результат досліджень та спостережень автора над звірами протягом понад двадцять років, починаючи з 1914 року. В основу роботи покладено колекцію автора з 1800 з лишком екземплярів звірів з різних районів УРСР,

колекцію близько 2500 екземплярів звірів Укр. н.-д. зональної мисливської

біостанції (УЗМС) «Союззаготпушнина» і колекцію звірів зоологічного музею АН (понад 5000 екземплярів звірів).

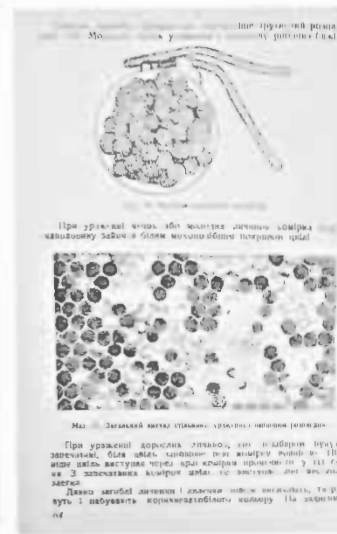
Завданням роботи було – по можливості підсумувати сучасні знання про звірів, їх систематику, морфологічні особливості, географічне поширення, життя та господарське значення.

В основу роботи покладено опис видів фауни звірів, але одночасно приділено увагу і підвидовому складові, який недостатньо вивчений і вимагає ґрунтовних досліджень на великому систематично збираному матеріалі відповідно до зоогеографічних районів.

98. **Полтєв В. І. Хвороби і шкідники бджіл : пер. з рос. : посібник для бригадирів та інструкторів бджільництва / В. І. Полтєв. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1938. – 120 с. : мал.**

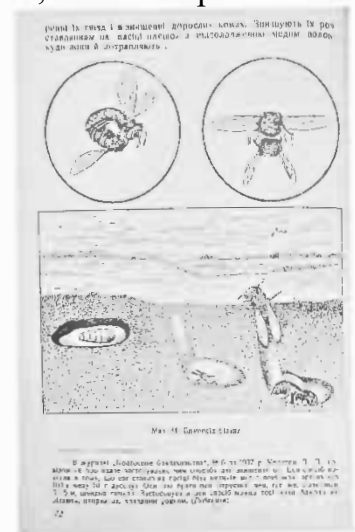
Хвороби бджіл розвиваються на пасіках своєрідно. Вони іноді довго лишаються непоміченими. Якщо бджоли не гинуть, то це не значить, що бджоли здорові. Масове вимирання їх від заразних хвороб проявляється тільки раз на рік (навесні), а частіше за кілька років раз. Питанням своєчасного виявлення хвороб бджіл і боротьби з ними треба приділити найсерйознішу увагу.

Книжка «Хвороби і шкідники бджіл» призначена для інструкторів і бригадирів-пасічників.

У ній подано загальні відомості про хвороби бджіл, описано окремі хвороби і шкідників бджіл і вказано заходи в боротьбі з ними.

Книжка поділяється на три частини: в першій подаються загальні відомості про хвороби і про боротьбу з ними, в другій – відомості про кожну відому хворобу бджіл, а також про шкідників, в третій –

організація заходів у боротьбі з хворобами бджіл. Для тих, хто матиме бажання ще більше поглибити свої знання, в кінці першої і другої частин наводиться відповідна література.

В кінці додано словник, у якому пояснено терміни, що трапляються в книжці.

1939

99. **Вербін Я. Я. Нові кормові культури / Я. Я. Вербін. – Київ ; Харків : Сільгоспвидав, 1939. – 140 с.**

Метою даної праці є ознайомлення з походженням, значенням і агротехнікою ряду нових кормових культур.

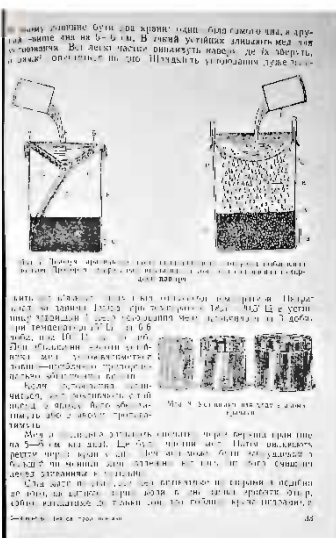

Деякі з них ще не дуже поширені в сільському господарстві, але вже встигли зарекомендувати себе з позитивного боку. До таких культур належать: африканське просо, теф, каліфорнійський могоар, амарант, маш. З другого боку в даній книжці висвітлюються і хоча більш відомі сільськогосподарському виробництву кормові культури, але вони були недооцінені і мають ще незначне поширення, проте велику перспективу: чина, кормовий кавун і топінамбур.

Таким чином поняття – нові культури – буде трохи умовним: серед перелічених рослин більшість культур налічують не одне тисячоліття свого існування. Багато з них давно вирощуються в інших країнах світу, являючи собою винятково добрий кормовий матеріал. У нас вони також вже відомі, але з тих чи інших причин до цього часу ще не набули належного поширення.

1940

100. **Жеребило О. С. Технологія продуктів бджільництва / О. С. Жеребило. – Київ ; Харків : Держвидав колгоспної і радгоспної літератури, 1940. – 79 с. : іл., табл.**

Завданням цієї книжки є ознайомлення з основами технології бджолопродукції, тобто: з складом та особливостями меду, воску, а також прополісу; з способами визначення чистоти, натуральності продукції; з обробкою продукції, з

наданням їй товарного вигляду; із зберіганням та боротьбою з втратами

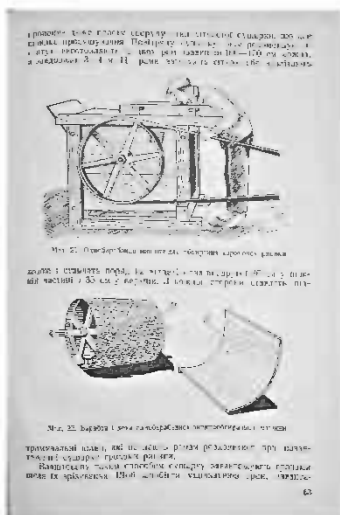

продукції, з причинами псування її, а також, частково, з переробкою меду для власного споживання та з використанням воску.

101. **Олійні культури на Україні / склали : С. Ф. Архангельський, П. Т. Бутенко, В. М. Гільтебрандт [та ін.] ; за ред. З. Л. Жернового ; Народний комісаріат земельних справ УРСР, Укр. наук.-досл. станція олійних культур. – Київ ; Харків : Держвидав колгосп. і радгосп. літ. УРСР, 1940. – 191 с. : мал., табл.**

В книзі подаються:
 ботанічна характеристика,
 біологічні особливості,
 агротехніка вирощування,
 догляд за посівами,
 народногосподарське значення
 таких олійних культур, як
 соняшник, ріцина, льон олійний,
 соя,

арахіс,
 кунжут,
 перила,
 озимий
 ріпак,
 кольза
 (ярий
 ріпак),
 ріжжій,

гірчиця, мак та лялеманція.

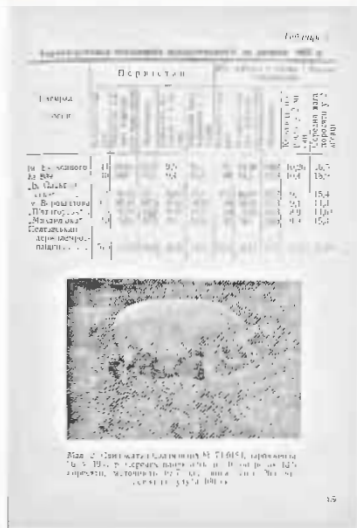

102. Панцулая Н. І. Методи випробовування і оцінки кнурів-плідників за якістю нащадків / Н. І. Панцулая ; НДІ свинарства. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1940. – 99 с. : мал., табл.

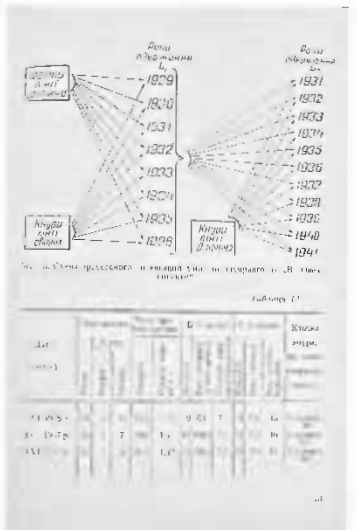

Щоб підвищити продуктивність тваринництва потрібно систематично вирощувати високоякісний племінний молодняк для ремонту основного стада і частково довозити для цього молодняк з племінних господарств і племінних ферм від високопродуктивних батьків.

Для цього потрібно в селекційній роботі застосовувати досконалі методи селекції свиней. Одним з таких методів селекційної роботи є випробовування плідників (кнурів і маток) за нащадками.

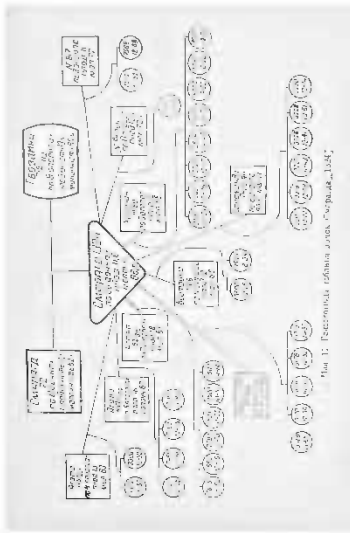
Селекційно-племінна робота у тваринництві базується на спадковості ознак, але не всі вони і не в усякої тварини в однаковій мірі успадковуються, тобто протягом ряду поколінь не всі зберігаються в нащадках. У племінній роботі створення високопродуктивних груп тварин (лінії, родини, породи) є одним з важливіших факторів якісного

поліпшення стада, з використанням при цьому окремих племінних плідників.

Слід відзначити, що добрий плідник може швидко поліпшити якість стада, так само як поганий плідник може швидко погіршити якість стада, в якому він

використовується.

Звідси зрозуміло, яке значення має правильний зоотехнічний підхід до оцінки племінних якостей плідників взагалі і кнурів зокрема. Ця оцінка комплексна і складається з оцінки екстер'єру, конституції самого плідника, його відтворної здатності (оцінка особистих якостей), а також з оцінки плідника за якістю нащадків. Складність другої оцінки полягає в тому, що якість нащадків залежить не тільки від плідника, але й в однаковій мірі від спарованих з ним маток.

1941

103. **Збірник важливіших постанов по сільському господарству за 1939-1941 рр. – Київ ; Харків : ДЕРЖСІЛЬГОСПВИДАВ, 1941. – 412 с.**

Розділ 1. Загальні постанови по сільському господарству.

Розділ 2. Радгоспи, машинно-тракторні станції і колгоспи.

Розділ 3. Рослинництво і тваринництво.

Розділ 4. Постанови по боротьбі з шкідниками сільськогосподарських культур.

Розділ 5. Заготовки і закупки сільськогосподарських продуктів.

Розділ 6. Постанови, що їх видано під час друкування книги.

1945

104. **Власюк П. А. Місцеві добрива / П. А. Власюк. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав УРСР, 1945. – 63 с.**

Одержання високих і сталих урожаїв є основним завданням сільського господарства. Для успішного здійснення цього завдання поруч з запровадженням високої агротехніки дуже важливо цілком використати всі

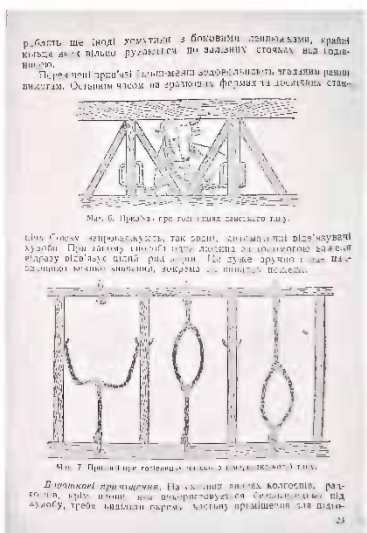

місцеві добрива, бо саме ці добрива при обмеженій кількості мінеральних тепер є одним з основних засобів для підвищення врожайності.

До того ж, застосування гною й інших місцевих добрив дає змогу ефективніше використати й мінеральні добрива. Широко практиковане господарствами внесення місцевих добрив у поєднанні з мінеральними створює найкращі перспективи щодо забезпечення правильної системи живлення рослин. Використання місцевих добрив поліпшує фізико-хімічні, водно-повітряні, теплові і мікробіологічні властивості ґрунту, його структуру, сприяє активізації засвоєння рослинами води і поживи, збагачує ґрунт органічною речовиною.

1946

105. Яценко О. Ю. Утримання великої рогатої худоби взимку / О. Ю. Яценко. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1946. – 131 с. : мал., табл.

Основними умовами збільшення продуктивності великої рогатої худоби є правильна годівля, догляд і утримання тварин. Особливо велике значення має догляд та утримання худоби взимку. На жаль, ця справа ще не по всіх господарствах як слід

організована. Іноді взимку худобу утримують у необладнаних, брудних, холодних приміщеннях і годують незадовільно. За таких умов зимового утримання худоба часто хворіє, на весну худне і не дає високих удоїв.

худоби, зокрема взимку, а саме: 1) забезпечення худоби на зиму відповідним приміщенням (теплим, чистим, сухим, світлим); 2) обладнання його за вимогами зоветмінімуму; 3) забезпечення худоби взимку підстилкою і 4) догляд за тваринами.

Прочитавши уважно цю книжку та усвідомивши, яке значення для тварини має кожний з цих чинників, добре опанувавши техніку догляду, робітники повинні, повсякденно доглядаючи за

худобою, додержувати основних вимог зоотехнії.

Мета цієї книги – ознайомити з основними вимогами утримання та догляду за великою рогатою худобою взимку. В книзі особливо звернено увагу на ті чинники, що найбільше впливають на стан здоров'я, розвиток та продуктивність

1947

106. Вільчинський А. Д. Годівля, утримання і використання жеребців-плідників / А. Д. Вільчинський. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1947. – 76 с.

Конярство – дуже важлива галузь сільського господарства. Кінь відіграє велику роль у сільському господарстві, транспорті і в армії. Поряд з механізацією польових робіт, впровадженням у народне господарство тракторів і автомобілів, все більшого значення набуває жива тяглова сила. Всі ранні весняні роботи в полі, перевезення вантажів у межах господарства, підвезення

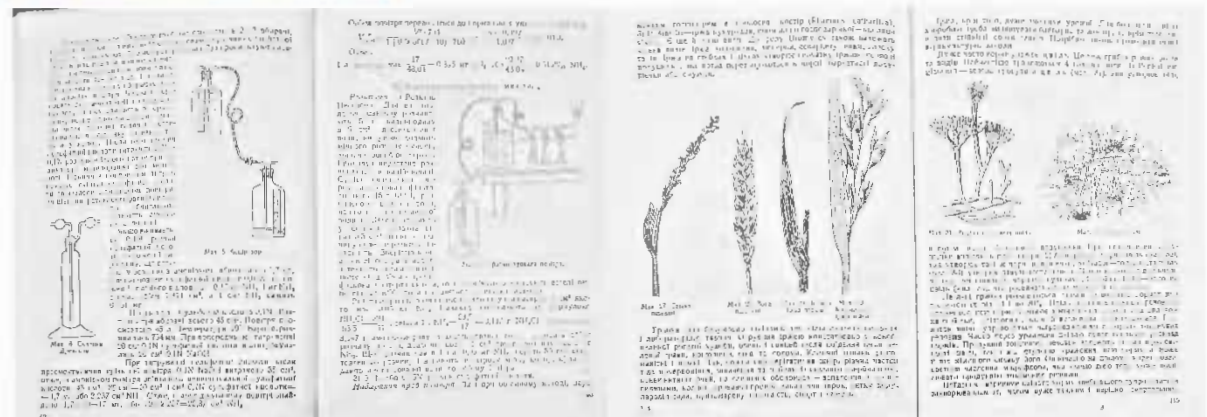
кормів, насіння і добрив, а також скиртування врожаю, навіть у високо механізованому господарстві, виконується переважно кіньми. Перевезення вантажів у горах і лісистій місцевості провадиться також кіньми. За часів німецької окупації було знищено й вивезено з України 77% довоєнної кількості коней. Тепер, після окупації, відчувається велика недостача в добрих жеребцях-плідниках, адже жеребець відіграє величезну роль у справі поліпшення кінського поголів'я, тому що він свої якісні ознаки може передавати великій кількості потомства.

107. **Скороходько А. К. Основи загальної гігієни сільськогосподарських тварин : підручник для ветер. та зоотех. технікумів / А. К. Скороходько. – Київ ; Харків : Держсільгоспвидав, 1947. – 188 с. : мал., табл.**

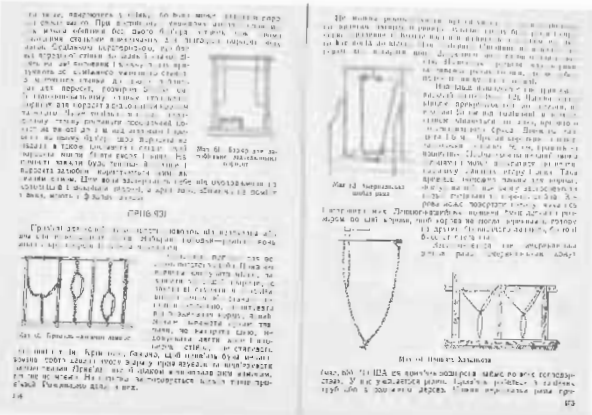
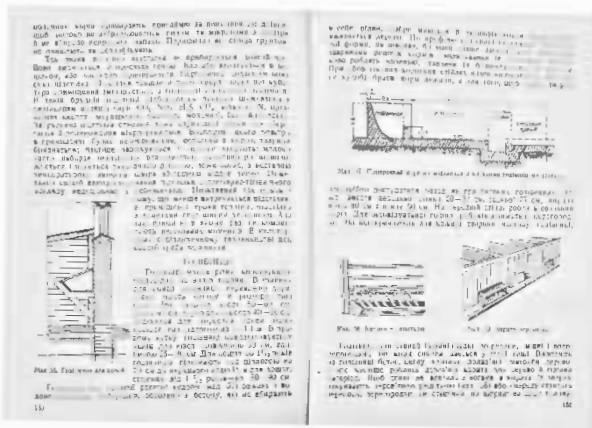
Гігієна с.-г. тварин є наука про їх здоров'я.

Вона вивчає зовнішнє оточення, в якому перебувають тварини, і визначає вплив його на тварину – на стан здоров'я, відпорність, продуктивність. Гігієна також вивчає заходи щодо посилення дії позитивних факторів і, навпаки – гальмування або припинення їх негативного впливу. Таким чином, в завдання гігієни входить не лише створення умов для охорони здоров'я тварини і

попередження негативних впливів, а й зміцнення здоров'я, посилення

резистентності, підвищення продуктивності і раціоналізація утримання й експлуатації тварин.

Згідно з програмою, наш курс охоплює лише загальну гігієну тварин. До її складу входять такі основні розділи: 1) вплив атмосфери на здоров'я с.-г. тварин; 2) гігієнічні властивості ґрунту; 3) питна вода, водопостачання, напування с.-г. тварин; 4) гігієна тіла, ніг, копит; 5) літнє випасне утримання с.-г. тварин; 6) гігієна та оцінка кормів; 7) зимове стійлове утримання с.-г. тварин.

В кінці подано поза програмою додаток – «Санітарний хімічний аналіз питної води». Разом з теоретичним викладом подано відомості про лабораторно-практичні дослідження, що вказані в програмі.

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК*

Агрохімічний аналіз **93**

Азот **58**

Баштанні **95**

Бджільництво **16, 92, 98**

продукти бджільництва **100**

Бібліографія **9**

Ботаніка **8, 72, 79, 84**

Бур'яни **49**

Велика рогата худоба *див. Скотарство*

Ветеринарія **3**

Вівчарство **50**

Відгодівля **61**

Воли **61**

Геологія **6**

Гігієна тварин **107**

Гній **89**

Городництво **71, 78**

Горох **42**

---

* Посилання даються на номери алфавітного покажчика рідкісних і цінних видань

Ґрунтознавство **5, 14, 19, 33, 34, 35, 42, 74**

Добрива **58, 75, 89, 90, 94, 104**

Дослідна справа **30**

Захист рослин **10, 11, 29, 65, 82, 96**

Звірі **32, 97**

Землевпорядження **17, 27**

Землеробство *див. Хліборобство*

Змішані посіви **43, 46**

Зоологія **64, 70**

Зоотехнічний аналіз **28**

Клімат **38**

Конюшина **57**

Конярство **62, 106**

Кормовий буряк **42**

Кормові: культури **81, 95, 99**

трави **67**

К-П СГІ **7, 21, 25, 26, 31, 40, 44, 47**

Кролівництво **77**

Кукурудза **66**

Лікарські рослини **80**

Лісівництво **86**

Луківництво **23**

Маслоробство *18, 59*

Мисливство *24*

Молоко *20, 45, 59*

Молокознавство *4, 18*

Молочна худоба *54*

Мутаційна теорія *79*

Насінництво *55*

Озимі культури *94*

Озимі пшениці *36*

Олійні культури *101*

Опір матеріалів *69*

Органічні добрива *75*

Парники *78*

Підживлення *94*

Плодові *60*

Постанови по с.-г. *103*

Просо *51*

Птахівництво *83*

Рицина *41*

Свинарство *68, 73, 102*

Селекція *54*

Сироварство *18, 59*

Систематика рослин *8*

Сільськогосподарська газета *12*

Сільсько-господарська мікробіологія *39, 76*

Сільськогосподарська статистика *15*

Скотарство *48, 54, 61, 105*
    облік скотарства *91*

Сорго *63*

Сорти *36, 51, 60*

Таксація *37*

Технічна механіка *69*

Фізіологічна хімія *88*

Фізіологія тварин *85*

Хвороби *87*

Хліборобство *1, 2, 5, 74*

Хордові *70*

Цукровиробництво *52*

Цукрові буряки *22, 87*

Шкідники *10, 11, 13, 29, 32, 53, 56, 65, 87*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК*

- Аверін В.(Г.) *10, 24*
- Аверінцев С. В. *70*
- Архангельский С. Ф. *101*
- Архангельська В. П. *81*
- Асаткіна О. М. (ред.) *91*
- Бабій Л. Т. *92*
- Баєр М. М. *25, 26, 27*
- Баранець І. М. *81*
- Барданів М. Ю. *63*
- Безуглий В. Г. *81*
- Белецький П. М. *71*
- Березницька Н. І. *94*
- Бернацький М. Л. *39*
- Биковський (ред.) *84*
- Більський Б. *11*
- Бондаренко П. М. *81*
- Борисов Ю. Г. *51*
- Боровський В. В. (ред.) *73*
- Булдовський О. Т. *64*
- Бутенко П. Т. *101*
- Вайнмахер Ш. М. *81*
- Васильченко В. *17*
- Васільєв В. П. *40*
- Вербін Я. Я. *99*
- Вернигор С. Ф. *81*
- Віленський Д. Г. *72*
- Вільчинський А. Д. *106*
- Власюк П. А. *104*
- Войткевіч А. Ф. *76*
- Войткевіч О. В. *76*
- Гаморак Н. Т. *41*
- Гільтебрандт В. М. *101*
- Гольд Т. М. *96*
- Грюнер М. *55*
- Гудзенко В. П. *28*

---

* Посилання даються на номери алфавітного покажчика рідкісних і цінних видань

Гулак Г. **18**

Гурська Є. А. **96**

Давидов С. **54**

Денисієвський В. С. **93**

Дехтярьов М. **29, 56, 65**

Дмитрієв В. І. **81**

Дувіна С. (перед., ред.) **30**

Єгоров П. І. **96**

Єлісафова С. Д. **81**

Жеребило О. С. 100

Жернового З. Л. (ред.) **101**

Живан В. П. **42, 43**

Журавська Н. **38**

Зикєєв С. М. **80**

Іващенко А. І. **86**

Івченко М. І. **81**

Ігнат'єв Б. **8**

Ілляшенко А. П. **94**

Йогансена М. (ред.) **17**

Канівець І. 19

Келлер Б. А. **84**

Кживанек Фр. **73**

Клоков М. (пер.) **8**

Колесник П. П. **44**

Колобова Г. М. **81**

Коломійченко В. Е. **81**

Королів В. **3**

Кравков С. П. **74**

Кржишковський К. Н. **85**

Кулжинський С. **57**

Лебедів О. **13**

Лещенко М. І. **81**

Луся А. (ред.) **77**

Луценко О. М. **81**

Лясківського М. (ред.) **94**

Майфет Ф. Ю. 81

Малашевіч М. М. **86**

Маслова Г. Л. **58**

Махов Г. **14**

Мельник О.(С.) **20, 45**

Мигулін О.(О.) 32, 97

Миронівський І. 75

Михайлюк К. 4

Михаловський А. І. 21, 33, 34, 35, 36,
46

Мішустін Е. Н. 76

Млодзінського Г. (пер.) 17

Мортенсен В. Н. 66

Музалевський Б. М. 92

Набоков М. П. 47

Найденко А. І. 81

Овечкін С. К. 94

Пайпер Ч. 67

Палладін О. В. 88

Пальчевський В. І. 49

Панфілов С. 59

Панцулая Н. І. 102

Петрусь П. О. 81

Плюйко С. А. 50

Полтєв В. І. 98

Поріцький Вас. (пер.) 38

Пузирний Р. 87

Редькін А. 68

Рижикова В. (вступ. ст., ред. пер.) 79

Ро Л. 37

Рогоза І. Д. 81

Рогозін М. 83

Симиренко В. Л. 60

Сідельник Г. В. 77

Скороходько А. К. 107

Софронов М. 78

Старовіров М. О. 61

Столяров Я. В. 69

Табенцький О. О. 22

Таранов Г. В. 92

Терещенко А. К. 92

Терниченко А. (ред. 1), 2, 5

Тихонов М. С. 81

Тишков С. І. 95

Травін І. С. 81

Трофімович Л. Я. **81**

Тутковський П. А. **6, 9**

Уман Ю. **48**

Устьянцев В. **48**

Федоров О. **38**

Федоровський М. Т. **94**

Филиповський О. **52**

Фріз Де **79**

Храневич В.(П.) **23, 53**

Шевченко І. **87**

Шимановський В. **16**

Широких І.(О.) **48, 62**

Щербачова В. Д. **81**

Яковлева Н. Ф. **81**

Яценко О. Ю. **105**

Яцута І. О. **89, 90**

